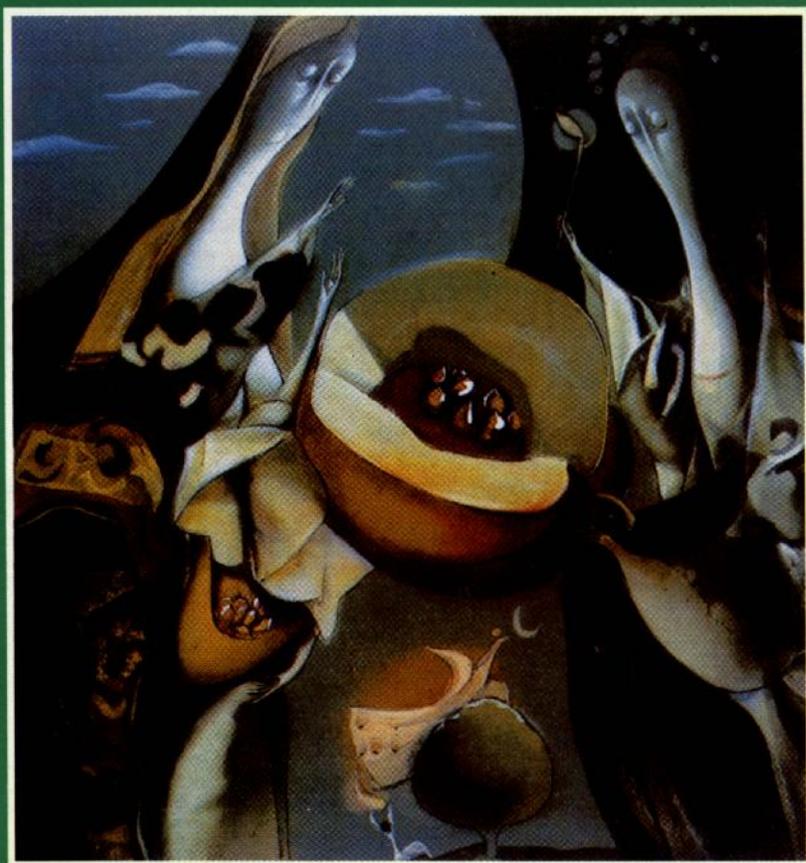
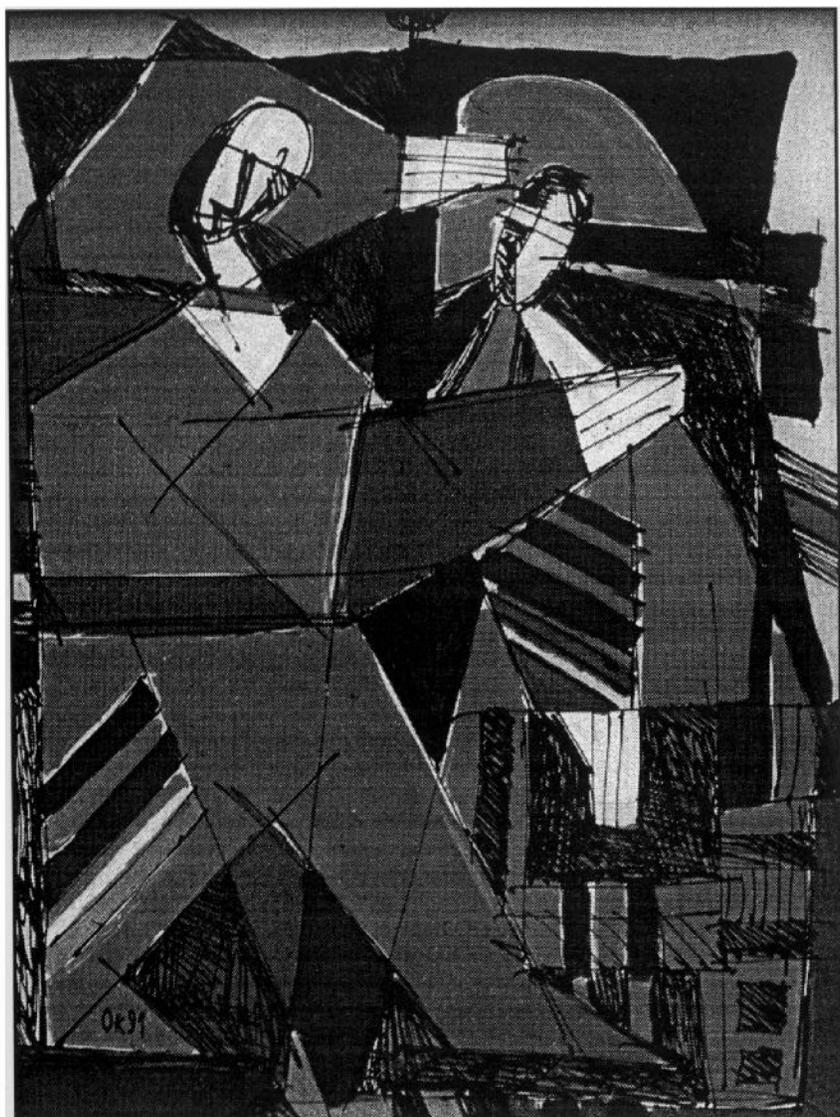

ДУКЛЯ

№ 1

2000

літературно-мистецький, та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини, Пряшів.

DUKLA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok
ukrajinských
spisovateľov
na Slovensku, Prešov.

Financované, Ministerstvom
kultúry SR

РЕДКОЛЕГІЯ:

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор,

ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОГАНІК,
ПРОКІП КОЛІСНИК,
ГАННА КОЦУР,
СЕРГІЙ МАКАРА.

Графічне оформлення
Ладислава Цупера

Виходить раз на два місяці.
Передплата ціна на рік –
60 крон.

Адреса редакції:

080 01 Prešov, ul. Požiarnická 17

Комп'ютерний набір

EXCO s.r.o., Prešov,

телефон, факс: 091/7725 061

Rozširuje PNS, objednávky na
predplatné, prijíma každá poš-
ta, doručovateľ, predajňa PNS
a stredisko PNS. Objednávky
do zahraničia vybavuje PNS a.s.,
ES-vývoz tlače, Košická 1,
813 81 Bratislava.

Йосиф Збіглей	
Забута варта	2
Мілан Регула	
Казка дитинства	5
Рибам на очах... ..	5
11 червня 1947 р.	5
Під корчмою квітка багряна	5
Каламутні дзеркала калюж	6
Сніги в країні дитинства	6
Сни кохання	6
День повішений на циферблаті	7
На трампліні титрів	7
Україна	7
Надія Вархол	
Вікно (диптих)	8
Іван Яцканин	
Співай, хлопче... ..	16
Леонід Мосендз	
Мінерва	21
Микола Неврлий	
Український мислитель на словацькій землі.....	26
Микола Мушкяк	
Перше зібране видання творів Богдана Ігоря Антонича	27
Іван Яцканин	
Україна очима словацької преси	34
Василь Хома	
Таємниці поетичної творчості Зореслава	39
Йолана Голенда	
Творчість Олександра Олеся для дітей (закінчення)	44
Здена Ганус	
Микола Лисенко у Празі	52
Сирота у своїй державі /і-я/	55
Юрій Бача	
До 50-річчя перших книжок... ..	58
Українська література в підручнику світового письменства	62
Поетові відчинили ворота (-мм-)	63
Україна видає (-і-я-)	65
Прокіп Колісник	
Кольорія	69
Меланія Дулецинова	
Словацькі метаморфози в Австралії	85
Частотний розклад передач	88

Йосиф Збіглей

Забута варта

1. Один лиш Господь знає,
яка вона була,
чи прикордонна,
чи почесна,
або така звичайна,
десь біля якогось об'єкту
або біля брами у пекло
чи рай.
просто, – вона була.
Її забули.
На зміну ніхто не прийшов,
бо начальники забули на повинність
відкликати її
чи замінити.
(Бо поспіх такий великий,
що легко забути і про совість,
а не про якусь-то варту.)
2. Та ж ви не бачили,
як один із вартових
на вершині гори
розмовляє з вітром?
(Говір не чути,
бо слова відвіває час.)
Та ж ви не бачили,
як другий вартовий
розмовляє з якоюсь травною,
не з нудоти,
але просто так,
щоб комусь душу відкрити?
(Коли не комусь,
то хоча б чомусь.)

3. Тяжко на душі,
коли душа повна споминів,
болю
і випадково знайденого щастя.
Тупо дивитись у дупляву вербу
не дає сенсу,
а на малюнок,
який намалюєш наслиненим пальцем
на синє небо,
не зверне увагу
ватага незрячих.

4. Одна війна з окопів щезла,
а друга розгорюється у головах
помазаних
і непомазаних,
границі відкривають,
закривають
(і пересувають),
дають нові паспорти
(старі спалюють,
дають у музеї
або на них плюють),
а стару гарячку
відмірюють новим термометром.
Все як треба!
Бо варта стоїть...
Неважно, чи забута
або незабута.
Неважно де
і чому...

5. На мості біля брами у рай
стоїть вартовий,
розплющує від дива очі,
бо у його голову людську
не лізе така думка нехрещена,
бо чому у раю за мостом
амброзія,
а перед мостом голодний пуп,
а праведні і тут,
і там.
Що ж, і між праведними
є
праведніші!

6. Забута варта.
І дощ, і сонце.
І холод.
І голод.
Але як і чим душу накормиш?
Як розпалене серце
на долоні вдержати,
а руку не спекти?
Як дивитись на сонце,
а не осліпнути?
Як нежить не схопити,
коли босі ноги у брудній
і холодній
калюжі?
Як жити,
коли ти довічно ув'язнений?

7. Історія дурна
і несправедлива,
коли засудила оту варту
на забуття...

Ласло Мадяр: «Село взимку», 1995 р.

Риби у вирій відлетіли

Казка дитинства

В цей день скрипки
вросли в арматуру
дерев
відігравши
останній реквієм
про подерті штанці

в цей день корабель
дитинства вплив
в жито казок

риби у вирій відлетіли

а корови
дугастої трави поївши
тягнуть
в померанчовім возі
сонце
над Сілець...

* * *

Під корчмою
квітка багряна
долонями дощу вмита
блузку ночі одягла
сиджу в корчмі
і
п'ю
трохи правди
трохи вина
пізня година
хвилинами змучена
корабель ночі
тягне до дня

*Мілан Регула перед Галереєю ім.
Дезидерія Миллого у Свіднику
(21 червня 1998 р.).*

* * *

Риbam на очах
вмерла казка
про цикад
і цвіркунів
які роздягли
день
до кісток

11 червня 1947 р.

Сьогодні о п'ятій годині ранку
мій дідо п'яний від горілки
і радості
відлетів у вирій
сну
а баба сторазий отче наш
повісила на двері
за внука
який збирався
пегаса сідлати

* * *

Каламутні дзеркала калюж
відчиняють двері до села
де скачуть коники моєї молодості
в бісерах твого слова
колишеться вітерець
вчорашніх зустрічей
а срібний гріш місяця
зберігає печери смутку
вечора впавшого в ліжко

розп'яли за селом
хустину багряну
скінченого дівочтва

* * *

Сніги в країні дитинства
ніколи не злізають
в померанчовому сонці
вибухає морозом день
(одягнений в нові шати інію)
що свічками підпирає стріхи

скоро буде Водохреща

горобці пробують
дарунки від курей
і лепечуть своє
як розкішно жити...

Сни кохання

Мої сни обуті
в кришталеві черевички кохання
блукають нічним містом

мої сни одягнені
в ніжне павутиння кохання
дивляться у твоє вікно

мої сни вагітні думкою
бути з тобою
гупають на твої двері
але ніхто не відповідає.

* * *

День повішений
на циферблаті
годинника
вбиває нудьгу
луком кохання
що вибухає
в померанчах сонця
хмарочосом
радісті

а в дзеркалі вікон замкнених
бачити більмо майбутньої ночі.

* * *

На трампліні титрів
німого кіно скачуть
рожеві слони
а в зелених подушках
вчорашнього дня
багрянів вітер
що ламав кордони між людьми
що приносив усмішки на наші обличчя
що шукав дороги птахам у вирій
що малював картини на полотна садів
що ласкаво пестив наші тіла в обіймах

Україна

Україна
країна
в соняшниках
Ван Гога

Україна
наче моя країна
своя пісня
і
чужий народ

журавлі до небес моляться
і милості просять...

Надія Вархол

Вікно

(диптих)

Зашторене вікно

Поміж панельними будовами запиленою вулицею повільно посувалася могутня оранжева сміттязбиральна автомашина, підмітаючи великими щетинами пилюку та сміттячко у свою утробу. Та ніякі щетини, ні малі, ні великі, аніскілечки не вичистили б вікно. А то воно, зашторене, надалі позирало на навколишній світ немитими шибками. Не те, що немитими, але й удивовижу заплямованими ластівчиним гніздом, яке з куточка панельного вікна чи то хтось скинув, чи само впало на землю, зробивши вікно ще огиднішим, ніж було. Та в мешканця потаємної квартири була суцільна байдужість як до бруду, так і до розмазаного гнізда. Надидуються в буденних днях і такі диванції, як зашторене, немите вікно, шибки якого відбивають сумний, гнітючий настрій. А оранжеву штору так ніхто і ніколи не відсував.

Споглядаючи забруднене вікно, відчувала ще більшу пригніченість. Намагалася не дивитися на сіру, остогидну панель, та її очі мимохіть заблудили на мізерне вікно, і так ненароком стала споглядальницею заштореного вікна не тільки у світловий день, але й в легендарному місячному літті. День за днем поставало перед нею питаннячко, чому житель за оранжевою занавіскою не поміє шибки, які так журливо впливають на навколишнє середовище.

На лавочку до неї тяжко присів старик із собачкою на повідку. Вийнявши від несакави закриту склянку з водою, одчинив накривку. Налляв туди води, і, поклавши її на хідник, звернувся до собачки:

– Пий, Лоретко, пий, ти зморена, спрагла...

Лоретка сильно хлюпала язичком воду.

– Це собачка для сліпих. В мене вже слабенький зір, без Лоретки пропав би я.

Старик вийняв з кишені позолочений портсигар. Чиркнувши коштовною запальничкою, затягнувся смердючою цигаркою. Пальці лівиці помалу ковзали по запальничці.

Його бронзові, випечені руки у кипучій молодості пестилися з дівочим оксамитовим тілом, а тепер, покрившись синявими жилками, ніжаться так само з гарним, однак неживим предметом.

Може, отой старик з поганим зором є власником заштореного ікна?

Або за вікном живе той бідолаха, якого здибала в центрі міста в картатих пантофлях? З кишені зім'ятого бірюзово-оранжевого костюма стирчала «белавицька» – хімічний препарат для миття вікон, який хлемстали підтоптані алкоголіки, фільтруючи його через скибку хліба.

Отой жалюгіденький питав прохожих, де живе Ілько Натовканець.

– Хто такий Ілько Натовканець? Ми його не знаємо, – казали прохожі.

– Ілько Натовканець – це я. Мене так звати. Та я забув, де мешкаю. Не пригадую ні вулиці, ні будинку, ні номера. Нічого не тямлю. Ну, що мені ниньки діяти? А костюм в мене, он, погляньте, який гарний. Чи знаєте, хто мені його пошив?

– Не знаємо.

– Бодай ви знали! Мій костюм не шитий, а ліплений. Точно так, ліплений клеєм. Ну, і що з того, що в мене зліплений костюм, коли не знаю, де живу? Гей, ви там, прошу вас, не знаєте, де мешкає Ілько Натовканець? – звертався Ілько Натовканець до дальшого прохожого.

Невже простір за оранжевою шторою належить Ількові Натовканцю? Або якомусь богемові в оранжевих шарпетках? Важно вгадати. Все марнота марнот. Бо вікно так ніхто й не мив, нікому було воно непотрібне, навіть ластівчине гніздо з ним попрощалося, залишивши за собою непросвічувану кошмарну смугу.

Замурзане вікно, либонь, було залишком тих давніх часів, коли за наказом місцевих властей люди змушені були замашувати шибки глиною, крім однієї, крізь яку могли дивитися на світло боже, то й воно, непросвіщене, певно, чекало новітнього короля Матяша, щоби його просвітив, усунувши даний наказ й покаравши начальство. Та чи карається безглуздість всесильних?

В ній дедалі дужче й дужче нуртував нездоланий потяг до споглядання немитого вікна, на цей раз вже із паскудною смугою. Непрозорі шибки до сих пір асоціювались в неї лишень з красою узорів, розписаних пензлем майстра мороза, які вітали її зрання у ліжку. З дитинства любила запах замерзлої випраної білизни, принесеної в тепле приміщення, просушувалася вона біля гарячої кафляної грубки. Спідня дитяча білизна, т.зв. «руки-ноги», була від морозу як звальцьована. Під впливом тепла з неї випарювалася приємна морозна свіжість. Якраз оту морозну свіжість залюбки вдихувала, та нерado носила «руки-ноги».

Отой білизняний теплий винахід був цілісним. Насамперед надівався на дитячі ніжки, потім на ручки, на тулуб. Ззаду, на спині, застібався полотняними гудзиками. В промежині та на сідничці знаходився отвір, аби білизну не знімати, виконуючи тілесну потребу.

Допотопні «руки-ноги» мали небагаторний вплив на її шкіру, до тіла відносилися брутально. Окрайка нещасного отвору в промежині намуляла

чутливе місце на тілі. Через те почувала відрази до цього смішного білизняного витвору, та зимою змушена була вдягатись в «руки-ноги».

Тепер її ноги змушені в будні проходити повз кошмарне вікно, яке було на заваді її спокою. Стала вже губити надію, що вікно хто-небудь поміє. Охоча була сама позбавитися бруду вікна. Екстер'єр за вікном добре знає, зараз має тяжіння до інтер'єру, щоб остаточно осягнути диптих буття. Інтер'єр поєднаний з екстер'єром, як життя із смертю.

То яким буде зударення з кімнатною інтимністю? Який же він, загадковий інтер'єр: мальовничий, банальний, гнітючий, оздоблений, голландський чи замурзаний, як вікно? Настав уже час вікно помити, а то на нього нагромаджується дедалі більше всякого бруду.

Суботнього ранку, з відром та ганчіркою, стояла перед дверима таємничого інтер'єру.

Волею долі опинилася в просвітленому кольористикою приміщенні. Від розмаїття тривожних барв на мить затулила п'ятірнею очі.

Потім побачила вікно. Райдужне вікно. Із внутрішнього боку не було нечистим, кошмарним, а навпаки, грало всіма барвами веселки.

Що за несусвітня аномалія! Замість інтер'єру опинилась в колориті екстер'єру, в якому панував респектабельний спокій.

В зеленошатній сценерії змагалось у яскравості й інтенсивності різноквіття. Побіч вікна бовванів стовп лагідності, соняшникова каріатида, тримаючи на собі велику жовту квітку, переплетену тривожним світлом ніжності. Навіки вірний Сонцю, соняшник, оспівувач життя, повертав свою чутливу, ласкаву голівку в напрямі за ясним Сонцем, не міняючи своєї конфігурації.

Вона, суголосна з навколишньою тишею, наблизилась до вікна. Райдужні барви легітно обіймали й леліяли її платтячко й, нечутно пурхнувши у відро з водою, переливалися у філігранну спектральну спіраль.

Обережно відчинила мажорної тональності вікно. В грудях причаївся страх. Задимленою вулицею чалапали, як неприкаяні, якісь незримі постаті, за ними підглядали дальші, інші, шкандибаючи, спотикалися на трупах з простягнутими верхніми та нижніми кінцівками, що нагадували збільшену дитячу цілісну білизну «руки-ноги», ніби звальцьовану гладким котком.

Вражена жадливим видовиськом, квапно зачинила вікно й поглядом зачепила соняшникову розвору. З темних соняхів визирала мав'яча морда та голова диявола з ріжками та ще якісь там пики, а жовті пелюстки розпусно сплелися, простягнувшись за нею, щоб захопити її в свої хтиві лабети.

Вмить опинилася на вулиці. По запиленому асфальті повільно посувалася могутня оранжева сміттєзбиральна автомашина, підмітаючи великими щетинами пилюку та сміттячко у свою утробу. В парку на лавочці спокійно сидів старик, собачка на повідку біля його ніг спрагло хлюпала язиком воду з накривки.

Із затамованим подихом зорила на місце свого перебування. З остогидної сірої панелі байдуже вигулькувало химерне, немите вікно з невідразною, вже засохлою від ластівчиного гнізда, смугою на шибках.

В кутику вікна ластівки вже мостили нове гніздо.

Штора на вікні

Отой вузький провулок так і зберігає усі людські виміри, в ньому панує краса та строкатість життя, оце – артерія мого буття, яка щоранку пульсує з малим Г'юллівером до вітрини шевця Копитняка, що виставляв на показ атрактивне рекламне взуття, в якому малому Г'юлліверові повсякчас замандюрилося йти у вимріяний світ Джонатана Свіфта, бо якби вліз у той величезний черевик, гойдався б у ньому, як у човні, пливучи аж в країну велетнів Бробдингнагу, а знов мініатюрний черевичок помандрував би з ним до далеких країн ліліпутів; та чи не більш зворушливою була б пригодницька подорож у протилежному разі, коли б з малесеньким черевичком прибув між велетнів, а з великим між карликів?

І малий Г'юллівер з учнівською сумкою на плечах та приліпленим плоским носиком на вітринове скло, пускався в мандри в рекламних черевичках шевця Копитняка поза нашим провулком, обминаючи ненависну школу і мандрував до тих пір, доки їхню подорож не зупинило стрімке падіння горшка з білими квітковими парашутистами, що було незаперечною ознакою появи Калапошки на вікні, яка своїми могутніми персами завдала не одну катастрофу горшкам на підвіконні. Калапошкою її прозвали за те, що шила капелюшки, калапи, і за отримані гроші знов купувала горщики з терпким запахом пеларгоній-грубих Янків, виставляючи їх на підвіконні як мішень для своїх агресивних, нахабних грудей, а опісля горшкової поразки зацвіла на підвіконні бархатна подушечка, на якій задовільнено й вільотно спочивали велетенські героїні, як медалі-ордени після звияжної атаки, причому їхня власниця напорожньо солому молотила з прохожими, ігноруючи розбите глиняне череп'я і не акцентуючи ніякі мандри Г'юллівера до різних далеких країн світу, та всякі Калапошчині перековування школяра на сумлінний копил були марними, бо і наперекір квітковому горшковому смерчу він залишався малим позашкільним мандрівником-мрійником, а на додачу Калапошка із-за своєї тарабарщини так і не догледіла доню-красуню Марину, бегонію-дівчину, до якої залицялося двоє півників-суперників – аптекар Тітус Тішив та дрогіста Брутус Журив, і перед Мариною-красунею повстала неабияка дилема: хто позбавить її дівочої цноти – холостяк Тітус чи жонатий Брутус, бо обое були ловкими, ставними, як шмигуваті бучки, кавалерами із вишуканими манерами, і її дівоче серце покохало обох, тому довго мучилася Марина, поки нарешті вирішила йти за порадою до ясновидця Елемира, мешканця сусіднього будинку, який народився із зубом, зате й був віщим; ще в дитинстві йому приснився сон, нібито повинь затопила місто, і, справді, через тиждень дійшло до потопу нашого провулка, за хронікою, це сталося 6-го червня 1906 року, – до Елемира з того часу ставилися шанобливо, як до шамана, а потім, вже до визрілого Елемира часто присоталися всякі привиди, хоч ніяких книг не мав, бо казав, що вся мудрість світу лежить в його голові, зате не погребував чаркою самогону, а стіни й меблі в його квартирі були заслані чорним сукном, та й сам Елемир був чорний, як головешка, навіть пальці в

нього були з чорною каймою під нігтями; Елемир твердив, що між землею та небом існує щось таємне, езотеричне, щось недоторканне, невидиме, та хоч воно невидиме, Елемир бачив його у своїх візіях і так узнав, що воно аморфне, зеленкуватого відтінку, тому Елемир ходив зодягнений в зеленому мисливському галіфе та в зеленому мисливському піджаку, і коли на Елемира наринали його славні візії, він лунко пускав вітри, бо коли кишкам облегується, то мозок прочищається, і тоді Елемир швидко влізав в домовину посеред кімнати, щоб його ніхто не турбував.

Елемир прийняв Марину вельми мило, захоплювався її красою, називаючи її квіткою, що зростає в полі, «прийшов козел, з'їв – нема квіточки» – кінчив свої лестоці словами класика і, лунко випустивши вітри, поліз в труну, бо надходили на нього візії. «А тепер не беспокойте мене, в мене візія. Бачу атоми, уламки атомів, багацько розбитих атомів, багацько розбитих уламків, багацько розбитих людських черепів, бачу безутішну візію людства... то геть, звідси, бідо шалена, бо в мене візія!».

Злякана Марина, розтерзана привидами Елемира, попрямувала в дрогерію, щоб її потішив Брутус Журив, а він, побачивши перелякану, бліду Марину, зметукував, що Марину довели до білого жару блощиці, якими він заморив усі мешкання нашого провулка, після чого препарати на знищення огидного паразита розкуповалися нарозхват, і мило запропонував стривоженій Марині свій найбажаніший товар – червенкувату рідину, яку з насолодою продавав, бо образ пані-блощиці, сидячої на клатику в червоному кабатіку і споживаючої отруту, переплітався з образом його власної дружини, розкислої Елеонори в червоному халаті, і гадки в нього не було, що Марина замість блощиць отруїть себе, і нещасна Калапошка вже ні з ким не міряла язик а тихо, жалісно наспівувала баладу, запам'ятану ще з ранніх літ: «А де ти була, дівочко моя? була я на свадьбі, в зеленій заграді, мамичко моя; што ти там їла, дівочко моя? два рибки без соли, главичка ня болить, мамичко моя; што ти там пила, дівочко моя? червене винечко, болить ня сердечко, мамичко моя; а ци ти умреш, дівочко моя? умру я вам, мамко, бо ня болить шитко, мамичко моя; што ті облечу, дівочко моя? тот білий фартушок, на мій малий брушок, мамичко моя; хто тя понесе, дівочко моя? та штири младенці у зеленім вінці, мамичко моя...»

Та не тільки жалісний спів Калапошки терзав Брутусове серце, але й сам Тітус Тішив, який замість віхи звинуватив його з Марининої смерті та щоби навіки терпів за свій гріховний блуд, дав Марині виготовити оригінальний надмогильний пам'ятник із зображенням мертвої голубки – Марини, навколо шиї якої обвивалася змія з головою Брутуса Журива, внаслідок чого наш вузький провулок став затісним велелюддю, яке раз у раз рухалося в напрямі на цвинтар, щоб побачити мистецьке дивовище – голубку-Марину задушену змієм Брутусом, а сам Брутус ходив на кладовище у безлюдний час і під егідою лайок ковінькою розбиваав зміїну голівку, тобто свою голівоньку, але Тітус Тішив тішився з такого почину, бо в резерві у нього було ще п'ятдесят таких копій-портретів, і завжди, коли Брутус Журив понівечив на могильній плиті голівку, встромлював нову Бруту-

сову голівку, так що народ не лишався без забавки, а забавку мав ще дорогою на теметів, цвинтар, коли проходив повз відчинені вікна лікаря Баболоба, кабінет якого знаходився на протилежній стороні провулка, саме в полудень він приймав молодих пацієнток, яких обмацував та обципував на певних місцях тіла, і пацієнтки на весь голос схвильовано репетували «Ой, пане дохторе, та що ви!...ой, не обципуйте мене лише по стегнах, ой, ой, ой... пане дохторе, цицьки в мене, дякувати богу, здорові, ой, як ви лоскочете мене, пане дохторе!» і юрма людей, знаючи точну годину прийому лікаря Баболоба, зупинялась в становлений час під відчиненими вікнами, розпустивши вуха, а наш провулок прикрасило намисто червоних обурених лиць, які захлиналися слиною моральності, старі панночки навіть заміли в екстазі, коли вже наситилися доскочу, моралістична процесія рушила на кладовище, щоб і очі напаслися на людській винахідливості.

Брутус Журив як сатисфакцію Тітусу намотував йому під самісінькі вікна аптеки ампліон, з якого прямо в аптеку лунала пісня «Марина», під какофонію звуків обіграної грампластинки Тітус, розтрясений як решето, ні як не міг точно зважувати медикаментозні засоби, за що йому покупці розмальовували аптечні двері вульгарними візерунками.

Гостра какофонія звуків «Марини» заглушала вереск збанкрутованого банкара Грайцара, який, сидючи в тіні кошлатого каштана, продавав лотерейні білети, причому декламував «Божественну комедію»: «Ти бачив тих, що ждали навмання, але натомість, волею Закона, засуджені на вічне незнання»... «Понад п'ять тисяч літ чекала перша мучена душа того, хто зніме гріх із світу всього...» Очевидно лотерея зніме гріх із всього! То залишіть усі надії і купіть виграшні квитки, обведетеся добром і зазнаєте пекельних мук. А хто не купить квиток, тому сам Люципер буде дровна підкладувати під котел. Тільки лотерея спасе людство, яке все одно попаде в Дантове пекло!» – шосили кричав Грайцар; проте «Марина» поглинала його голос.

Охлялий, як витрушена «Детва», «трафікант» Недопалок з недалекої невеличкої тютюнової крамнички вже удвадцять чи втридцять купував у Грайцара лотерейний квиток, хай його гута вб'є, знов невиврашаний, то, як звичайно, замішував його у здачу між паперові коруни, а самого Недопалка прозивають Сонячний кінь, бо в сонячні дні влазив між куці і у вертикальному положенні голий загоряв на сонці, а щоби рівномірно шкіру хопило сонце, обертався, як нашпилена риба на рожні, тим часом у куцях приховані дівчатка уважно, з напруженим запалом, вивчали анатомію чоловічого тіла, а потім в тютюнової крамничці ждали від Недопалка кубанську сигару «Сонячний кінь», і Недопалок, матюкаючи, гонив їх вулицею, допоки дорогу йому не заступив, з повним кошиком гусей, шохет, який за біблійними законами різав домашню птицю для євреїв, бо вони, крім шохета, не сміють приходити до контакту з кров'ю, так, як заборонено їм їсти свинину, трефа їжу, тільки кошер, як і кошер рибу, яка має плавець та луску, і той шохет, спіткнувшись на розгніваному Недопалку, упав на тротуар, випустивши з рук кошик, з якого повилітали, махаючи крилами, гу-

си-лебеді, шохет почав їматі гелготаючих гусей, скубаючи з них пір'ячко, і наш провулок зразу опинився в казковому царстві Перинної баби, одягнувшись в ніжний білий пух, бо шохет виявився бамбулою в їманні гусей, хоч в різанні домашньої птиці був майстер над майстрами: перетнувши птиці життєдайну артерію спеціальним ножиком халафом, обережно пускав кров в алюмінієвий лавор, і в тому лаворі, в кривавому купелі, скупалася, як чахтицька пані, парака ортодоксальної єврейки Сарі, яка голила свою плоску, велику голову, і на голову-болванку надівала темну паруку, посередині якої виразно білів пішник з кравецьким швом, так, що Сара робила враження, ніби на самому проділі в неї була зшита голова, а коли налетіла велика повітриця, здула у неї з голови неякісну паруку, яку вихор задув прямо в алюмінієвий лавор, наповнений кров'ю, так що підсліпкувата служниця Маріша цілими днями прала паруку, чистила різними порошками, помилково навіть із саликулою¹, внаслідок чого парака стала пухкішою, викисла, як тісто, а пішничок посередині так і залишився багряним, так що Сара з набубнявілою багряною паруккою виглядала, мов поранений фронтовик.

Та історія з паруккою була лем пів біди порівняно з тою, що скоїлася на свадьбі в Чапурдані, куди за сокачку² запросили також Марішу, та сокачкам із самого початку не горіла робота під руками, і коли вже весільні гості позасідали за столи, а страва була ще недовареною, пораїв якийсь мудрець сокачкам, що сода прискорює процес варіння, і підсліпкувата Маріша замість питної соди-бровзи насипала в горці соду для прання, після чого весільні гості, повертаючись додому, полоскали в річці під мостом свої підштаники, труси, колготи, а водій, проклинаючи усякі весільні гостини, умивав смердючий, як бздина, старенький автобус; то було літом, а зимою, коли по нашій вулиці з одностороннім рухом фуркотіла стара автомашина-тарадайка, із задніх дверей якої випав захмелілий Елемир в зеленому мисливському пальті, підсліпкувата Маріша гойкала на водія, що загубив єзуланок³, і, взагалі, в Маріші, яка з юних літ служила у євреїв за бріх, був неординарний спосіб вираження, то коли ранком на ганку появилася розджохана Сара в нічній сорочці, Маріша до неї звернулася словами: «Велькоможна пані, ваша милостива нічна сорочка дозволила собі влізти у вашу ясну, високородну задницю» і послужливо загладжувала свій закручений тонкий жмуток сивого волосся.

Дбайливіше за Марішу закручувала своє прилизане волоссячко в тонкий вузол, що стирчав неначе вимпелячок, хіба моя господиня, вчителька Гортензія, яка в білих шарпетках та босоніжках, як і в білому обрамленні окулярів, виглядала ще більш неприступною та строгою, що не ставало на заваді колегам та колежанкам обдаровувати Гортензію в день її іменин шоколадними бонбоньєрками, які, так само, отримувала від учнів під кінець навчального року, і всі подарунки Гортензія прикріплювала, мов білизну, дерев'яними прищіпками до натягнутої віршовки в мансардній кімнатці, так що за двадцятилітнє вчителювання в неї накопилася така купа шоколадних бонбоньєрок, що аж мансарді було тяжко, і, немов водяник,

що складав під кришкою в горнятка потоплені людські душі, так і Гортензія розвішувала лискучі коробки з цукерками на білизняну шворку, наче фіктивні живі душі виконавців шкільних порядків, бо кожна лискуча коробка представляла собою чиюсь знайому персону чи вже з учительської або класу, і над усіма тими фіктивними душами володіла Гортензія, яка ненавиділа школу, бо засохла в ній старою дівкою, подразнивши свої нерви, а висячих, тухлих шоколадних кажанів здоровила з протилежного боку шнурівка з гірляндою паперових грошей, так само прикріплених дерев'яними прищіпками, оскільки Гортензія вважала себе володаркою як духовного, так і матеріального багатства і лишень тутечки, в полоні свого надбання, почувала себе вільно, спокійно, та всьому буває кінець, і так одного прозорого дня олісіли білизняні мотузки, журно показуючи оголений пас пряди, на який безустанно наштотувалась плоска грудь спанікареної Гортензії, яка, шукаючи свій щезлий скарб, сновигала то вперед, то взад і як курка перед зносінням яєчка, так троскалася й Гортензія, наостанку у великій паніці полетіла до ясновидця Елемира; на тротуарі ще віднайшла п'ятикорунову банківку, яку вмить імплантувала у свій вузол-вимпелячок; Елемир якраз лежав в труні, бо наливала на нього візія, і в стані сильної екзальтації палко гукав «Розрубаю Гордіїв вузол!», спантеліченій Гортензії учулося «Розрубаю Гортензії вузол!» та й зробила на Елемира донос, звинувачуючи Елемира із замаху на вбивство її особи, і бідолаху візіонера Елемира заарештували, та незабаром його випустили, бо засмердів їм всеньке відділення міської поліції, коли лунко випускав вітри, що було передвістям його славних візій, які не обминали його навіть у присутності поліцейстера.

Мою господиню, вчительку Гортензію, заїла несамовита їдь, як побачила Елемира на волі і – її не стало, пішла пахати фіалки під зелену муравку, а я вже не вдихаю пахощі прілого шоколаду, а повністю насичуюся поглядом на вуличний театр, на сцені якого невідворотно крутяться скрипучі колеса старої «додавки»; «колеса крутяться, літа минаються», а я, добре знаючи сцену та артистів, надалі виконую роль барвистої драперії, орнаменти якої то відбивають, то поглинають світло, і хоч під впливом гри світла я вже виблідла, все ж таки радісно зазираю крізь скло на вузький провулок зі своєї мансарди, бо куди ж мені рватися з карнизу, коли й моє буття є ефемерним.

Побоюся тільки одного – приходу нового господаря, рука якого квапливо відслонить занавіску, щоб милуватися вуличною сценерією, а мені, вже зібраній м'якими складками, дозволено буде дивитися лишень на внутрішнє статичне закулісся.

¹ розпушувач тіста

² кухарка, яка готує обрядову страву на весіллі

³ різдвяна ялинка

Співай, хлопче...

«Як може людина людину ненавидіти, коли вони обоє однаково є жертвами життя».

(Вільям Сароян)

Коли Іван зайшов у хату, зразу ж запахло бензином і мастилом. Нічого дивного, бо так, як пекар пахне хлібом, так механіки пахнуть своєю професією.

– Помий руки і лице, щоб видніше було в хаті, – пробую легесенько жартувати і зосереджено дивлюся на його втомлене обличчя.

– А ти? – запитав Іван, забувши вже, що йому було запропоновано.

– Щось пишу, щось читаю.

– Гарно виходить?

– Гм, не мені судити.

– Помию руки і зараз же прочитаю, що скажеш?

– Тобі легше.

– Чому?

– Ти ремонтуєш, а я щось нове пробую...

– Боїшся?..

Іван бере у руки книжку і гортає кілька сторінок.

– Весь час того ж Сарояна прочитаєш?

– «Papa, it is Crazy».

– Цікаво?

– Не буду розказувати. Завтра зроби так, щоб у середу ми могли разом поїхати, – кажу категорично і дивлюся на нього й думаю: «Який високий, а який ще розгублений».

– Що треба зробити?

– Рушаємо в дорогу.

– Так, як Сароян.

– Так, як тільки ми вміємо.

– Не хочеш Сарояном бути?

– До Сан-Франциска дуже далеко.

– А до діда?

– Дуже близько.

– Але дід мені колись казав: «Коли не знаєш дороги, не поберайся з дому».

– Ми знаємо.

– Ми?

– Скажи, ти можеш все зробити так, як я попросив?

– Спробую.

- Ти до діда хотів?
- Він один мене розуміє. Ніколи не заперечує...
- Йому пощастило.

Не хочеться відповідати на дальші його питання, бо відчуваю, що вони висять у повітрі, як ранковий туман над луками, і змішуються із запахом бензину і масла.

* * *

Літній день такий довгий, як і широкий. Він просто розложистий, розтягується, відчуваючи, що нікуди йому втекти. Він всюди заглядає, нишпорить, вишукує навіть те, що людському оку не дано бачити. Широкий літній день. Не втечеш від нього. Врешті-решт і не треба, адже не появляється кожен день.

Середа.

- Ти готовий?
- Чому ти про село, коли ми кудись далеко.
- Від самого себе не втечеш.
- Не філософуй, неси речі у машину.
- Народитися у місті - це ще не означає позбутися свідомості селяка.
- Ти не думаєш, що це важкувате для мене?
- Це, що тебе в руках, чи те, про що я саме говорив?
- Тату, чого задаєш мені такі важкі запитання. Виглядаєш, якби ніколи не був веселим. Деколи навіть не можу визначити, однозначно визначити, чи ти був колись молодим.
- Ти був колись на Алясці?
- Не пригадую. Напевно не був.
- А хочеш?
- Ну, цікаво було б.
- Але тоді не зможеш бути зі мною, бо я там не збираюся заночувати. Вибирай! Отак воно і з моєю молодістю. Треба так жити, щоб ти знав про це.

Кладемо речі у машину, що самі аж дивуємось, як це нам так вдається.

- Тату, а ти знаєш, що я часто подумки розмовляю з тобою.
 - І є що сказати?
 - Часом є.
 - І сваришся зі мною?
 - Досить часто. Але і за порадою іду.
 - Рідше.
 - Так, але потиху кажу: «Як добре, що ти є на білому світі».
 - Таке кажеш?
 - Ну, думаю так.
 - Оці думки зараз не клади у машину. Побачиш, що їх там не треба.
- Все. Спаковано. Залишється лише достойно grimнути дверима машини, як це звичайно роблять багаті люди, але ми обережно притисли двері старої «шкодовки» і «поїхали», як кажуть космонавти

– Чуєш, як гуде? Вже тішиться. Чуєш, як тихо-тихо, немов швейца машинка. Чуєш?

– Все нормально.

– Ти зрозумій, у мене все у вухах. Вона зі мною розмовляє.

– Я не буду заважати вашій розмові.

– Куди ідемо?

– Моїми шляхами.

– На село?

– Ні.

– Бо ти втік від землі?

– Який там вже з мене газда...

– Це твоє виправдання?

– Ні. Землі я розумію. Вона мене також розуміє, але інколи краще менше бути залежним від неї.

– А зараз?

– Зараз усе позбавлене тої гармонії, яка колись була в мої уяві.

– Ти про село чи про землю?

– Про землю. Але пам'ятай, скільки гріху із-за неї вже було.

– І у тебе?

– При чому тут я? Взагалі.

– А я не хочу взагалі.

– Ореш землю, а вона тебе також переорює...

Іван морщить чоло, зосереджено дивиться то на дорогу, то на руки, які ведуть машину.

– Не роби цього, не слід їх туди підганяти, – звертаюся до Івана, який нічого не розуміє. – Я про зморшки. Вони й самі прийдуть.

– Не роби цього, бо це ти вмієш!

– А що у зморшках, га?

– У зморшках? Час.

– Час?

– Так. Але не той, що годинник вимірює.

– А який?

– Який лише в зморшках зупиняється.

– І справді, чого ми саме тут вибралися?

– Щоб щось, якийсь відрізок часу, тобі зі мною запам'ятались. Людини дрібниці запам'ятається скоріше, ніж щось могутнє.

Ми саме увійшли в гори. Звивиста дорога нагадувала ліниву гадюку, яка лиш помаленьку тягнеться вперед. У щілинах високих голих сірих скель вместились смерека. Її гілки оббиті вітрами, але ніяк не хотіли і не збирались піддаватись силі непогоди. Смереки, які отак розкидано стоячі по скелі, яка не те, що не хотіла, але не могла запропонувати кращі умови, чимось нагадували людей. Отих, які наперекір всім життєвським випробуванням весь час сприймають на своїй спині удари. Привикли? Ні! Просто не піддаються.

– І ми такі? – запитав Іван, глянувши на смереку, яка виростала зі скелі, звисаючи над шляхом.

– Людину не ті сили ламають.

– Тобі щось заважає... – він не запитав, скоріш йому стало жаль тої смереки...

Ми наближались до села. Це село було колись нашим. Пригадуєте, коли засновували артілі, то автобусами возили людей, які спирались туди вступати, бо ж у полі зерно пропадало, щоб бачили, як інші гуртом газдують. Зараз би тут привезти людей нашої віри, хай побачать, що з ними буде, бо тут уже все пропало... Забули, пропали, вони чужі... Чужі! Лізу вам у печінку? Тоді пропоную перескочити кілька абзаців. Від слів вам вдасться втекти, від совісті...Однак попереджаю вас, що саме такі кроки можуть закінчитись абсолютним відчуженням.

– Тату, я весь час думаю над твоїми словами, але мені здається, що з вареної крашанки вже ніхто курча не висидить.

– Жартуєш? Чужими руками легко вогонь загрибати.

– Я не чужий! І все, про що ти говориш, не чуже мені, але ти плачеш над тим, чого вже давно нема. Ти зрозумів?

Іван бачить, що дальшої розмови не буде. Зупиняє машину і мовчки дивиться навколо.

– У музей? В бібліотеку? – у голос вкладає стільки легкості й ненастирливого гумору, що я першим виходжу з машини.

Обоє прямуємо у сільську корчму. Вона як відкрита книга життя. З усім тут можна зустрітись. Тут усі розумні, хитрі. Є ще хвальки, які весь час хваляться і кожен з них принаймні чемпіон світу. Різних тут побачиш – політичних оглядачів, до яких ніхто ніколи не прислуховується. Є ще сильні, які кидають стільці й дивуються, чому ж не повертаються бумерангом. Оминуті не можна тих, які напившись плачуть як дощ і жаліють себе. Повен музей воскових фігур. Бачите, і музей, і бібліотека, якщо про життя мова.

У куті за столом під рекламою, яка пропонувала їсти свіжі овочі, сидів чолов'яга. Обличчя не було видно, бо голова впала на стіл, а на ній якимсь дивом сидів капелюх, який ще більше сховав лице незнайомого.

– Сміються з нього, – зауважив Іван, коли літня жінка поставила на стіл вчорашній гуляш і суп з квасолі.

– А йому, може, до плачу.

– Не чути, не потягує носом.

Іван якимось обережно бере ложку в руки і постійно поглядає на сусідній стіл.

– Бачиш, компанія сміється, а в нього певно якесь горе. Відганяв його від себе, відганяв, аж втопився...

Залишили ми так зігрітий вчорашній суп, і за нами якимось нервово зарипіли двері сільської корчми.

Від корчми до цвинтаря було недалеко. Хлопець не розумів, чому я його туди веду. Перелякано дивився на мене, вишукуюючи у цьому якусь символіку.

– На цвинтарі вся історія, – кажу, тримаючись поруччя біля сходів, що вели у каплицю, а далі вже самі хрести...

Тут на початку великої тишини ще не встигла висохнути ранкова роса. Розложиста липа, мов німий сторож і останній супутник, була огорнута прохолодою. Навіть не зашелестіла, коли ми туди зайшли.

– Що тут цікавого? – дивується Іван.

– Прізвища читай. На хрести дивись, у кого який, хто був заможним, а хто просто так. Бачиш оцю липу, багатьом вже помакала своїм гіллям.

– Дописали свій роман. Тату, давай краще про життя.

– А я весь час про життя. Онде, я побував в одному селі і зайшов на цвинтар. Навколо липи стоять. На одній з них сперлись два довгі дерева'яні хрести з бляшаним Христом. Внизу вони були вже порохняві й розсипувались. Сперлись на липу і чекають, що з ними буде. На їхніх місцях вже інші – камінні чи навіть з мармуру, лише на верху замість «ІНЦІ» вже «INRI» написано. І нікому це не заважає. Мертві мовчать, а живі збайдужіли. Мовчить і бляшаний Христос. Старі хрести спинилися біля липи як труна з небіжчиком. Можливо, хтось побоявся просто так їх викинути. От, і добре, що люди ще чогось бояться. Хрести ще відпочивають, але догадуються, що недовгими будуть їхні мандри.

– Ти краще про життя розкажуй.

– В житті ніколи не мусить бути лише так, а не інакше.

– Це про життя?

– Ні. Життя треба жити.

– Викручуєшся. Не знаєш, що сказати, га?

– Не знаю...

– Ходім звідси, бо ти можеш таке сказати...

Його слова мене вразили і прибили до землі. Він був правий, бо це все було про щось інше, а не про життя.

– Давай позір! – моє зауваження зникає у гуркоті машини. Знову знайомі краєвиди – гори, скелі, скелі, гори.

– Тату, навчи мене плакати.

– Що? Що ти кажеш?!

– Плакати. Мені деколи так важко, що аж плакати хочеться, а я не вмію. Навчи мене плакати...

– Ти б краще співав.

– Я ж не вмію.

– Співай як вмієш.

– А що тоді, коли мені плакати хочеться?

– Співай, бо й у пісні багато сліз. Співай, хлопче...

*Ой, задута доріженька,
задута, задута...*

Фари машини поспішають показувати шлях, а за нами над довгою смугою лісів виходить місяць. Він намагається композиційно вкластися у кожную місцевість, де б тільки не появився, і йому це вдається... Машина пряде як кішка. З горла рветься тужлива пісня. Співай, хлопче, співай...

МІНЕРВА

Ще того весняного вечора року 1750, з'їжджаючи в почоті полковника Вишневського з Підкарпатського нагір'я до Угорської рівнини, та побачивши далеко на обрії Токайську гору, – відчув нараз Сковорода, що він у Токаї довго не затримається.

Вдивляючись здала в трикутник злиття Латориці й Бодриги, де в серпанку передвечірньої імлі маячило місто, пригадав собі Григорій Савич, що це почуття тимчасовості охопило його вперше перед дев'ятьма роками. Це було такого ж весняного вечора, коли він, натхнений жадобою знання юнак, ступив із тремтінням серця на зелене подвір'я Київської Академії, від якої очікував, що ось-ось одімкне йому всі двері від скарбниці знань і чеснот. Але нічого з тих надій не справдилось, й мав рацію таємничий голос, коли шепотів йому тої хвилини «не тут, не тут».

Цей же самий голос торкнувся душі за два роки пізніше, коли покинувши Академію, подався він до північної Пальміри – Петербургу й з-під повсті кібітки побачив, мов тую острогу, гострий шпиль Адміралтейства. Той голос дуже вразив його. Бо ж він із такою радістю залишав був осоружні стіни Академії та подався в широкий світ. Ні, передчуття таки мало правду, бо швидко переконався придворний співак, що не серед петербурзької імлі, не під синьо-зеленим небом півночі, не в ласці цариці й гетьмана знаходиться тая життєва вісь, якої так палко прагне його душа.

І ось він назад повернувся до Академії, ще раз чув той самий голос остроги, щоб по-друге покинути свою alma mater і податися нарешті до чужих земель. Приймаючи пропозицію полковника Вишневського їхати як перекладник з царською місією за кордон, – чекав з тривогою Сковорода, що ось-ось озветься в нім знаний внутрішній голос і нагадає своє осторожливє: «не тут, не тут». Але нічого не сталося, й він з радістю вирушив у далеку путь.

Одразу, на перших кроках по тих землях Священного Римського царства, через які йшов шлях місії, очікував Григорій Савич, що побачить новий, інший світ, радісніший ніж у себе вдома на Україні або й на Московщині, де багатому кланяються, а бідного зневажають, некуві дають нагороду, а вислуга годується жebraцтвом, розпуста пеститься на м'яких перинах, а невинність томиться за ґратами.

Та ніякої особливої різниці між чужиною й батьківщиною не помітив одразу Сковорода. На перший погляд йому навіть здалося, що тая чужина й бідніша й сумніша ніж його Україна, бо дорога місії йшла перше через Червлену Русь, захопила глухий кут Польщі, а потім пішла серед буйної природи забутої, здалось, Богом і людьми Угорської Русі.

Але своє розчарування він ще скривав. Європа велика, й серед багатьох королівств і народів знайде таки він можливість пізнати мудрість, справедливість, всі чесноти життя, що роблять людей достатніми, щасливими та розганяють темряву, гноблення й визиск... Це озивався і голос остроги, ніби підтримуючи надію, що все бажане знайде він за цими кордонами, які

так давно прагнув переступити. Тому радісно їхав Сковорода до Токаю, але коли той голос озвався знов, то стало йому місто чужим і байдужим.

Та день за днем утікав од приїзду до Токаю, а Григорій Савич потроху втягувався в своє життя. Бо не так дяківські обов'язки при старій Токайській церкві, що її цісарська влада передала для вжитку місії, як перекладчицька праця відбирали від нього багато часу та уваги й не лишали місця для інших думок.

Місія Вишневського була вислана закордон для закупівлі вина до царського двору й православних церков, а також, щоб узяти в оренду російського уряду кілька славних токайських винниць. Це вимагало від Вишневського багато турбот, розмов, оглядин, торгів, умовлювань і відвідин, при яких товмачем завжди мусив бути Сковорода. Бо зі своїм знанням лише французької та російської мови почував себе Вишневський цілком безпорадним серед того многоязичного Вавилону, яким видався малий Токай навіть і поліглотові Сковороді.

Стало чимось звичайним, що одної й тієї ж години мусив часом Григорій Савич перекладати й галасливий потік слів токайського жида, в устах якого знайома німецька мова здавалася чудернацькою плутаниною, й кучеряві латинські періоди освіченого угорського шляхтича, й віденський діалект присланого до місії з Відня урядовця. Доводилось часом зібрати й розгублені знання старої гебрейщини, але найчастіше приходилося перекладати з тої, йому здавалось, мішанини слов'янських і угорської мов, серед яких пізнавав він усі первні всіх слов'янських язиків, але свого «язика малоросійського» найбільше.

З Вишневським довелось об'їхати Сковороді цілий довколишній край, обдивляючи славне токайське винарство, оглядаючи орендовані винниці та приглядаючись до людей, звичаїв і природи токайської околиці. Спинившись за містом, брудним і по-жидівському метушливим, переносився враз Григорій Савич у свої рідні Чорнухи на Лохвиччині. Тая ж жарка блакить літнього неба здіймалася над токайськими винницями як і над ланами Полтавщини, білі русинські хати здавалися перенесеними сюди з його рідних Чорнух, так само майоріли золоті соняшники й маячили на обрії довгі журавлі криниць та розмірно коливалися в ярмах зустрічних возів круторогі угорські воли. І посполитий люд околиці був усім, усіма й проявами свого життя той самий, що й на Україні. Він лише під угорськими магнатами зазнав й обман і презирство, зневагу й визиск, все тее, що, відчував Сковорода, зазнає швидко й його батьківщина в недалекому вже москвському кріпацтві.

Як поступало літо, жарке й промінисте, зменшувалося Сковороді роботи. Праці по винницях були скінчені, служби церковні раз на тиждень не вимагали особливих турбот. І тепер Токай почав здаватися йому остаточно чужим і знов потягло його до широкого світу.

Від недоученого клерика, що був міським писарем, довідався нещодавно Сковорода про славне задунайське місто *Tugnavia vulgo* – Трнава. Має бо тее місто пребагато гарних костелів, по них чудодійні образи, жие в нім багато вчених богословів і філософів; та ще більше відомо воно своїм університетом, що перед століттям заснував славний Петро Пазмань і дав у справу славному ордену єзуїтів.

Ані костели й чудеса, ані чесноти єзуїтського ордену й слава «слов'янського Риму», як іноді, натхнений старим токайським, називав Трнаву писар, – не цікавили Сковороду. В іншій формі й іншій обрядності знав Григорій Савич усе це ще з дому. Але університет зацікавив його вельми. У церковному архіві знайшов він стару, безліч разів дерту й знов ліплену мапу Угорщини, оздоблену красним кучерявим написом «Specialis Marra Geographica». На ній знаходився в куточку й чотирикутник з написом Turnavia. Григорій Савич повісив мапу на стіну й усе частіше почав придивлятись до неї, міряючи віддаль від Токаю до Трнави... Але все не міг одважитися.

Аж одного вечора, коли по-південному швидко спадав смерк на затихлу околицю, узяв Сковорода, виграючи на своїй сопілці, один давно вже забутий акорд. Щось в тих нотах було такого, що нараз збудило в нім усі надії, які покладав він колись на закордон... І Григорій Савич усвідомив, що в Токаї нема вже чого йому робити, нема чому вчитися, нема чого сподіватись... Ще того ж таки вечора просив він Вишневського, щоб одпустив його з Токаю й навіть зовсім звільнив зі служби.

Усіма спокусами вловлювань і обіцянок намагався полковник затримати Сковороду. Нічого не помагало. Хоч офіційно й був Григорій Савич лише дяком при місії, але всі вважали його положення за щось тимчасове й невідповідне для нього. Вишневському навіть і до голови не прийшло, що він може затримати свого дяка силою.

А на другий день нашвидку попрощав Сковорода усіх своїх знайомих ніби боючись, що запізниться з відходом і щось важливого стратить. Лише довше побалакав з писарем, напослед розпитуючи його про Трнаву, університет, професорів, студентів і старанно собі все потрібне. Писар теж намагався затримати його. Він висував навіть такий на його погляд важливий аргумент як те, що Сковорода не бачив ще славного празника винобрання, що відбувається під осінь у близькій до Трнави Маді. Свята, на яке приїздять і графи й князі й високі достойники навіть із столичного Прешпорка. Все було марно!..

Клавши в свою гайстру трошу білизни, кілька книжок, зароблені гроші та засунувши за пояс нерозлучну сопілку, вирушив Григорій Савич з Токаю по своєму давньому звичаю «per pedes apostolorum» ц.т. пішака. Через Будапешт, Остригом, Паркань, Комарно він прямував до Трнави.

Дорога була радісна. Довколишня природа, так подібна до рідної, безпосередній стик з посполитим людом, що любив він, а найбільше – те невідоме, що манило його вперед, – все це робило з цієї мандрівки найкращу з промандрованих досі.

Не зменшила цієї радості й Трнава. Місто випадало як гарний сад на тлі недалекого передгір'я, а в середині було навіть чистіше, ніж він сподівався, бо, не зважаючи на велику кількість костелів, все ж було переважно жидівське. І на нім бачив Сковорода, що не помилявся, думаючи про цілу країну «Село слов'янське, місто жидівське, уряд німецький, а пан угорський».

Та прийняття його в університетських колах було гарне й навіть сердечне. Такого він зовсім не сподівався. Правда, отці каноніки й прелати університетської колегії спочатку з подивом і недовірям придивлялися до неблизкучого зовнішністю чужинця, але досить бувало перших хвилин роз-

мови, як недовір'я уступало перед подивом, а подив перед пошаною до цієї людини, що мала таку блискучу ерудицію й знання та заворожуюче по-водження. А проте ця людина бажала лише одного: повчитися в славному університеті, доповнити свої знання, що вона їх звала ще «скудними».

У знайомствах, відвідинах, диспутах швидко утікав час, і, зголоднівши в Токаї за «пищею духовною», радісно почував себе Сковорода серед ученого оточення. Вже почали Сковороді закидати, що тільки б стати йому магістром, і тоді на тривало він може зв'язати своє життя з університетом. Розумним отцям єзуїтам хотілось мати при університеті цього вченого схизматика як засіб принади до своєї школи й некатоликів, як пропаганду серед грецької схизми.

Байдужий до зовнішньої обрядовості, не цікавився Сковорода високою політикою воюючої церкви й ніколи не протестував проти цих прихильних натяків, та нарешті з радістю прийняв своє зарахування до студентського конвікту. Треба було лише ректорової згоди, але ректор, виїхавши до Прешпорка, не повертався довго до Трнави, та давав знати, що затримається ще в Прешпорку довгий час. Щоб самому вирішити свою справу й заразом побачити столичне місто, вирушив Сковорода до Прешпорку.

Осінь була вже в повній розвою й цілком захопила Сковороду. Такої барвистої феєрії осені він у себе вдома не бачив. Ніколи, здавалося, й повітря не досягало там тої прозорості, яку спостерігав він у той день, коли здала здала вгледів лісисті відрогі Малих Карпат, під якими лежало столичне місто Угорщини Прешпорк.

І ось нарешті з горба Трнавського шляху виблиснув перед Сковородою сріблястою сіттю своїх рукавів многоводний Дунай, велична будова королівського замку вип'ялася над Прешпорком у всій своїй могутності, потім потяглися назустріч низькі доми передмістя: такого подібного на Київський Поділ, далі – горбатий брук під сутінком вечора вкритої Угорської вулиці й нарешті похмура Михальська брама.

А ще через півгодини рекомендаційний лист і плинна латина з'єднали Григорію Савичеві найширше прийняття в господі отця-каноника, якого він знайшов по вказівках з Трнави серед тої плутанини вуличок і переходів, що роїлися довкола катедрального костела.

Од привітного господаря довідався також Сковорода, що ректора він може побачити завтра ж рано на відправі в катедралі. Й як тільки він почув це та глянув через вікно на осяяну місячним сявом масу цього собору, що заслонював собою пів виднокруга, як тільки усвідомив, що завтра рішиться його доля, – хвиля радісного піднесення охопила його й уже не залишала цілий вечір.

Коли господар відвів його нарешті до кімнатки під стріхою, побажав доброї ночі й вийшов з попередженням про небезпеку пожежі, то Григорій Савич, не зважаючи на втому, не ліг одразу. Він загасив лійову свічку, розчинив дрібно рямоване вікно й вихилився на двір.

Під потоками місячного сява гонтові дахи будинків здавались мов би вкритими сріблястою лускою, велетенська тінь соборної вежі простяглася аж попід замок, десь далеко, за мурами міста, калатав у било вартовий, але від сухого коцання дерева врочиста тиша тихої осінньої ночі видавалася ще тихішою. І Сковорода мимоволі вдумався у власний настрій.

Ось нарешті й привів він корабель своєї душі до пристані. Ректорова згода – це ж тільки формальність, і через пару день він буде в спокійно-мудрому колобігу університетського життя... Так буде добре. Куди бо не кидався він досі, а все повертав до науки, до збирання знань, все надила його до себе одна мудрість – Мінерва. Тож власне й з Академії одійшов він лише тому, що нічим уже не міг у ній задоволити свою жадобу. І до Петербургу макило його ніщо іншого як Мінерва: вона вказала йому шлях за кордон аж до далекої Трнави (чи хто в Чорнухах коли чув про неї?)... Тут і залишитись?.. Далеко від батьківщини? Служить чужині?.. А чому ж і ні?.. Чого шукати?.. Усюди одинакові люди, всюди.

Так легко дихати чистим осіннім повітрям свіжої ночі, так радісно мирно на серці що здається ступив би на сріблясту дорогу, яку місячне сяйво простелило: по Дунайських хвилях, і пішов би, помандрував, ген-ген у королівство мудрої Мінерви...

Він одвернувся від вікна, щоб іти на постіль, і нараз мов закам'янів. Так ясно, як ще ніколи перед тим, зазвучав в його свідомості знаний віддавна голос. Ясно, як ніколи раніше, почув Сковорода осторожливе «не тут, не тут»... Непереможне почуття тимчасовості знеслося на нього як тихий морок й витиснуло всі думки, всі почування, всі настрої, щоб ясніше чути було таємничий голос таємничої остороги...

Сковорода прикрив рукою очі, ніби заслонюючи їх від якогось осліплюючого сяйва, постояв ще хвилю, потім повільно роздягся й схилювся біля постелі, як дитина, що повільно згадує молитви. Почуття тимчасовості вже проминуло, але цілком інші думки запанували над ніби освітленим мозком. Ось сьогодні лише, тут в цісарській землі, розуміє він нарешті чий то був голос, навіть попереджував його й куди кликав.

То не туга за Мінервою-мудрістю гнала його досі з місця на місце. То сама його душа-Мінерва, його даймон¹, його геній усе й усюди показували йому, де має він шукати життєвої правди.

Вона бо не в діалектиці Академії, не за мурами колегій, не в університетах і мудрості шкільних лав... Ні! Повернутися додому, до рідної тітки, (так іноді жартуючи казав він на Україну), проходити знов тими українськими ланами, яким так бракує радості й ласки, знання й розваги, задоволення й щастя...

О, веди ж мене, душа моя!.. Мінерва вірна!.. геніє мій нео орний!..

Міська брама Братиславська ще була замкнена й Григорій Савич мусів чекати встановленої для відмикання години. Того ранку він був і першим, що переїздив дунайським перевозом на другий бік. Сходило ясно-холодне жовтнєве сонце, а Сковорода, прямуючи через міські луки до віденської дороги, здавалося, йшов йому назустріч.

(Братиславський вісник 1933, ч. 1. Березень 1933, Видання «Просвіти» в Братиславі, стор. 4-8.)

¹ даймон або демон – божество або зналець (мудрець)

Український мислитель на словацькій землі

Оповідання «Мінерва», що його 1933 року написав Леонід Мосендз (1897-1948) у Братиславі, було навіяне перебуванням у пол. XVIII ст. на словацькій землі визначного українського мислителя, автора філософських трактатів і байок Григорія Савича Сковороди (1722-1794), який за характером своєї етики був прозваний українським Сократом. Основою його етики було вчення про людину, про її щастя, ключ і розв'язку до якого бачив філософ у самопізнанні (гр. гноті савтон – пізнай себе), особливо у пізнанні своїх природних диспозицій, нахилів до тої чи іншої «сродної» праці, тобто такої, що притаманна тій чи іншій людській природі. (Швець має шити чоботи, кравець – одягу людям, бо ж так воно і в природі: Орлові дано ширити до неба, вужеві – повзти по землі, а жабі – квакати в болоті). Лиш тільки така праця дасть людині щастя й задоволення. Разом з тим Сковорода засуджував прагнення людини до надмірностей, до багатства і почестей, затавровував паразитизм і моральний розклад серед світських і церковних вельмож. Велику увагу приділяв мислитель також проблемі свободи, якої вимагав для всіх людей, незважаючи на їхнє походження, віру й суспільне становище. Своє вчення Сковорода пропагував прикладом свого власного життя. У Братиславі, тогочасному Прешпорку, український мислитель був у своїх 28-роках, у віці, коли людина дозріває й поглиблює свої знання. В оповіданні «Мінерва» відбиті й власні погляди Л. Мосендза, є в ньому теж і певна міра художнього домислу, але це вже право кожного письменника.

Микола Неврлий

Ласло Мадяр: «Після дощу». 1993 р.

Микола Мушинка

Перше зібране видання творів Богдана Ігоря Антонича*

Богдан – Ігор Антонич – учень Свяноцької гімназії.

Як відомо, перше найповніше видання творів Богдана Ігоря Антонича вийшло друком у Чехословаччині 1966 р. під редакцією літературознавця *Миколи Неврлого*¹. Це видання і по сей день є неперевершеним джерелом для пізнання життя і творчості геніального лемківського поета ХХ століття, доробок якого становить вагомий внесок у загальноукраїнську і навіть у світову літературу. Тому варто зупинитися на цій книжці детальніше, зокрема на історії її підготовки та реалізації.

Виникає питання: які обставини сприяли виданню цієї книжки в тоталітарній країні, яка була складовою частиною т.зв. «соціалістичного табору», в країні, де панувала сувора комуністична цензура? Так відомо, що Б. І. Антонич, живучи на українських землях, що входили до складу Польщі, ніколи не належав до групи «прогресивних» письменників, орієнтованих на Радянський Союз і його комуністичну ідеологію. Як син священника він був віруючою людиною. У своїх віршах і літературно-критичних статтях не приховував своїх «націона-

лістичних» поглядів, негативного ставлення до Москви та її імперської політики. За всіма ознаками,

він, як і його друзі й однодумці О. Ольжич, О. Бабій, Б. Лепкий, С. Гординський, О. Теліга та сотні інших, – мав бути зарахований до групи «українських буржуазних націоналістів», приречених на «вічне забуття». А все ж таки Б. І. Антонич був «помилуваний». Мабуть тому, що він ніколи не жив у Радянській Україні, активною політикою не займався і умер в молодому віці ще до приєднання Західної України до Радянського Союзу.

Головну роль в його «помилуванні» мав факт, що ім'я Богдана Ігоря Антонича ще в 1959 р. було залучено до Української Радянської Енциклопедії². А залучив його туди головний редактор УРЕ Микола Важан – сам поет і великий прихильник поезії Антонича. В невеличкому 12-рядковому гаслі Б. І. Антонича похвалено за «мате-

* Доповідь, зачитана на міжнародній науковій конференції «Поетичний шлях Б.І.Антонича» у Кракові 10 грудня 1999 р.

ріалістичний підхід до зображення природи» (хоч матеріалістом він ніколи не був) та одночасно піддано критиці за «хижну фантастику», «песимізм» та «стояння поза політикою». Та все ж таки там названо всіх п'ять його збірок.

В тодішніх умовах (50-60 роки) залучення імені в УРЕ без компрометуючих політичних «ярликів» означало, що носія цього імені можна цитувати і про нього писати³. В Україні вперше цим «привілеєм» скористався Дмитро Павличко, який в престижній київській антології «День поезії» опублікував прихильну статтю «Поет весняного розвою» та вісім поезій Антонича⁴. За нею слідували розвідки Степана Трофимука у львівському «Жовтні» (із 44 віршами поета)⁵ та Івана Красовського у варшавському «Нашому слові»⁶. Ці три статті зацікавили братиславського літературознавця Миколу Неврлого, який з творчістю Б. І. Антонича був добре обізнаний, ще живучи в 30-х роках на Закарпатті. У 1940 р. він (разом з О. Зілинським) з вини воєнного лихоліття закінчив у Кракові т.зв. «матуральні курси». З української мови та літератури іспитував його проф. Богдан Романенчук, який подарував йому щойно видану у Кракові збірку «Вибрані поезії» Б. І. Антонича з власною вступною статтю⁷. З неї М. Неврлий відновив свої відомості про лемківського поета і став палким пропагатором його поезії.

Саме це видання М. Неврлий позичив тодішньому завідувачому відділом української літератури Словацького педагогічного видавництва у Пряшеві Івану Мацинському (1922-1987). На основі цієї книжки І. Мацинський написав першу на Пряшівщині статтю про Б. І. Антонича, яку 1965 р. опублікував у «Дуклі» з добіркою його віршів⁸. Так наш поет став палким

пропагатором поезії Б. І. Антонича, зокрема після того, як довідався, що Антонич певний час жив у його рідному містечку Меджилабірцях. Для І. Мацинського вірші Б. І. Антонича були не лише джерелом художньої насолоди, але й програмою творчості молоді прятівської літератури. У вище наведеній статті він писав:

«Б. І. Антонич першим з-поміж українських письменників успішно пройшов складний процес повноцінної участі лемка-українця в творенні єдиної культури великого українського народу. Тим Богдан Ігор Антонич є попередником всіх нас, українських письменників Східної Словаччини, що прагнемо до подібного єднання в рамках художньої літератури свого народу. В цьому відношенні поет стає для нас і прикладом самовідданого трудівника мистецтва. Він рівночасно став і джерелом нашої національної гордості»⁹.

Ці слова не втратили своєї актуальності ні в наш час, коли певна група лемківських та «русинських» письменників Польщі, Словаччини та Закарпатської України вважає орієнтацію на загальноукраїнську літературу чи не національним злочином і закликає до творення сепаратистської «лемківської літератури» «лемківською» чи «русинською» літературною мовою. Про генезу прятівського видання М. Неврлий у своїх спогадах писав:

«Згадуючи сьогодні Мацинського, не можу обійти того факту, що він (підкреслення М. М.) в основному мав заслугу в прятівському виданні Б. І. Антонича (...) Коли одного разу завітав до мене Іван, я вирішив ознайомити його з творчістю Б. І. Антонича (...) Я почав читати йому «Елегію про співучі двері». Вже по кількох строфах нестримний і гарячий Іван мене перебив і зворушеним голосом викрикнув: «Геніально! Це

велика поезія! Це, Колю, справжній поет! Чого ти раніше не показав мені цю книжку?...» Так почалося його знайомство з цим королем Лемківщини» (...) Особлива любов Мацінського до В. І. Антонича була мені зрозуміла: зерно великої поезії впало на родючий ґрунт. Мацінський, який багато й жадібно читав, будучи сам талановитим поетом, зумів відчутти красу й велич дійсної поезії. Та ще до того поезії, що була щедро овіяна подихом лемківської природи й духовністю рідних йому людей»¹⁰.

На підставі проекту М. Неврлого 1965 р. І. Мацінський залучив збірник зібраних творів В. І. Антонича до видавничого плану свого видавництва. Як відомо, в тому часі видавничі плани проходили суворою цензурою і підлягали ухваленню з боку вищих державних та партійних органів. Правда, в середині 60-х років партійний і державний контроль над літературою у Чехословаччині послабився і став більш ліберальним. Факт, що

В. І. Антонич. Дружній шарж В. Лавровського.

Богдан – Ігор Антонич. Малюнок В. Костирка, г. «Критика», №1-2/1999р.

про В. І. Антонича писала УРЕ та поважні українські радянські періодичні видання, був запорукою того, що тут не йдеться про опального буржуазно-націоналістичного письменника, і видання було ухвалене до друку.

Микола Неврлий взявся за упорядкування книжки з притаманною йому серйозністю й відповідальністю.

Роздобувши всі поетичні збірки В. І. Антонича та часописи, в яких друкувалися його вірші (в основному, у Слов'янській бібліотеці у Празі та бібліотеках Львова – посередництвом В. Моторного, І. Гринів та І. Красовського), він нав'язав стосунки з людьми, які його знали особисто. У зв'язку з готуванням книжки до друку він вступив у листування з другом Антонича Святославом Гординським із США, який дав йому варшавську адресу колишнього учителя Антонича – художника Лева Геца, а той – холмську адресу нареченої Антонича Олі Олійник-Ксєнжопольської. Всі троє надіслали упорядникові цінні спогади

про лемківського поета, О. Олійник також його недруковані твори, фотографії тощо¹¹. Чимало даних про Б. І. Антонича та матеріалів із своїх приватних бібліотек запозичили М. Неврлому Орест Зілинський, Назар Гнатюк та Нестор Білик¹².

Все це лягло в основу книжки *«Перстені молодості»*, виданої у Пряшеві 1966 р. тиражем у 1100 примірників. Книжка відкривається ґрунтовною передмовою упорядника *«Поет із серцем у руках»* (с. 5-30), в якій подано біографію поета і детальний аналіз його творчості на фоні загальноукраїнської модерної літератури, що починається пізньою творчістю Івана Франка, Лесі Українки та Михайля Коцюбинського, йде через творчість Миколи Вороного, Олександра Олеса, Григорія Чупринки, Володимира Винниченка, «молодомузівців», футуристів, символістів, неокласиків, неоромантиків – аж по творчість Павла Тичини, Максима Рильського та Миколи Бажана. Кожен з тих стилів і напрямів автор піддає стислому аналізу. Він підкреслив, що у 30-х роках в Україні розвиток модерної літератури було загальмовано політичними репресіями, жертвами яких стали майже всі обдаровані письменники. Лише незначна частина з них після реабілітації повернулася в літературу. Автор перераховує їх поіменно.

Богдана Ігоря Антонича він – виходячи із зб. *«Три перстені»*, вважає чи не єдиним імажиністом в українській поезії. Подібно до І. Мацинського, і М. Неврлий вважав поезію Б. І. Антонича і його національну орієнтацію – «зразком гідним наслідування, прикладом плекання рідної мови, рідного мистецтва, любові до свого народу»¹³.

В книжці *«Перстені молодості»* М. Неврлий без яких-небудь змін – у хронологічному порядку опублікував

усіх п'ять збірок поета, виданих у Львові: *«Привітання життя»* (1931), *«Три перстені»* (1934), *«Книга Лева»* (1936), *«Зелена Євангелія»* (1938) та *«Ротації»* (1938). Дві-три останні збірки він стильово окреслив як експресіоністичні і сюрреалістичні. До окремого розділу *«З різних піл»* (с. 197-204) він виділив вірші Б. І. Антонича, які не ввійшли до вище названих збірок, а були публіковані в часописах (*«Ми»*, *«Дажбог»*) та шкільній читанці *«Батьківщина»* (Краків, 1943), а теж фрагменти віршованих сентенцій із рукописного нотатника поета *«З зелених думок одного лиса»*. Не вдалося йому роздобути віршів, публікованих в журналах *«Юні друзі»* та *«Наш приятель»*. Залучив він до книжки і лібрето опери у трьох діях *«Довбуш»* (рукопис якого передав йому в Києві Іван Світличний)¹⁴ та статтю *«Монументальний реалізм»* (про Джона Голсуорсі).

У дальший розділ він подав фотографії, фотокопію автографа поета та ноти М. Колесси до пісні на його слова *«Простуємо шляхи»*.

В розділі *«Спогади про Б.І. Антонича»* (с. 291-309) М. Неврлий опублікував біографію Б. І. Антонича *«Нагробок на могилі щастя»* з пера його нареченої Ольги Олійник та її ж спогади; далі спогади В. Ласовського (ілюстратора майже всіх книжок Б. І. Антонича), Лева Геца (гімназійного учителя), О. Волошиновича (стрия) та А. Кужелової-Нойбаєрової (племінниці).

До окремого розділу він включив *«Літературно-критичні матеріали про Б. І. Антонича»* (с. 311-356). Туди потрапили: статті Святослава Гординського (під криптонімом С. Г.) *«Лабаторія Антонича»*, Івана Огієнка (під криптонімом І. О.) *«Мова Богдана Ігоря Антонича»*, Івана Світличного (під псевдонімом І. Сірко) *«Ми всі опришки»* (рецензія на лібре-

то опери «Довбуш»), Олеся Бабія «Останній дар Б. І. Антонича» (рецензія на «Зелене Євангеліє» і «Ротації»), розвідку Степана Трофимука «Поет весняного похмілля» та некролог із «Літературно-Наукового Вісника». В тому ж розділі опубліковано «Висловлювання товаришів по перу про Б. І. Антонича» (в упорядкуванні О. Олійник-Ксеянжопольської), передруковані із преси 30-х років, а саме: Л. Нигрицького, В. Жарського, С. Тудора, Т. Голлендера, Б. Романенчука; а теж «Уривки з листів до Б. І. Антонича» А. Крижанівського, І. Вільде, О. Теліги, Д. Андрієвського, Є. Маланюка, М. Мухина, Л. Геца, І. Огієнка, Е. Гросса та М. Рудницького.

Серед вищенаведених діячів української культури в екзилі були живі емігранти, імена яких в радянській пресі невільно було навіть згадувати, не те що посилатись на них, цитувати та позитивно оцінювати їхні твори: літературознавець та мистецтвознавець Святослав Гординський, мовознавець і православний єпископ Іван Огієнко (Іларіон), визначний діяч ОУН Олесь Бабій та інші. Лише за переховування та читання праць цих «українських буржуазних націоналістів» на Радянській Україні людей суворо карали, а тут їх праці наводилися поряд з працями українських радянських та польських дослідників. В один ряд з ними М. Неврлий залучив рецензію київського дисидента І. Світличного, який тоді знаходився в одному з мордовських концтаборів.

Публікуванням цих матеріалів М. Неврлий виявив неабияку мужність і відвагу, беручи на себе ризик репресій з боку пануючої влади. На щастя, доля репресій його оминула, мабуть тому, що й в Україні, і за її межами «Перстені молодості» були прийняті дуже прихильно.

В кінці книжки подано «Словник незрозумілих і менше вживаних слів, виразів та імен» (с. 361-368), який охоплює не лише слова із поетичних збірок, але й літературно-критичних праць. Цінним додатком є і «Бібліографія літератури про Б. І. Антонича» (с. 369-370), в якій праці емігрантських літературознавців та критиків подані поряд з працями радянських дослідників.

На окрему увагу заслуговує художнє оформлення книжки, яке здійснив найвизначніший український графік Словаччини Орест Дубай, довгорічний професор та ректор Вищої школи образотворчого мистецтва у Братиславі.

На пражівське видання зібраних творів Б. І. Антонича появилось понад п'ятнадцять позитивних рецензій. Критика особливо високо оцінила комплексний підхід та художньо-дослідницьке спрямування книжки.

Крім І. Мацинського значний вклад у видання книжки внесли рецензенти її рукопису Єва Біс та Орест Зілінський. Останній привітав видання «Перстенів молодості» ґрунтовною статтею про життя і творчість лемківського поета, яка до значної міри поповнювала та поширювала вступну статтю М. Неврлого. В кінці статті О. Зілінський писав:

«Трапилось так, що перше відносно повне видання Антонича змогло вийти саме у Пряшеві. Не треба пояснювати, яке значення воно має для українців у цілому світі. В культурному розвитку нашої області є випуск цієї книжки епохальним фактом: вперше за всю багатовічну історію східнословачькі українці подарували всій Україні культурну цінність, якою можуть гордитися навіть найбільші народи світу. Впорядник збірки М. Неврлі багато попрацював над тим, щоб вона була можливо повною, щоб вона охопила та-

кож малодоступні критичні й біографічні матеріали»¹⁶.

Подібним способом привітав збірку Антонича і Йосиф Шелепець: «*Б. І. Антонич, – писав він у своїй рецензії, – модерний синтез маллярства і музики на тлі модерних поетичних ідей і настроїв двадцятого століття. Одноразово він і поле для розгону до дальших віків. Тому постійно він нам близький*»¹⁶.

Книжка «Перстені молодості» зіграла колосальну роль в справі популяризації життя і творчості Б. І. Антонича. В Україні її передавали з рук в руки на рівні із «Самвидавом», переписували з неї цілі збірки, критичні матеріали і т.п. В Чехії до неї вписували невідомі вірші Б. І. Антонича¹⁷. З використанням пражських «Перстенів молодості» виходили у світ усі наступні видання творів поета: канадське¹⁸, київське¹⁹, пражське²⁰, а теж переклади словацькою²¹, польською²² та англійською²³ мовами.

Особистий друг Б. І. Антонича і кращий знавець його творчості Святослав Гординський у післямові до «Зібраних творів» Б. І. Антонича нагадує, що поштовок до американсько-канадського видання були пражські «Перстені молодості», яким він дав отаку оцінку:

«Минулого року перевидано у Прашєві вірші Антонича з його п'яти львівських збірок, разом з частиною критичного матеріалу про нього. Це видання негайно розійшлося, і тільки кілька його примірників мають бібліотеки Америки, все ж це видання вже спонукало критиків написати кілька відумливих статей, які кинули новий жмут світла на Антоничеву поезію і спробували визначити його місце в сучасній українській (і не тільки українській) літературі. Це видання показало також актуальність Антоничевої поезії в нашій добі

*і його популярність серед широких кіл читачтва, спраглого поезії глибоких душевних переживань»*²⁴.

Майже всі документаційні матеріали із «Перстенів молодості» увійшли у досі найповніше джерело пізнання життя і творчості Б. І. Антонича – збірник статей, спогадів та листів Антонича «Весни розспіваної князь», упорядкований М. Ільницьким та Р. Лубківським²⁵.

Сам М. Неврлий присвятив Б. І. Антоничеві кілька науково-популярних статей, з яких найвизначнішою є «*Співець Лемківщини і всього світу*»²⁶, передрукована у Парижі²⁷ та Лондоні²⁸.

Короткий огляд передісторії та історії видання зібраних творів Б. І. Антонича «Перстені молодості» в упорядковані М. Неврлого, свідчить про те, що це – одна з найвизначніших книжок, виданих у Прашєві, книжка, яка золотими літерами записалася в історію загальноукраїнської літератури. Не сміємо допустити, щоб вона упала в забуття.

Примітки:

- ¹ Вогдан Ігор Антонич: Перстені молодості. До тридцятиліття від смерті поета (1909-1937). Підготовка текстів, упорядкування, примітки та критико-біографічний нарис Миколи Неврлі. – Художнє оформлення Ореста Дубая. – Словацьке педагогічне видавництво в Вратиславі – відділ української літератури в Прашєві. – 1966. – Тираж - 1100 прим. - 380 стор.
- ² Антонич Вогдан Ігор. – УРЕ. – Т.1. – Київ, 1959. - С. 25
- ³ Подібним способом «реабілітував» М. Рильський О. Олесь, видавши його «Вибране» (Київ, 1958).
- ⁴ Павличко, Д.: Поет весняного розвою. – День поезії. – Київ, 1963. - С. 298-302.
- ⁵ Трофимук, С.: Поет весняного похмілля. – Жовтень. – Львів, 1964. - С. 184-146.
- ⁶ Красовський, І.: Пам'яті співця Лемківщини. – Наше слово. – Варшава, 1965. - Ч.8. - С. 6.

⁷ Романенчук, В.: Поезія В. І. Антонича. – В кн.: Антонич В. І.: Вибрані поезії. Краків, 1940. 75 стор.

⁸ Мациський, І.: Богдан Ігор Антонич. – Дукля. – Пряшів, 1965. – Ч. 4. – С. 12-16.

⁹ Там же. – С. 13

¹⁰ Неврлій М.: Про друга незабутнього. – Дукля. – Пряшів, 1992. – Ч. 2. – Стор. 35-40.

¹¹ Ксенжопольська, О.: Забутий поет Лемківщини. – Український календар 1963. – Варшава, 1962. – С. 179-187.

¹² Антонич, В. І.: Перстені молодості. – Пряшів, 1966 – С. 71.

¹³ Там же. – С. 30.

¹⁴ Лібрето до опери «Довбуш» було опубліковане у львівському журналі «Жовтень» (1965, № 9, с. 56-102).

¹⁵ Зілинський, О.: Дім за зорею. До видання зібраних творів В. І. Антонича. – Дукля. – Пряшів, 1966. – Ч. 6. – С. 44.

¹⁶ Й.Ш.: Слово про В. І. Антонича. – Дружно вперед. – Пряшів, 1966. – Ч. 7. – с. 9.

¹⁷ В примірнику «Перстені молодості», що його я одержав із спадщини покійного композитора Володимира Стона-Балтаровича після самогубства його дружини Галини в Празі 1976 року, було вклеєно машинописний листочок з таким текстом:

В. І. Антонич: Кінець Москви

*Мов бура плахта, хмара круків
сідає на дахах бриластих,
місяць, над Кремлем звівши руки,
немов пророк, став Москву клясти
За всі гріхи і всі провини,
убивства, зрадність і підлоту,
за злочини, що повне ними
це кубло хамства і голоти.*

*Тоді «товариці» на сумні тони
покутних псалмів заспівали,
а комісарі били в дзвони,*

Москвички, мов кобили, ржали.

Мерзенні, зі страху півмертві

Катюги з Кремлю вилазили,

*а їх змуцань жорстоких жертви
на них свої мечі гострили.*

Вже стріл шістнадцять з неба праці

Народний гнів їм шле до долу

й Земля розкрила зворів пащі,

щоб ковтнуть скинутих з престолу.

Гримить підземний лоскіт здаля,

вдаряє в Кремль відгомін дзвонів,

І Москва котиться в провалля

під лопіт крил і мегафонів.

Немає сумніву, що це – «політична» версія «аполітичного» вірша В. І. Антонича «Кінець світу», написаного 4 січня 1936 р. Вірш «Кінець світу» був вперше опублікований в г. «Назустріч» (Львів, 1938. – Ч. 1-2) і багато разів передрукований. Чи «Кінець Москви» є авторською версією В. І. Антонича, або когось іншого (В. Стона-Балтаровича?) – справа майбутніх досліджень, головним чином, львівських геєристів. Та навіть якщо виявилось, що це – не авторська версія, даний факт є красномовним свідченням використання поезії великого українського поета в антибільшовицькій та антимосковській оротьбі.

¹⁸ Антонич, В. І.: Зібрані твори. Зредагували С. Гординський та Б. Рубчак. Нью-Йорк – Вінніпег, 1967.

¹⁹ Антонич, В. І.: Пісня про незнищенність матерії. – Упорядкування, вступна стаття та примітки Д. Павличка. – Київ, 1967.

²⁰ Антонич, В. І.: Елегія про співучі двері: До 60-річчя смерті поета видав Союз русинів-українців Словацької республіки. – Відповідальний редактор Мілан Бобак. Пряшів, 1997.

²¹ Antonyč, V. I.: Očarený pohan. Preložil L. Feldek. Doslov napísal M. Nevrlý. – Košice, 1976.

²² Antonycz, V. I.: Księga Lwa. Warszawa, 1981.

²³ Antonych, V. I. Square of Angels: selected poems. – Translation: Mark Rudman, Paul Nemser and Bohdan Boichuk. – Introduction: Bohdan Rubchak. New York, 1977.

²⁴ Антонич, В. І.: Зібрані твори. – Нью-Йорк – Вінніпег, 1967. – С. 345.

²⁵ Весни розспіваної князь. Слово про Антонича. – Статті. Есеї. Спогади. Листи. Поезії. – Упорядники М. М. Ільницький, Р. М. Лубківський. Передмова Л. М. Новиченка. Редактор В. Т. Звенигородський. – Львів, 1989. – 432 стор.

²⁶ Нове життя. – Пряшів, 1989. – Ч. 47. – С. 5

²⁷ Українське слово. – Париж 18.9.1994. – С. 4,6.

²⁸ Українська думка. – Лондон, 1995. – Ч. 18-21.

Україна

очима словацької преси (за 1999 р.)

Політичні події у Словаччині, зокрема парламентні вибори, постійно були у центрі уваги словацьких політичних оглядачів і все суспільно-політичне життя країни було овіяне «поступками» минулого уряду. Лише так можна оцінювати слова Роберта Котіана у коментарі «По шию в минулому» (газета «Sme», № 19, 25 січня 1999 р., с.4), який пише: «Справжнє довір'я до російського «сусіда» у Словаччині лише важко зрозуміти, відхилення від колишніх твердих заяв щодо колишніх угод в інтересі взаємовигідних торговельних контактів майже не можна зрозуміти, якщо не хочемо прийняти версію, що прохідний вектор є невідомою частиною словацького політичного фольклору на будь-якому рівні і за будь-якого післялистопадового уряду». Оці думки відчутні й у інших виступах словацької преси, а це і тоді, коли піде мова про Україну. У цей час у газетах появились статті, метою яких було показати на труднощі – торговельні, митні, які врешті-решт загрожують налагодженню нормальних економічних відносин. Правду кажучи, багато словацьких газетарів у цьому випадку й не були далекі від правди. Газета «Slovenská Republika» (№ 4/23, 29 січня 1999 р.) принесла репортаж Владіміра Кампфа «Монополія дрібних перекупників». Свій репортаж починає словами: «У напрямку на схід ще постійно діють старі звичаї та адміністративні заходи, які ставлять персонал кордонних переходів на рівень богів.» Тут він правий. Продовжує в іншому тоні: «В українських митників великі

картузи і страшенно повільні комп'ютери». Дивує його і медичне страхування, яке нічого більше, як обман, бо ж воно по-суті нічого не гарантує, лише хтось на цьому наживається. Всі ці труднощі створюють у читача враження, що насправді братися за якийсь торговельний зв'язок з Україною означає – попасти у тенета адміністративного спрута. Усі ці сумніви пробував розвіяти Посол України у Словаччині Юрій Рилач у розмові на сторінках словацької «Pravdy» (річник 9, № 34, 11 лютого 1999 р. с.1 і 4). В інтерв'ю «Більше реальних кроків» він заявив: «У обох сторін існує обґрунтоване невдоволення. Адже словацький експорт в Україну становить лише два відсотки загального об'єму словацького експорту. Імпорт становить приблизно такий же самий об'єм. Україна сьогодні займає 11-е місце у торгівлі Словацької Республіки зі світом. При тому ми безпосередні сусіди і у нас 41 угод».

Яке ж було ставлення нової словацької політичної репрезентації до України? Александер Дулеба про це написав: «Наперекір тому, що новий словацький уряд зобов'язався у своєму програмному проголошенні приділяти «постійну увагу розвитку зв'язків з Україною, яка є нашим найбільшим сусідом», за перших 100 днів залишився найбільший сусід поза її увагою. Вже місяць після формування уряду відбулись двосторонні офіційні зустрічі з усіма сусідами, крім України» («Domino-fórum», річник 8, № 5, 4 лютого-10 лютого 1999 р.). На іншому місці автор статті заявляє: «Його (словацького уряду – прим. І. Я) підхід до України у перших місяцях відстає навіть за тим, що зробив уряд Мечіара». Александер Дулеба тут же запитує, як можна намагатись бути стратегічним партнером Польщі, проігнорувавши Україну.

На початку 1999 р. у центрі уваги словацької преси був і скандал навколо особи колишнього українського прем'єр-міністра Павла Лазаренка та ратифікація угоди про дружбу, співпрацю і партнерство між Росією та Україною. Багато місця на сторінках словацьких газет було приділено стану навколо застосування кари смерті в Україні («Kultúra», річник 2, № 7, 17 лютого 1999 р.). Позитивно було оцінено ліквідацію останньої з міжконтинентальних балістичних ракет СС-19 в Україні («Pravda», річник 9, № 48, 27 лютого; «Sme», річник 7, № 48, 27 лютого 1999 р.). Атомна енергетика в Україні – питання, яке тривожило також словацьких журналістів. «Незалежні українські фахівці ядерної енергетики в Україні заявили, що комп'ютерна проблема 2000 року може в майбутньому паралізувати п'ять українських атомних електростанцій. Тут

же відмежувались від самовпевнених заяв українського уряду щодо домашньої ядерної енергетики» («Pravda», № 53, 5 березня 1999 р.). Багато словацьких журналістів, які цікавляться проблематикою атомної енергетики, якимось чином хочуть бачити проблеми, які б виникли для України різким ліквідуванням атомних електростанцій, в тому числі й чорнобильської. Але ніхто з них не запропонував бодай один варіант, як не залишити Україну без електроенергії. Густав Мурін у газеті «Slovo» (№ 44-45, 22 грудня 1999 р. – 4 січня 2000 р., с.5) пише, що український уряд і після чорнобильської аварії атомну електростанцію не закрити. «Готується так зробити кінцем наступного року, і то за умов, що від держав великої сімки одержить 3,1 мільярда доларів, з яких 1,4 мільярда буде спрямовано на побудову нових реакторів електростанцій у Рівному і Хмельницькому». Словацькі журналісти у зв'язку з цією проблемою часто не бачать проблему атомної електростанції у Ясловських Богуніцях (Словаччина) та реакцію уряду Австрії на її існування...

Неточні географічні назви України, спотворені прізвища політиків України у словацькій пресі – це не новина. Вже гірше, коли не розбираються в політичному житті, яким нині живе Україна. Газета «Pravda» («№ 52, 4 березня 1999 р.) принесла фотографію з українського парламенту з таким текстом: «Комуністичні депутати аплодують, тоді як націоналісти залишають парламент після обговорення контраверсійної міжпарламентної угоди про приєднання України до СНД...» Цікаво простежити, як словацька преса у цьому випадку, і не тільки цьому, розуміє поняття «націоналісти», зокрема його відтінки в ук-

раїнському парламенті. Здається, в українському парламенті оце поняття дуже відносне. Його зовсім не можна порівняти із заявами представників Словацької національної партії у словацькому парламенті. Їхні націоналістичні та шовіністичні заяви словацькі журналісти часто поблажливо називають «позицією народників». Про таку позицію у народі знають своє – «Де кажуть „вогонь“, там шукай „воду“».

Український криміногенний елемент почав мати постійне місце на сторінках словацької преси. Окремі статті, але вже і їхні заголовки, повинні були вносити страх і певну напругу у словацьку читацьку громадськість. Неодноразово у словацькій пресі щодо перспектив України появлялись «прогнози», які нагадували скоріш її апокаліптичний кінець. Як інакше назвати заголовок статті «Україна над прірвою» («Národná obroda», № 121, 28 травня 1999 р.). Автор статті прокоментував інтерв'ю В. Пинзеника, яке він надав німецькій газеті «Handelsblatt», в якому колишній віцепрем'єр-міністр у справах економічних реформ не дуже похвально говорить про стан економіки в Україні. Стаття подає незavidну картину корупції та клієнтелізму в Україні.

Отака атмосфера накреслювалась у словацькій пресі у той час, коли йшла «боротьба» за місце несталою члена Ради Безпеки ООН. Оця «боротьба» як з боку словацьких політиків, так й зі сторінок словацької преси викликала часто усмішку. З не меншою силою вже починають резонувати й президентські вибори в Україні. У той же час появились і статті про українську економічну «еміграцію». Тут же треба сказати, що саме такого роду еміграція Україні не робить слави у Словаччині, але й у Че-

хії. Це здебільша люди без будь-якої національної свідомості й гордості. Вони дуже легко відмовляються від усього українського, лиш би їм було «файно». Не перебільшимо, коли скажемо, що для популяризації українства за межами України це дуже небезпечне явище. Тут хтось може сказати, що вони змушені шукати кращої долі. Гаразд, але чи при цьому треба втрачати власне обличчя? Але чи тим, які залишилися в Україні легше? У зв'язку з таким міркуванням українця, який живе за межами материкової України, часто почуєш і таке: «Добре любити Україну, не живучи в Україні». І це дуже відносне. Ого, не так же легко бути українцем у «чужому світі!»

Словацька газета «Národná obroda» (№ 199, 28 серпня 1999 р.) приносить інформацію: «Серед країн, які дочекаються заведення візового режиму буде напевно Україна, Російська федерація, Білорусія, Казахстан, Киргизія, Туркменістан та Молдова». Ця тема не зникала із сторінок газет до кінця року. Кілька днів після цієї інформації словацька газета «Nový čas» (30 серпня 1999 р., статтю «Коли введемо візовий режим з Україною?» переддрукувала й газета «Národná obroda» № 201, 31 серпня 1999 р.) цитує слова депутата Національної Ради Словацької Республіки Яна Лангоша: «Причиною введення візового режиму є внутрішня безпека нашої країни». От, бачите, треба ж знайти нового ворога, аби приховати, виправдати свої проблеми. У словацькій пресі розпочалась кампанія за введення візового режиму для громадян України. «Після міністра внутрішніх справ Ладіслава Піттнера і міністр закордонних справ Едуард Кукан заявив, що заведення візового режиму для громадян України могло б бути реальним до кінця

цього року», - пише газета «Sme» (№ 203, 3 вересня 1999 р., с. 2). Ця сама газета 6-го вересня напише, що обов'язкове заведення візового режиму щодо України, за словами міністра закордонних справ Едуарда Кукана, впливає також з гармонізації прав і правових норм СР у порівнянні з правовими нормами Європейського Союзу («Sme», № 205). У зв'язку з цією обстановкою газета «Pravda» (№ 204, 4 вересня 1999 р.) приносить інтерв'ю із шефом української дипломатії Борисом Тарасюком. На запитання, як Україна zareагує, коли Словаччина введе візовий режим, український дипломат відповідає: «Зрозуміло, ця тема нас непокоїть. Було б дивним, якби нас не тривожила, адже уряд існує для людей, які користаються можливістю безвізового режиму зокрема в прикордонних зонах. Враховуючи тут і наших підприємців, які вже традиційно торгують із своїми словацькими партнерами, не можемо не висловити незадоволення. У цьому кроці є емоції, але ми повинні приступати до цієї проблеми прагматично. Якщо вона появиться. Покищо її немає.» Після зустрічі Едуарда Кукана із своїм відомчим партнером та президентом України Л. Кучмою, словацький дипломат визнає, що після заведення візового режиму розвиток контактів між обома країнами був би складнішим. Далі він твердить, що Словаччина у зв'язку з цим не прийме індивідуальні кроки, але буде їх координувати з іншими країнами («Pravda», № 205, 6 вересня 1999 р., с.13). Пристрасті навколо цього питання не втихають. Газета «Národná obroda» (№ 209, 10 вересня 1999 р., с.2) приносить статтю під назвою «Візи для України з 2000 року». Додаток газети «Sme» (річник 2, № 35, 11 ве-

ресня 1999 р., с. 4) надрукував великий репортаж про ситуацію на словацько-українському кордоні під назвою «Дірявий кордон». Пристрасті тривають і навколо місця несталого члена Ради Безпеки ООН. Газета «Práca» (№ 237, 14 жовтня 1999 р.) у статті Мирослава Чапловича «Казка про демократичну кулісу Леоніда Кучми» дає й такі «поради»: «Якщо Захід серйозно думає про вартості, які висуває, не мав би голосувати за українську кандидатуру на місце несталого члена Ради Безпеки ООН.» На нашу думку, словацька дипломатія, словацькі політики аж занадто багато сил і часу витратили на зухвалу «боротьбу» з Україною. Коли Україна стає несталим членом Ради Безпеки ООН, словацькі журналісти починають переоцінювати оцей «програш» («Pravda», № 239, 16 жовтня 1999 р.). Щоб «програш» не був таким болючим, словацькі політики, а за ними й журналісти знову повернулись до теми заведення візового режиму для громадян України. Газета «Sme» (№ 241, 19 жовтня 1999 р., с.1) зазначає: «Міністр закордонних справ Едуард Кукан натякнув, що Словаччина у співпраці з Чеською Республікою введе до кінця року візовий режим для громадян України».

У жовтні місяці увага словацької преси зосередилась на президентських вибори в Україні. Різні прогнози, але й різного роду зв'язки були предметом інтересу журналістів. Багато з них знаходило російську аналогію у президентських виборах в Україні («Domino-fórum», № 43, 28 жовтня – 3 листопада 1999 р., с.11). З цієї «купи» статей зовсім іншого характеру була розмова з кандидатом на функцію президента України Леонідом Кучмою, яку надрукувала газета

«Národná obroda» (№ 251, 30 жовтня 1999 р., с. 7) під назвою «Запорука проєвропейського напрямку». У цій розмові Леонід Кучма сказав і таке: «Повернення до СРСР нереальне і неможливе з багатьох причин, передусім економічних та політичних. Кожна з республік вирішила йти своїм шляхом і не думає з нього звернути. Соціалізм чи комунізм немає в Україні шанс, не вірю, щоб до влади в Росії повернулись комуністи. Мусимо жити так, як живе більшість цивілізованих європейських держав». Газета «Pravda» (№ 254, 4 листопада 1999 р.) принесла розмову з міністром закордонних справ України Борисом Тарасюком, в якій знову прозвучало питання про заведення візового режиму для громадян України з боку Словацької Республіки. Український шеф дипломатії зауважив, що слід взяти в увагу всі за і проти, якою мірою би отаке рішення відбилось на двосторонніх господарських відносинах. А щодо змагання Словаччини і України за місце несталою члена Ради Безпеки ООН Борис Тарасюк сказав: «Його розвиток підтвердив, що йшлося лише про якийсь епізод в наших відносинах.» Неабияку увагу приділяла словацька преса новообраному президентові України. Газета «Sme» (№ 246, 16 листопада 1999 р., с. 7) у коментарі «Кучма як єдиний вихід для розореної України» дуже песимістично дивиться на майбуття України, коли твердить: «... Кучма не запропонував ніяких нових рецептів для оздоровлення економіки, якою сьогодні оволоділи здебільша клани... Питанням найближчого часу буде, наскільки стануть дійсними надії критичної частини громадськості, яка вагається визнати, що вибирала лише менше зло.» Секретар закордонного коміте-

ту Національної Ради СР (словацький парламент) Петер Юза, який дуже часто робить огляд політичних подій в Україні на сторінках словацької газети «Slovo», у зв'язку з президентськими виборами написав, що Л. Кучму не було обрано за демократичних умов, але в демократичному змаганні. У статті «На Україні покищо ясно» цей же автор пише: «Київ дедалі більше і більше притягає Москва... Це дійсність і наперекір зарозумілості українських націоналістів» («Slovo», № 40, 24 листопада – 30 листопада 1999 р., с.8).

Наближався кінець року, новим прем'єр-міністром України став Віктор Ющенко. На цей факт zareагувала й словацька преса, зокрема багато місця політичній обстановці в Україні приділяє газета «Правда», яка у Києві має свого кореспондента. Ще раз прозвучало питання навколо заведення візового режиму для громадян України. На цей раз трохи інакше. Газета «Sme» (№ 297, 28 грудня 1999 р., с. 2) написала, що Словацька Республіка вже не розмірковує про заведення візового режиму для громадян України.

Гортаючи сторінки словацької преси за минулий рік, створюється враження, що словацькі журналісти не знайшли (скоріш не хотіли бачити) бодай один позитивний момент у суспільно-політичному або господарському житті України. Слава футбольної команди «Динамо» Київ, боксера Віталія Кличка – це замало для позитивного іміджу України. Але про свій імідж має в першу чергу подбати Україна!

Іван Яцканин

Таємниці поетичної творчості ЗОРЕСЛАВА

Поетична творчість і особиста доля Зореслава – отця Севастіяна, Степана Сабола, займає специфічне місце в літературі Закарпаття й Пряшівщини. Протягом довгих десятиріч ні читач, ні спеціалісти в області літератури не знали навіть його імені, не кажучи вже про його поетичну творчість і суспільно-громадську та культурну й духовну діяльність. А між тим до 1948 р. він жив і діяв, прямо кажучи – між нами, бо після примусового виселення гортівцями з Підкарпаття Зореслав мешкав на Пряшівщині. На початку він діяв як парох в Меджилабірцях спільно з оо. Василянми Гучком і Кретою, а після того прямо в Пряшеві. Крім вузького кола людей про Зореслава та його літературну діяльність мало хто знав. А вже тоді він був відомим і визнаним поетом, який вже встиг збагатити літературу Підкарпаття і новими темами, і новими поетичними мотивами, а головне, збагатив її своїм художнім словом, яке дотоді було незанимим в цій літературі. Специфічність полягала передусім у духовній діменсії поезії Зореслава і в поетичній формі, модерній своїм висловом й художніми засобами обробки, яка відповідала високим вимогам поетичної якості.

Перші спроби писати вірші в Степана Сабола відносяться до його 12-літнього юнацького віку, коли він надіслав свої вірші в журнал «Світ дітей» в США, де відбувся його дебют. Децю він поміщав і в пряшівській газеті «Русское слово». Після навчання в горожанській школі в Пряшеві С. Сабол обрав собі чернече життя і навчався в монастирях оо. Василян на Підкарпатті і в Галичині. Перебування там привело молодого ченця до вузького знайомства з творчістю українських

поетів і корифеїв українського відродження. Від 1928 р. він «...почав писати українською мовою... Багато моїх творів видрукувала ужгородська «Пчілка», в Ужгороді вийшли дві мої збірки. В тому часі я вже хапав кожне слово з України, як Святе Письмо» (цитуються з інтерв'ю Зореслава, передрукованого в «Дуклі» за 1992 р. № 1, сс. 27-28).

У заспіві до першої збірки «Із серцем в руках» (1933) – «Присвяті» поет «з кривавим серцем у долоні» і «в поклоні» ніс «пісень гарячих рій», в яких є і «тихий сум», «і сльози й кров» і любов до рідного краю. Тут виявляється і завзяття, і біль поета, і жар, який він приносить як синівський дар Підкарпаттю. Цим духом наповнені й дальші вірші, як «Моя пісня», де поет щедро вживає художні засоби, які спираються на народно-поетичну словесність, але автор в них не повторює її прийоми. Він їх пристосовує до критеріїв модерної поезії. В цьому розумінні він широко вживає метафоричну мову. Напр., вірш «Мій храм» представляє велику метафору, окремі частини якої доповнюють цілість картини. В цьому храмі здійснюється імагінарне єднання поета з Богом. Тут кожна мала метафора додає нове значення, яке доповнює цілу картину вірша новою якістю, в результаті чого виникає цілісна уява поетової ідеї. В її реалізації беруть участь усі останні поетичні прийоми, як ямбічний розмір, рими (аб аб), епітети, символи, алітерації й т.п.

Програмний вірш «Із серцем в руках...», від нього й назва цілої збірки, побудований на біблійних мотивах зустрічі Мойсея з Ягве «на верхах Синаю». Поет, як і Мойсей колись, постає перед Ягве, якого «в великий

день Завіту з серцем в руках» він шукав і його голос, «мов з кричі лятий» слухав. Поет відчуває себе посланцем самого Бога, який собі вибрав його, як тоді Мойсея, щоби проповідував народам справедливість, божі й людські права та щоби викоринював лож і кривду між людьми. Поет свідомий того, що завдяки своєму хисту «божого» походження він повинен служити щиро «із серцем в руках». Служити, але не прислугувати їх примхам чи забаганкам, бо йдеться про життєво важливі справи, на яких наголошує сам Ягве («Десять заповідей...»). До програмних віршів належить і вірш «Поете, знай...».

Ще на початку своєї поетичної путі Зореслав звертався до своїх побратимів-поетів, щоби вони остерігалися слави, тим більше дурної слави: «Як нині всі перед тобою б'ють поклони, // так завтра Юдою і зрадником назвуть», – попереджав він. Хоча у вірші немало й дидактики, поет все ж має рацію щодо суттєвості проблеми, бо не один літератор ганяється передусім за славою, доброю чи дурною, не турбуючись про якість своєї праці. Зореслав йшов обраним шляхом непохитно. Його тривожили й соціальні теми, як у вірші «Голод». В дусі своєї програмної поезії тут він розповідає з болем про сльози і голод, який потрапив «у наші гори», де «дитину мати // тулила до сухих грудей, // не мавши їй що їсти дати», та й була примушена іти «на жєбри між людей». Поет терпів спільно зі своїм народом і в його імені домагався справедливості. Це було не тільки християнське співчуття з голодними й терплячими, але й конкретна боротьба проти кривди над народом. Соціальні мотиви в його поезії мали своє конкретно-історичне обумовлення і заодно – християнську мотивацію: допомогати людині в злинях.

Одною з провідних тем в Зореслава є й пейзажна лірика, в якій він демонстрував свій адумливий погляд на природні явища, посередництвом яких він розповідав про людські почуття і роздуми про долю людини. Образ листка у вірші «Листок» є символом долі людини, долі ліричного суб'єкта в різних життєвих ситуаціях. Вірш «Восени» акцентує добу осінньої пори людського віку. Всі поетичні прийоми тут підібрані поетом так, щоби вони посилювали основну думку вірша про нерадісне й безвихідне положення людини в старості. Це – біль і стогін, розпуки з безнадійності й жадливе очікування смертного часу. Велика метафора осені життя підтримується довгим ланцюгом тропів, які широким віялом змальовують жадливий образ людини у безвихіднім стані. Основний думці підкорена й композиція вірша. Близький до цього настрою викликають й такі вірші, як «Сніжок», «Білий сніг» тощо. Настрій цих віршів, мабуть, свідчить про ідейні пошуки поета того часу, про його сумніви та й намагання знайти вихід з них. Про це говорить і вірш «Ліра». Інші вірші пейзажної лірики Зореслава не несуть алегоричне навантаження, як «Над ставком», «Вечірнє» або й «Окрилене серце». В них читача глибоко вражає сплинуття ліричного суб'єкта з природою, відчуття духовної спорідненості зі всесвітом, в якому володіють божественні закони. Романтичний потяг поета до зір, до «широкого всесвіття» й певний діапазон тем в його ліриці підказує, що він був спроможний створювати і поезію суспільно-громадського звучання, і поезію «чорного романтизму», в чому була скоріше поза молодого поета, ніж дійсне занурення до містицизму.

Релігійна тематика теж глибоко закорінена в поезії Зореслава. В євангельських мотивах він знаходить об'єкт поетизації окремих сюжетів, як у вірші

«В кривавих шатах...». Поет художньо осмислює трагічну смертну дорогу Христа, яка є й метафорою життя підкарпатського населення під тиском різних поневолювачів. Євангельські сюжети Зореслав розроблював і не алегорично, поетичними засобами репродукуючи останні хвилини життя Христа на хресті («Цить...»). З євангельських деталей про смерть Христа він створив вразливу скрутну ситуацію трагічної події, в якій наш Месія приніс у жертву самого себе, щоби спасти людський рід. Заодно й тут напрошується аналогія з Підкарпаттям, яке тоді вмирало на хресті злиднів. Цей вірш написано модерною технікою. Уся структура вірша, як і римування та останні поетичні прийоми, викликають почуття зростаючого напруження аж до кульмінації – смерті Христа на Голготі, а далі – спад напруженості аж до повної тишини. Це один з найвиразніших віршів Зореслава на релігійну тему, яка в нього невід’ємно поєднана з темами суспільного звучання. Такого типу й вірш-сонет «Буря», де внутрішня енергія викликає почуття могутньої природної сили, яка ніби підказує, щоби людина надхнулася нею у боротьбі за свої ідеали. Його ліричний суб’єкт молиться до всевишнього «дай нам волі». Його серця співає «про зорі й блакить». Не випадково псевдонім Зореслав походить від зорь, від прагнення поета зорею світити на путі до волі не так для себе особисто, як для люду свого краю. Свій псевдонім поет пояснює так: «Я був астроном-аматором. Любив приглядатися зорям на нічному небосхилі. І то мала бути комбінація зірок на небі, яка допомогла мені остаточно вирішити піти до монастиря. І тому я прийняв псевдо – Зореслав, славити зорі. Не пам’ятаю, чи знав я тоді вже про словацького поета П. О. Гвієздослава, певно, що чув, але то з ним не пов’язано». (Згадуване інтерв’ю зі Зорес-

лавом Івана Ребрика, передруковане в «Дуклі» 1992, № 1, с. 28).

Боротьбі за волю присвячено не один вірш поета. Типовим є диптих «На шляху», який складений з двох сонетів. Перший сонет говорить про запеклу боротьбу між добром і злом в душі ліричного суб’єкта, яка замальована в метафоричних образах. Поет персоніфікує добро в образі «Я» ліричного суб’єкта, який перемагає зло в своїй душі й співає «пісню перемоги» над самим собою. Другий сонет диптиху славить сміливих і відважних за те, що вони ніколи не падають духом у боротьбі зі злом у житті. Поет співав про «Месію нуждарів», про надію, що сповниться мрія і «повстане... Месія // вже в недалекий час» («Месії ми чекали...»). Він своєю поезією звертався до побратимів-поетів, щоби вони не спивали «пісень журби і недоли», суму, зневіри й сліз. Він їх закликав до того, щоби вони в свої пісні включали «нового духа». «Новим життям їх запалить,...// і покажіть їм ясний шлях, // дорогу правди і завзяття». Такими ідеями, високохудожньо оформленими, наповнена перша збірка поезій Зореслава.

Друга збірка Зореслава «Сонце і блакить» (1936) містить вірші пейзажної лірики та його улюблену поезію борця. Його приваблює краса природи, міст, моря та пристані, країни, де він закінчував свої теологічні студії (Рим) і по якій подорожував. Інші вірші, особливо у формі сонетів, він присвятив любові до людей, рефлексіям про життєві події та явища природи, які алегорично нагадували події чи процеси суспільства, до якого він належав («Пряшив», «Дорогій нені...») або розробці філософської тематики («Дні» й т.п.). Справа зі зміною світогляду Зореслава могла би здаватись дійсною, бо сам він написав такі слова: «А я іду з суворістю Саванаролі. // Та м’якне серце. Ні, я вже не той, що

був. // Люблю фіялочки, люблю стрункі тополі / і тихий спів люблю, і далеч голубу». Ніби він втратив ту бойову соціальну та національну напруженість, якою він гордився й прославився раніш та яка йому принесла славу й любов молоді його Підкарпаття і критики признаних авторитетів. (Є. Маланюк, О. Олесь, В. Бирчак, Ф. Тихий, В. Пачовський, В. Гренджа-Донський тощо). Але Зореслав не зрікся своїх ідеалів. Його віра в ці ідеали, впевненість у собі зазнали поглиблення, змужнілості і зрілості у поетичному вислові без декларативних окрас.

Зореслав мав змогу рефлексувати домашню проблематику порівнюванням її з тим, що він бачив у чужих країнах. Все те допомагало йому глибше розуміти й свою ситуацію поета у рідному середовищі. Одночасно це давало змогу усвідомлювати собі свою поетичну творчість як дар божий, який дозволяв поетові з «Богом говорити», тобто відкривати людині тайни світу, бути факелом у пільмі й освітлювати путь до прийдешнього. Його попереднє кредо не змінилося: «Всю юність натхнену відчути // у срібних співучих дзвінках // і крицю могутньо стиснути // у гнівом налитих руках». У віршах пейзажної лірики поет ніби набирав розб'іг, ніби пробував свої сили у вдосконалюванні своєї поетичної майстерності («Цвіт яблуні», «Літургія ранку», «Блакитний усміх», «Ранком», «Те небо», «Іділія», «Пряшів» і ряд інших віршів). Як написав про цю збірку Богдан Кравців, в ній «широко заступлена описова споглядальна лірика... Описова лірика Зореслава збагатилася в цій збірці теж добрими з мистецького погляду образами з подорожі по Європі, такими, як активно-захватний морський вірш «В пристані»... чи вірші-малюнки «Під Везувієм», «В Трієсті», «У Венеції», римський «Палатин». Багатша в цій другій збірці Зореслава теж і контемпляційна лірика –

роздуми уже не тільки над покликанням поета і завданням поезії, але й над життям і призначенням людини... Тісно пов'язується з контемпляційною у цій збірці релігійна лірика Зореслава (Богдан Кравців, «Поетичний світ Зореслава», вступна стаття до збірки вибраного «З ранніх весен», Нью-Йорк, 1963, с. 9).

Для віршів цього типу характерний модерний спосіб віршування, який додає поетовим спостереженням динаміки поетичного виразу. Поет рефлексує не тільки життєві прояви (молодість, «Самотність» або філософську тематику «Дні»), але й минуле вітчизни, її історію, звідкіля черпає для свого розуміння сучасного й прийдешнього («Зима над Ужгородом», «Замок»). Декотрі вірші тут знов нагадують алегоричну ситуацію. Змальовані природні явища зі всіма ознаками реального процесу розвитку і консенквенцій в природі одночасно містять заложений в них інший смисл, який відноситься до суспільства карпатського регіону, до національного менталітету населення Підкарпаття. В яскравій метафорі поет вживив смисл суспільного значення, бо ж йдеться про «зриви гніву», про «бурю в Карпатах» суспільну, про зростання гніву й заклик до помсти. Надзвичайно цікаві вірші поета на теологічно-філософські й наукові теми («Дні», «Авантюрне»), що свідчить про його глибоке розуміння найновіших тоді філософських і наукових теорій.

Особисто найближчою темою, яку Зореслав розроблював поетично, була його любов до рідного краю, до його Підкарпаття та до України. В цих віршах висловлене його поетичне й особисте кредо внутрішнього смислу його поетичної творчості, його переконання і наміри («Пробудження», «Юнакові», «Нове покоління», «Борці» й і.). Крім поезії Зореслав займався і публіцистикою. В газеті «Українське

слово», напр., він виступив проти мадяронських кругів між священниками, які денационалізували населення Підкарпаття (див. ж. «Дукля», 1995, № 4, сс. 50-52). В згаданому вище інтерв'ю Зореслав розповів не лише про свою участь у боротьбі за Карпатську Україну, але й про перипетії з вигнанням з окупованої території хортіївцями. Крім того поет в яскравих фарбах розповів про свою долю після 1945 року та втрату його нової збірки поезій, яка вже була готова для друку, про те, як його переслідували секретні служби і він був примушений тайно покинути тодішню Чехо-Словаччину, після чого його засудили на смерть в неприсутності.

Не диво, що така доля викликала й поетичний відгук в його дальшій творчості. Цикл віршів «Дома й на чужині», датований поетом роками 1939-1962, містить як раз творчість емігрантського періоду його життя. Ці вірші пройняті сумом, жалем і ностальгією за рідним краєм, за не здійсненими надіями, за загublеними мріями («Українське Різдво», «Зневіреним», «На чужині», «І білі сни мої» й і.). Але й рішучість перебороти самотність з ясною думкою до прийдешніх часів («Перемога»). Крім наведених віршів в цьому циклі є й вірші спостерігальної лірики та особистого характеру. Таким є вірш «В Сикстинській каплиці», в якому поет надихається тихими фресками Мікель-Анджело на стелі, на яких оживають всі барви палети. Він співає пелан геневі, що «розп'яв свого духа на стелі», де «виростає людина в безкрає, // дух і тіло аж Богоподібні». Поет знову, тепер уже примушений мандрувати в чужині, роздумує про свою долю біженця: «Блукали ми по безвістях щодня, // мінялися шляхи і перехрестя, // шукаючи за щастям навманя, // чи не знайдеться...// Життя повисло на хрестах оман // своїх зрад-

ливих. // І нині йду свободний, сам один. // Палає небо ясно полум'яно. // Із уст моїх приймає Божий Син // грімке Осана» («Перемога»). Це й була перемога поета над самим собою, це була Осана життю і боротьбі за його оновлення, бо спомини обов'язували. Та хоча чекання було довге, поет священник-василіанин дочекався вільності своєї вітчизни і після 43 років вимушеної еміграції вернувся на своє улюблене Підкарпаття. Там і розповів про своє життя і всі перипетії дома і в чужині та про свою поетичну творчість й духовну діяльність. Зрозуміло, що відсутність інформації про життя і творчість Зореслава на Пряшівщині в післявоєнні роки аж до Ніжної революції не могла сприяти розвитку літератури в цьому регіоні. Тим більше, що це торкалось не тільки Зореслава, але й цілого ряду інших літераторів, особливо близьких до греко-католицької церкви.

В ті троглодитські часи і сам спомин про «отвержених», а особливо про Зореслава, вважався смертельним гріхом. Навіть у 1968 р. про Зореслава було написано таке: «в Межилабірцях працював парохом на той час ... поет Зореслав..., однак його ідейні позиції були настільки розбіжні з ідейною платформою місцевого населення, що... до якихось контактів... ніколи не доходило». Не диво, що розвиток літератури на Пряшівщині був обмежений, однобічний і нездоровий протягом довгих десятиріч. Сліди такого стану дають себе знати і по сьогодні, коли обмежувачими є інші, не менш тривожні причини. Між ними передусім інтолеранція до інших поглядів. Але без толеранції не може здійснюватися і здоровий розвиток літератури, в умовах якого колись сформувався поет Зореслав.

Василь Хома

Творчість Олександра Олеся для дітей

(Закінчення)*

Він наче розуміє їх мову, їх жалі, сум,
веде з ними задушевну розмову, вони
служать йому для порівняння.

Очі – дві волошки в житі
На Україні там, у нас.
Коси – жмут ясний пшениці
На дорозі там, у нас.

Джерелом творчого натхнення у Олеся
була саме ця квітка, така близька й рід-
на з пшеничних полів, степів.

І волошкам синім, в полі, серед трав,
Я казки чудесні і легенди склав.

Синій колір волошки став своєрідним символом незрівнянної краси, чистоті радості і вроди, і мрії про щастя, про вірну і взаємну любов. Волошки у житті – це не тільки клаптики блакитного неба серед дозрілих хлібів, але й національна ознака України.

Жита з волошками, і луки і гаї,
І всі розкоші весняні,
Всю вроду, всю красу безкраю –
Як втілити її, не знаю,
В слова, в пісні мої.

Сині волошки і червоний мак – це сестри близькі й рідні поетовому серцю. Звертаючись до червоного маку, він запитує:

Чом ти між нами, чом не на ниві,
Де твої сестри-волошки цвітуть,
Там, де воркують колосся щасливі,
Там, де джмелі між квітками гудуть?

Вернешся ти – і тебе не впізнають:
Личко зів'яло... на віях роса...

«Де ти, о сестро, блукала, – питають, –
Де твоя, сестро, змарніла краса?»

В відповідь ти тільки глянеш з журбою,
Схилиш голівку свою до землі...
Стануть волошки в сльозах над тобою,
З жахом одскочать од тебе джмелі.

(«Чом ти між нами, чом не на ниві»)

Олександр Олес (1878-1944)

* Початок див. «Дукля», 1999, № 5-6.

Маковий цвіт чарував багатьох поетів, серед яких були Левко Боровиковський, Леонід Глібов, Леся Українка, Максим Рильський. У Олеся ця рослина, відома з сивої давнини, цвіте то на скелі, то в садку:

На сірій скелі мак цвіте,
І вітер злий його гойдає,
І пил на цвіт його мете,
І лист без жалю обриває.

Чи: Квітне мак рожевий Або: Десь далеко, десь вгорі
В запашнім садку. Червоніє на горі...
Вітер полудневий Мабуть, квітка, мабуть, мак
Носиться в танку. Червоніє файно так.

Співчуттям і жалем пройняте поетове серце до айстри чи конвалії, яка відірвана від рідного середовища:

Очі розкрила конвалія біла...
І в дивуванні застигла, зомліла...
Бо біля неї не трави всміхались,
Бо понад нею не віти гойдались, –
Мовчки кімната пустельна сіріла...

Ця поезія-алегорія розкриває складний душевний стан людини, її внутрішню драму на чужині. Доля квітки наче перегукується з долею емігрантів, що спізнали присмак чужини.

В іншому вірші про конвалію висловлює такі афористичні рядки:

Є слова, що білі-білі,
Як конвалії квітки.
Лагідні, як усміх ранку,
Ніжносйні, як зірки.

З давніх-давен різні високі й найшляхетніші людські почуття пов'язувались в Україні з трояндою, ружею чи її праматір'ю – пипшиною. Троянда – це і краса, і досконалість, і радість, і гордість, і мудрість, і кохання. У Олеся кілька поезій, присвячених цій благородній квітці, якою увінчували переможців у вигляді трояндових вінків. («Троянди», «Хочу я троянди, що цвіте в саду...», «Розцвіла троянда і горить, як жар», «Як падають влітку з троянд пелюстки» та інші).

Про цю чарівну квітку поет писав: «Квітнуть, дихають троянди, Дивні без кінця», «Цвіте троянда, червоніє», «Хочу я троянди, що цвіте в саду... Скільки я для неї дивних слів знайду», «Розцвіла троянда і горить, як жар», «Уже троянди плачуть цвітом», «Колишуться троянди, Акація зітха», «Цвітуть троянди, повні вроди».

В вазі в кімнаті троянди стоять,
Дивляться ясно, цвітуть і пахнуть,
Усміхом грають пелюстки бліді,
Радо хлюпощеться листя в воді.

Ніжною квіткою вважалася лілея. З нею Олесь порівнює свою охану: «Тобі з зорею сляво лити, Цвісти лілеєю в раю».

Наші предки називали лілею русалчиним цвітом й ця білосніжна краса чарувала поета:

Зашуміла десь трава...
Ах! Русалка випливає...
Вся в каміннях, в сріблі, в росах,
І лілеї білі в косах.

Або:

Есть дивні лілеї, що, вранці родившись,
Надвечір уже умирають...

.....
Я думаю, я марю про лілеї.

.....
Поетей Лицарю краси,
Зірви свої лілеї
І їх востаннє піднеси
Твоїй прекрасній феї.

.....
Ти бідна лілея, побита вітрами.

Окрім квітів, певне місце в поезії Олеся займають найрізноманітніші дерева, які росли в Україні: вишня, ялина, верба, верб'яні лози, тополя, ясень, явір та інші.

Верба, як і її близька родичка – тополя – найпоширеніші дерева в Україні. Про цю улюбленицю зелених лугів, річкових берегів поет писав:

Не беріть із зеленого лугу верби
Ні на жовті піски, ні на скелі,
Бо зів'яне вона від жаги і журби
По зеленому лузі в пустелі.

Жодній рослині, тим більше людині, не мила чужина – читаємо в підтексті вірша. Таким же сумом, ностальгією пройнятий вірш «На чужині», в якому передається діалог ліричного героя з еревом:

Ой чого ти, тополенько, Не цвітеш?	«Ой хмаронько, ой чаронько, Не лети.
Чом пожовклу головоньку Хилиш-гнеш?	Зірви з мене це листячко, Це листячко-намистячко
Чом з вітрами-парубками Не шумиш?	Без краси, У рідную годинионьку,
А засмучена-засмучена Все мовчиш?	На милую Україноньку Віднеси.»
Тільки часом до хмароньки Скажеш ти:	

Коли згадаємо про вишню, на пам'ять приходять поезія Т.Шевченка «Садок вишневий коло хати». Вишневі садки супроводжували українські оселі. Вишневий сад – це також поширений пісенний образ з багатою, значущою символікою. Пригадаймо, як у вишневому садку копав козак крикиченьку. Білий вишневий цвіт набуває найрізноманітніші відтінки, передає найскладніші людські почуття, настрої:

Наче море в краях полудневих,
Зеленіють зелені сади,
Білий цвіт на деревах вишневих –
Наче шум весняної води.

(«Наче море в краях...»)

Казкою здається
Сей вишневий сад.

(«Раз в майову нічку...»)

В шумі білому біліє,
Мов вишневий сад цвіте.

(«Вахляром проміння впало...»)

У тім садку, де ми колись сиділи,
Стоять вишні і журяться похилі.

(«У тім садку...»)

Та найбільше веселить дитяче око темно-зеленою барвою взимку ялинка, супутниця Різдвяних та Новорічних свят. («На Різдво горить ялинка», «В залі розкішній сяє ялинка», «Ялинка»).

В поезії «Ялинка» автор використовує улюблену форму діалогу. Зайчик, який має свою димівку під ялинкою, обурюється, коли її хочуть зрізати. «Ти ялинку посади, – каже він. – А тоді рубай, ледащо! і продовжує: «Порубаєте ліси – Ніде буде і сховатись!». Якщо у вірші «На Різдва горить ялинка» передана дитяча радість від подарунків, то у вірші «В залі розкішній сяє ялинка...» – сум, жаль, бо «В хаті селянській сяє ялинка, Капають роси в грі чарівній, Хліба черствого чорна скоринка Висить на ній».

Важливе місце для дітей середнього шкільного віку займають поезії О. Олеся про українську мову («О слово рідне! Орле skutий!», «Як довго ждали ми своєї волі слова», «Рідна мова в рідній школі»), які були написані ще в дореволюційний час, але актуальними вони й сьогодні.

Звертаючись до рідної мови, до українського слова, поет називає його «орлем skutим», «чужинцям кинуте на сміх», «дітьми безпам'ятно забутим». Та не дивлячись на те, для поета це – «колицькова», «близька», «чарівна», «мила», «дорога» мова. Вона «бринить», «співає», «чарує», «тішить» і, навіть, «п'янить». В рідній мові він чує «шум дерев», «музику зір блакитнооких», «шовковий спів степів широких», «левів рев» Дніпра. Якщо з нею ми розлучимось, забудемо, чужою мовою будемо «в вітчизні дорогій» говорити, то:

Краще над німими стати,
Легше гори нам нести,
Ніж тебе розп'ясти,
Наша мова, наша мати!

Наша мова «в землі віки лежала» і в цю «страшну годину» її все-таки зберіг народ. Тому «Уклін чолом народу, Що рідну мову нам зберіг». «Цвісти» і «сяяти» українська мова буде лише при умові, коли вона стане державною мовою у соборній Україні, коли «В рідній школі рідна мова» буде.

Ні! В кім думка прагне слова,
Хто в майбутнім хоче жить,
Той всім серцем закричить:
«В рідній школі рідна мова!» –

вигукує поет у вірші. Щоб зберегти рідну мову, поет спочатку хоче, щоб його слова стало «мечем», але потім вирішує, що краще – «сонцем», яке б осяяло рідний край і «розлетілось Дощами судними над ним».

Олесеві твори для дітей дають багатющій матеріал для роздумів, міркувань. Він вмів зацікавити не тільки малу дитину, але й підлітка, викликати у нього відповідні почуття, емоції, дати «корм для душі».

Для середнього шкільного віку адресував О. Олесь унікальну віршовану історію України – «Княжа Україна», яку поет написав за якихось 17-20 днів, перебуваючи на лікуванні в 1920 році в Маріянських Лазнях (Марієнбаді). Мотивом для написання послужили історичні праці М. Грушевського, І. Крип'якевича, «Повість временних літ», «Галицько-Волинський літопис» тощо.

Твір «Княжна Україна» вперше вийшов друком у Львові в 1930 році під назвою «Минуле України в піснях. Княжі часи», а вдруге – в 1940 році у празькій книгозбірні «Пробоєм».

Треба підкреслити, що українські поети-емігранти в ЧСР часто звертались до історичного минулого України, зокрема до княжого періоду, виспівуючи свою ностальгію за втраченою самостійністю УНР. Серед них були: Ю. Дараган, Є. Маланюк, О. Лятуринська, О. Стефанович, О. Ольжич та інші. До цієї тематики звернувся й О. Олесь, наблизивши дитячому читачеві героїчне минуле рідного краю та на відміну від поетів празької поетичної школи, він не вживає у своєму творі таких понять, як «Київська Русь», «Княжа Русь», «руський», але скрізь вживає іменник «Україна» та прикметник «український», відверто говорить про москалів-загарбників. Віршова історія «Княжа Україна» складається із «Заспіву» та 42-х пісень, як їх автор називає, та другої частини – «Галицькі князі», яка складається з 17-ти пісень. Назви пісень-віршів говорять самі за себе: «Україна в старовину», «Початки Києва», «Москалі», «Хрещення України», «Занепад Києва» та інші.

У «Заспіві» поет пояснює мету своєї оповіді:

Заспіваю вам не пісню	І далі: Перед вами стародавні
Про стару старовину,	Пройдуть хвилями часи,
Розкажу я вам не казку,	Із могил до вас озвуться
А бувальщину одну...	Наших предків голоси. 2)

Розповідаючи про князя Ігоря, з яким жорстоко розправились деревляни, поет зауважує:

Так за дужу Україну
За соборну Ігор вмер.
За соборність України
Умирають і тепер.

У другій частині – «Галицькі князі» – розповідає про найпершого галицького князя Ростислава, про Ростиславичів і їх війни, про Володимирка, Ярослава Осмомисла, короля Данила, про заснування Львова, короля Юрія та Болеслава, підкреслюючи, що він був сином поляка й українки, але дбав тільки про поляків, він «Не любив свого нічого І сміявся із святих».

Віршована історія України має історико-пізнавальне значення, вона вчить підлітка поважати минуле, брати приклад з героїчних вчинків наших пращурів, пишатися своїм минулим, бо, як кажуть, без минулого нема й майбутнього.

«Княжа Україна» написана цікаво, захоплююче, легко, вона залишає в дитячій душі щонайпрекрасніші почуття.

Олександр Олесь був мудрим вчителем підростаючого покоління, він давав йому у своїх творах реальні уроки гуманності, відданості, національної гордості, щепив любов до України, вчив любити прекрасне, не коритись злій долі, намагався напутити його на праведний шлях багатьма глибокодумними сентенціями:

1 Ні зір, ні сонця, ні весни

Без краю рідного немає.

(«Уймають болі єдині сни»)

2. Тільки той, хто горить, не згорає.

(«Хай літають вітри, хай сміються громи»)

3. Коли эле комусь, біжи

І чим можеш, поможи.

(«Мисливець Хрін та його пси»)

4. Хто зберіг любов до краю

І не зрікся роду,

Той ім'ям не вмере ніколи

В спогадах народу.

(«Хто зберіг любов до краю»)

5. Хто долі кориться, хто далі не йде,

Хто прапор і зброю в безсиллі кладе,

Хто світло міняє на темряву ночі

І крила орлячі спокійно волоче.

Хто вранці родившись, удень одцвіта,

Хто ворога злого укліном віта,

Той краще не бачив би світу ясного,

Не темарив би дня і не ганьбив нікого.

(поема «Щороку»)

6. ... єсть на світі люди

І великі, і малі:

Ті літають духом в небі,

Ці плазують по землі.

(«Княжа Україна»)

Тому поет закликав змалку:

Не спиняй думок крилатих...

Хай летять в світі:

Безліч дивних див угледиш

Їх очима ти...

В небо линь, де він прекрасний,

Сонячно-ясний...

В раюванні дух свій світлий

З його сяйвом злий.

(«Не спиняй думок крилатих»)

Значне місце в дитячій творчості О. Олесь займають казки. Вони не раз приваблювали його. Він підготував збірку українських народних казок до видання, перекладав українською мовою німецькі й арабські казки. Підхід до жанру казки у Олесь був багатоплановий.

Українські народні казки послужили йому мотивом для кількох віршів для малих дітей («Курочка й лисичка», «Морквяний клопчик»).

Казкові мотиви лягли в основу його поем «Водяничок», «Мисливець Хрін та його пси», в якій утверджує, що від злої, жорстокої людини і пси

– найкращі приятелі людини – втікають; «Грицеві курчата», що в 1965 році вийшли в Пряшеві під назвою «Грицеві крашанки».

Народна казка стала мотивом для невеличких п'єсок – трилогії «Бабусяна пригода», «Ведмідь в гостях у Бабусі» та «Бабуся в гостях у Ведмеда», в основі яких лежить прагнення живих істот до волі, до гармонійного співжиття, бажання берегти навколишню природу. Всі три казочки-п'єски вийшли книжкою з ілюстраціями Галини Мазепа в пражському видавництві «Пробоем» в 1941 році.

У цій трилогії для малих дітей виступають нетрадиційні персонажі: Бабуся, Ведмідь, Лис, Мисливець та ведмежата – помірно великі істоти, та песик, качечка з каченятами, курочка, півник, індик – маленькі істоти. Таке поєднання викликає комічні ситуації, тим більше, що Ведмідь лякається півня й індика, а маленький песик бере від Мисливця рушницю, рятуючи Ведмеда й ведмежат. Це все викликає веселі настрої, сміх у дитячого глядача.

Як твердить Р.Радишевський у передмові до двотомного видання творів поета з 1990 року, у 20-30-х роках «О. Олень був чи не єдиним творцем і пропагандистом української драматичної казки» 3), бо в Україні в цей час розгорнулася широка дискусія навколо жанру казки, про її шкідливість для радянських дітей.

Інсценізовані Олесем народні казки «Івасик-Телесик», «Солом'яний бичок», «Лісовий цар Ох», «Лисичка, Котик і Півник», «Микита Кожум'яка», «Злидні» – оригінальні казки-п'єси.

О. Олень, по-перше, перелопив народну казку мовою поезії; по-друге, пристосував казковий сюжет до можливостей сцени, позбувшись надмірної фантастичності; по-третє, збагатив її новими сюжетними лініями, новими персонажами; по-четверте, наблизив казку максимально до дійсності, до життя.

У казках-п'єсах «Івасик-Телесик», «Лісовий цар Ох», «Солом'яний бичок» та «Лисичка, Котик і Півник» автор зосередив свою увагу на сімейній радості й печалі, на взаємостосунки матері й дитини, батька й сина, застерігав від небезпеки, яка підстерігала малу недосвідчену дитину, підкреслював значення праці в житті людини, товаришування в житті.

У 1925 році О. Олень прочитав казку про солом'яного бичка на засіданні Союзу українських журналістів та письменників. Такі реномовані критики, як Л. Білецький, П. Богацький та інші високо оцінили віршовану казку-п'єсу, підкресливши її недосяжні вершини артизму. Казка-п'єса «Солом'яний бичок» вийшла книжково в Празі в тому ж році, а через два роки в Харкові.

Оригінальна й глибокодумна казка-п'єса «Микита Кожум'яка» на чотирьох картинах, яка побачила світ у 1929 році річницю поразки УНР і видав її пражський Союз українських журналістів та письменників.

До казкового образу Кожум'яки Олень звернувся двічі: у віршованій історії України «Княжа Україна» та в казці-п'єсі «Микита Кожум'яка».

Якщо у «Княжій Україні» Кожум'яка – звичайний хлопець з гіперболізованою силою, «Соромливий, мовчазний, Невисокого і зросту, Хоч доволі кременезний», то у п'єсі він наймолодший син серед п'яти синів убогого селянина-діда. Всі сини працьовиті, сумлінні, але Микита, на відміну від народної казки, де несе ім'я Кирила, володіє нечуваною силою: у «три роки батька поборов», а коли його розгнівають, то «все потрощить, як макуху».

Дія в обидвох Олесевих творах відбувається у княжому палаці. Та якщо в «Княжій Україні» – це часи боротьби с половцями, то в п'есі підкреслюється, що дія відбувається в «тяжку годину», коли йшла боротьба за державу молоду, за її самостійність, тобто автор натякає на недавнє минуле. Князь закликає до зброї, до двобою з ворогом-катом, він хоче підняти «весь народ», задумуючись над тим, «За яку провину мусимо платити данину? За що кров з нас смочче Змії?». І приходить висновку: «Хто не бореться, той раб!».

За долю рідного краю переживає й батько-дід, який радить послати до свого сина Микити посланців, бо тільки він зможе подолати Змія-гада. Князь посилає 12 старих, 12 молодих і 12 дітей до Микити. Та тільки на третій раз, як це властиво для казки, і тільки на прохання дітей йде Микита до бою.

Розчарувавшись в українській інтелігенції, Олесь підкреслює, що орли-захисники батьківщини знаходяться не в княжих палацах, «А в мужицькій простій хаті!». Микита у двобой з катом-змійем перемагає, бо виявляє не тільки нечувану фізичну силу, але й селянський розум, винахідливість.

Казкою-п'есою Олесь прагнув викликати у глядача відповідні асоціації саме тоді, коли на сторінках української преси в Празі ширилась дискусія про причини поразки УНР.

Всі казки-п'еси О. Олесь експресивні, дія в них напружена, він вміло використав казкові прийоми, які тільки увиразнили тв р.

Отже, своєю поетичною творчістю для дітей Олександр Олесь підкреслив, що література в розвитку особистості відіграє важливу роль, вона закладає морально-етичний та естетичний фундамент майбутньої людини. Дитяча творчість Олесь – вагомий внесок у скарбницю української дитячої літератури.

Використана література

1. Радішевський Р., Журба і радість Олександра Олесь, передмова до двотомного вибраного творів О. Олесь, т. 1, «Дніпро», К., 1990, стор. 5-47.
2. Олесь О., Все навколо зеленіє, «Веселка», К., 1990.
3. Олесь О., Івасик-Телесик, казка в п'яти картинах, вид. «Дзвін», Прага-Львів-Київ, 1925.
4. Олесь О., Микита Кожум'яка, казка в 4 картинах, вид. СУЖіП, Прага, 1929.
5. Олесь О., Лісовий цар Ох, казка в 3 картинах, Прага, 19 8.
6. Олесь О., Бабусина пригода, п'еска для дітей, вид. «Пробоем», Прага, 1941, ілюстрації Галини Мазепи.
7. Олесь О., Ведмідь в гостях у Бабусі, п'еска для дітей, Прага, 1941.
8. Олесь О., Бабуся в гостях у Ведмеда, п'еска для дітей, Прага, 1941.
9. Олесь О., Грицеві крашанки, СПВ, Пряшів, 1965, ілюстрації З. Дашек.
10. Олесь О., Княжа Україна. Твори в двох томах, т. 1, «Дніпро», К., 1990, стор. 312-403.

2) Цитуємо за: Олесь О., Твори в двох томах, т. 1, «Дніпро», К., 1990, стор. 312.

3) Радішевський Р., Журба і радість Олександра Олесь, Твори в двох томах, т. 1, «Дніпро», К., стор. 41.

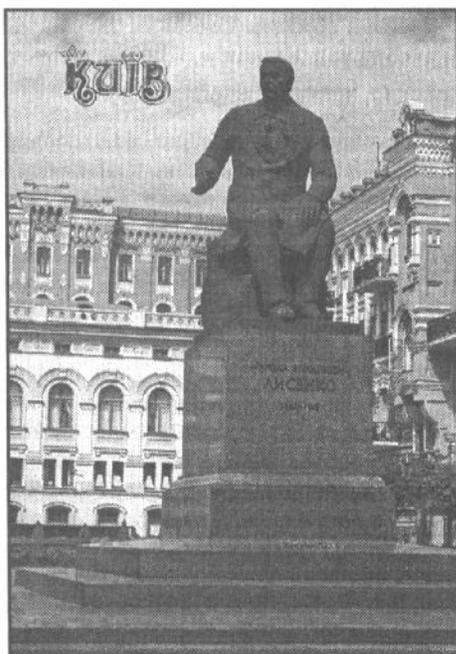
Микола Лисенко у Празі

Майбутній видатний український композитор Микола Віталійович Лисенко (1842-1912) у свої молоді роки вчився в лейпцігській консерваторії в Німеччині (1867-1869).

Під кінець грудня 1867 р. на запрошення свого приятеля Миколи Білозерського М. Лисенко їде з Лейпціга у Прагу, щоб взяти участь у празькому концерті Дмитрія Олександровича Аргенєва-Слов'янського¹. Це був другий концерт Слов'янського в Празі, який відбувся 26 грудня 1867 р.², тоді як його перший концерт пройшов вже п'ятого місяця³. Деякі автори пишуть про один музичний виступ Миколи Лисенка у Празі. На відміну від Абрама Абрамовича Гозенпуда⁴, який, як ще побачимо далі, розповідає про два окремі празькі виступи Миколи Лисенка, Лідія Борисівна Архімович разом з Миколою Максимовичем Гордійчуком (примітка 1, стор. 49-50), так само, як і Микола Старицький⁵, пишуть тільки про один концерт Лисенка у Празі.

Л. Архімович та Гордійчук (примітка 1, стор. 50) цитують в українському перекладі частину листа молодого Лисенка до батьків, писаного з Лейпціга з датою, за новим стилем, 10 січня 1868 р.: «Ви вже повинні були одержати мого несподіваного листа з Праги, коли я їздив на свята виступати в концерті Слов'янського. Весь успіх гри і захват публіки і професорів консерваторії в Умелецькій Беседі під час виконання наших українських мотивів, мною оброблених, я Вам вже описав в тому листі, повторюватися і хвалитися двічі не личить...»

Архімович з Гордійчуком (примітка 1, стор. 49-59) пишуть: «Лисенко поїхав у Прагу і 26 грудня 1867 р. виступив у грандіозному слов'янському концерті, що відбувся в «Ковнітскем Салю» (правильно: в «Ковнітскем Салю» або в

Пам'ятник українському композитору, класику української музики М. В. Лисенку в Києві.

«Ковнітському Залі» - примі. авторки статті). Микола Віталійович грав українські народні пісні у власній обробці для фортепіано, і виступ його викликав захоплення у слухачів. Особливо сподобалась їм концертна обробка пісні «Гей, не дивуйте!», прослухавши яку, відомий чеський музикант і етнограф Рейер піднісся із свого місця із захопленим вигуком: «То духи од степу!». В примітці автори пояснюють, що Ковнітським Залом розуміється зал «Умелецької Беседи».

На стор. 56 Архімович та Гордійчук ще раз звертають увагу на цей натхненний вигук, причому називають Рейера чеським громадським діячем та музикантом. В покажчику імен в кінці книжки Рейера названо чеським етнографом та громадським діячем.

З метою порівняння зачитую ще з мемуарів М. Старицького, написаних раніше: «Известный чешский патриот и музыкант Рейер, прослушав концертное переложение Лисенко «Гей, не ди-

зуйте!» – вскочил со стула и воскликнул: «То духи от степу!» (примітка 5).

Після моїх марних пошуків «відомиго пана Рейера» я прийшла до висновку, що ім'я Рейер – це правдоподібно прізвище «Reiger»⁶.

Ф. Л. Рігр народився 1818 р., помер 1903 р. Під час концерту йому було сорок дев'ять років. Він цікавився не тільки політикою, але й культурою. Був, наприклад, у контакті з відділом музики Умелецької Беседи. У збірнику «П'ятдесят років Умелецької Беседи 1863-1913»⁷ можна на стор. 84 прочитати про перше зібрання Відділу музики, яке відбулося 20 квітня 1863 р., та на стор. 86 довідаємося про те, що на тому зібранні мова йшла про завдання чеського театру і було ухвалено меморандум, яке від імені Відділу вручено інтенданту, доктору Ф. Л. Рігру. Цікаво також те, що Рігр саме весною 1867 р. виконав разом із своїм тестем подорож в Росію.

На відміну від того, що твердять Архімович та Гордійчук (примітка 1), Абрам Гозенпуд, спіраючись на газету «Киевлянин» (1 лютого 1868 р.), пише, як я вже попередила, про два музичні виступи Лисенка у Празі: «В декабре 1867 года певен Д. Агренив дал в Праге ряд концертов русской народной песни. В одном из этих концертов участвовал и Н. В. Лысенко. Он аккомпанировал певцу (про це не сказано ні в програмі концерту (примітка 2), ні в празьких рецензіях⁸, ні в листах Лисенка⁹ – прим. авторки статті), а також исполнял свои фортепианные обработки украинских народных песен.

Успех его был столь велик, что, по словам газеты «через два дня г. Лысенко приглашен был ознакомить чешскую артистическую публику с украинскими мотивами в Пражском художественном клубе (Умелецька Беседа) – прим. 4)». Потім Гозенпуд наводить пісні, які там Лисенко заграв: «1. «Гей, не дивуйте, добрії люди», 2. «Ой, не гаразд, запорожці», 3. «Дощик», 4. «Ой, у полі криниченька», 5. «Ой, не стелися, хрещатий барвінку», 6. «Чумарочка рябесенька», 7. «Ой, у лузі та при березі», 8. «Ой, йшли наші славні запо-

рожці», 9. «Максим, козак Залізняк» та 10. «Козак»». У примітці Гозенпуд констатує, що в російськомовній газеті «Киевлянин» (1 лютого 1868 р.) передруковано статтю з чеської газети, але він не вказує, яку статтю та з якої газети. За А. Гозенпудом тільки при цьому виступі Лисенка встав Рейер (Reiger – прим. авторки) та вигукнув пам'ятні слова. Далі Гозенпуд цитує чеську газету «Nbrodni listy» в російському перекладі: «До сих пор мы слышали только музыку, приходящую к нам с запада, но вот, наконец настало время, когда посреди нас раздаются звуки с севера, звуки не слышанные доселе, хотя родные; звуки как будто знакомой песни». В примітці написано: «Перепечатка статьи из чешской газеты в «Киевлянин», 1868, № 14».

Дуже хотілось би знати, в якому номері чеського щоденника «Nbrodni listy» (або іншої газети) було це написано. Мені не вдалося ніщо таке знайти ні в грудневих номерах 1867 р., ні в січневих номерах 1868 р. цього щоденника.

Публікація А. Гозенпуда (примітка 4) вийшла на два роки пізніше (1954 р.) ніж перше видання твору Архімовича та Гордійчука¹⁰, так що вона могла привести нові факти. Зате Архімович з Гордійчуком придержуються свого початкового твердження також в другому доповненому виданні своєї книжки (1963 р.), причому публікацію Гозенпуда згадують у «списку літератури».

Тамара Булат¹¹ щодо числа музичних виступів Лисенка у Празі згідна з А. Гозенпудом. О. В. Козаренко¹² пише так само, як і Гозенпуд про два музичні виступи Миколи Лисенка у Празі, однак за Козаренком «Рейерів вигук» мав місце вже при першому виступі Лисенка.

Через те, що Лисенко згідно з тим, що писав у листі (10 січня 1868 р.) своїм батькам (примітка 9), затримався у Празі кілька днів, і не можна вилучити, що за цей час міг відбутися ще один неофіційний його виступ в колі зацікавлених осіб. Правда, про це треба мати конкретні докази. Можливо, про це написано у тому листі, про який Ли-

сенко нагадує, коли він пише до батьків (дивись частину листа, перекладену Архімович-Гордійчуком, яку ви вже прочитали на початку нашої статті)? Згаданого Лисенком листа в збірнику його кореспонденції немає, але, може, А.Гоєнпуду був цей лист знайомий?

Серед діячів, з якими Лисенко у Празі особисто познайомився, крім інших був також Йосеф Колларж¹³, поет та перекладач, який народився у 1830 р. та який у квітні 1863 р. здійснив кількамісячне подорож в Росію. У Петербурзі він гостював у проф. І. І. Срезневського. Там, а пізніше у Москві Колларж студював старослов'янські рукописи. Пізніше у Празі став викладачем слов'янських мов у Королівському політехнічному інституті. Ще перед тим його було обрано дійсним членом «Общества русской словесности» та «Археологического общества» при Московському Університеті. У 1867 р. він їздив на Етнографічну виставку в Москві.

Згадку про це Лисенкове знайомство знаходимо, наприклад, у книжці спогадів сучасників Лисенка¹⁴, далі у Гоєнпуда (примітка 4, с. 25) та у Т. Булат (примітка 20, с. 428), які замість про Колларжа пишуть помилково про Коллара.

Як Колларж¹⁵ – відомий чеський та словацький поет, автор поеми «Дочка Слави», проповідник слов'янської взаємності. Народився на Словащині у 1793 р., помер 1852 р. у Відні.

Успішний концертний виступ молодого Лисенка у Празі мав для нього величезне значення. По-перше, цей успіх дав йому потрібну віру в свої сили. По-друге, чеські патріоти підтвердили правильність його намагання культивувати народні ліси. По-третє, досягнення чехів в розвитку національної свідомості стали для нього постійною інспірацією, постійним натхненням. Тому треба, щоб ця важлива подія у творчій біографії Миколи Лисенка була достатньо і однозначно висвітлена в музики-історичній літературі.

Примітки:

¹ Архімович, Л., Гордійчук, М.: Микола

Віталійович Лисенко, Життя і творчість, Друге виправлене і доповнене видання, Київ, Мистецтво 1963, стор. 49

- ² Повідомлення, тобто програма, у чеській газеті «Národní listy», № 265 з датою 25 грудня 1867 р.
- ³ Повідомлення у чеській газеті «Národní listy» з датою 10 грудня 1867 р.
- ⁴ Гоєнпуд, А.: Н. В. Лисенко и русская музыкальная культура, Москва, МУЗ-ГИЗ 1954, стор. 24.
- ⁵ Старицький, М.: До біографії М. В. Лисенка, Київ, типографія Імператорського Університету св. Володимира 1904 р. стор. 32 (Біографічна дата перекладена на укр. м. авторкою статті).
- ⁶ Стаття «Rigr (Reiger) Франтишек Ладислав» в енциклопедії «Большая Советская Энциклопедия», том 22, Москва, «Советская Энциклопедия», 1975, с. 88.
- ⁷ Padesát let Umělecké besedy 1863-1913, u-sproh. dr. H. Jelinek, Umělická beseda svým členům na r. 1913.
- ⁸ а) рецензія в пражській німецькій газеті «Politik», № 269, 28 грудня 1867 р.
б) рецензія в чеській газеті «Národní listy», № 268, 29 грудня 1867 р.
- ⁹ Лисенко, М. В.: Листи, Київ, Мистецтво 1964.
- ¹⁰ Архімович, Л., Гордійчук, М.: Микола Віталійович Лисенко, Життя і творчість, Київ, Мистецтво 1952.
- ¹¹ Булат, Т.П.: М. В. Лисенко і слов'янство, До історії українсько-слов'янських музичних зв'язків. Іп: Славистичний збірник, Київ, Видавництво Академії Наук Української РАР. с. 427.
- ¹² Козаренко, О. В.: Життя і творчість М. Лисенка в критичних оцінках і наукових спостереженнях. Українське мовознавство 27, Міжвідомчий науково-методичний збірник. До 150-річчя від дня народження М. В. Лисенка, Київ, АНУ 1992, с. 31.
- ¹³ Ottův slovník naučný, XIV. díl, Kartel-Kraj, Praha, J. Otto 1899.
- ¹⁴ М.В.Лисенко у спогадах сучасників, упор. О. Лисенко, Київ, Музична Україна 1968.
- ¹⁵ Стаття «Коллар (Kollár) Ян» в енциклопедії «Большая Советская Энциклопедия», том 12, третє видання, Москва, «Советская Энциклопедия» 1973, с. 422.

Розмова з українським письменником, директором київського видавництва дитячої літератури «Веселка» Яремою Гояном

Сирота у своїй державі

Декому може здаватись заголовок цієї розмови дуже гострим. Але як інакше говорити про книговидавничу справу в Україні, тим більше, коли мова йде про видавання дитячої літератури. Статистика говорить, що за роки свого існування видавництво

«Веселка» у Києві видало близько 10 тисяч назв книжок загальним тиражем 1 мільярд 130 мільйонів примірників. В минулому році видавництво відзначило 65-річчя свого існування. Замість гучних урочистостей з цієї нагоди перед працівниками видавництва

«Веселка» стояла одна дилема – «Як далі?» Ні, планів у них багато і рукописів вистачає, але де взяти кошти на здійснення проєктів. «Весельчани» прекрасно розуміють, що однією з міцних підвалин державності є саме дитяча книжка. Над цими важливими питаннями розмірковуємо разом з письменником і директором «Веселки» Яремою Петровичем Гояном (на фото)

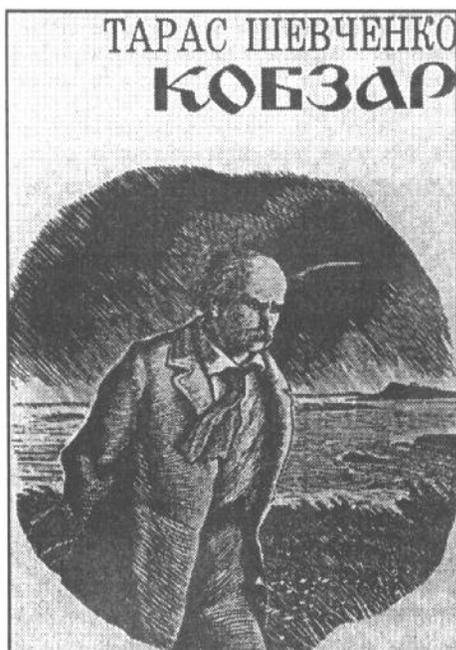

– Нині українським книговидавцям надзвичайно складно. Напевно важкі робочі будні характерні і для колективу єдиного в Україні державного спеціалізованого видавництва дитячої літератури «Веселка»?

– Я вже колись раніше сказав, що рятувати українську дитячу книжку – означає рятувати Україну... Знаєте, так хочеться, щоб українська книжка перестала бути сиротою у своїй державі. Але нас постійно тиснуть податки, зростає ціна на папір та поліграфічні послуги, розвалена книжкова торгівля.

– Яремо Петровичу, що треба зробити, щоб українська книжка була дешевою і конкурентноспроможною?

– Зупинити розпад книговидання. Потрібно віддати у власність державним видавництвам й приміщен-

У 1998 році «Веселка» видала «Кобзар», в якому якнайповніше представлено поетичні твори Т. Г. Шевченка.

У центрі уваги видавництва «Веселка» була й словацька дитяча література. Наприклад, у 1977 р. видавництво порадувало юного читача оповіданнями Руда Моріца у перекладі Сергія Панька.

ня, які вони займають. І, звісно, статус державних зберегти – як здобуток нації. Варто послабити податковий зашморг. Звільнили б видавництва хоча б від податку на додану вартість, сплати за утримання доріг, відрахування в різні фонди, знизили податок на зарплату... Через беззаконня в інформаційному просторі маємо другий голодомор для нації-духовний, адже вмирає наше материнське слово. Дуже важливо було б, аби компетентні українському слову дали крила в інформаційному просторі рідної держави й не сплутували його з імпортними товарами. Вже давно настав час встановити такі митні податки на ввезення для реалізації в Україні книжок з інших

країн, особливо з близького зарубіжжя, які зупинили б їх диверсійну руйнівну силу, спрямовану проти таких національних святинь народу як мова, мораль, традиції. Бо наш книжковий ринок затоплений хвилею російськомовної (не російської класичної, а саме російськомовної) книжки, яка нахабно проповідує насильство, розпусту, забобони, що годі й виборсатися з-під неї. Правда, не варто відкидати хорошу літературу тільки через те, що вона видається російською мовою. Я за те, щоб духовні цінності народів усього світу доходили до нашого читача. Треба лише розробити механізм від-

У серії «Родинне коло» видавництво «Веселка» видає книжки, де паралельно надруковані тексти мовою національної меншини, яка проживає в Україні, та українською мовою. Свідченням цього є і видання словацької народної казки «Млинок», яка появилась у 1995 р.у перекладі Дмитра Меденця.

У 1982 і 1990 рр. у серії «Казки народів світу» видало київське видавництво «Веселка» словацькі народні казки у перекладі Дмитра Чередниченка. Видання ілюстровані малюнками Петра Гулина та Надії Кирилової.

межування справжньої літератури від низькопробної книжкової продукції.

– Вам, правда, можуть закинути, що зараз багато чого вирішують ринкові відносини і взагалі ринкові механізми.

– На мою думку, суперечності між ринковим курсом і державним регулюванням, за яке я ратую, не повинно бути. Те й те треба поєднати в єдиний процес українського книговидання, спрямований державною програмою захисту української книжки. Це, насамперед, опіка над навчальною, освітянською, а також суспільно значущою пізнавальною літературою для дітей. Вона має бути у всіх дитячих бібліотеках. Українська художня книжка – інтелек-

туально насичена, змістовна – також потребує підтримки, але не через пряме фінансування, а правильно застосованими методами економічного регулювання. На ринок вона повинна вийти здешевленою. Про решту видань, що виходять на ринок, видавець хай турбується сам. Аби перепинити шлях тій агресивній, сатанинській за змістом продукції, треба прийняти такі закони, які утруднювали б її вихід, вона має так обкладатися податками, аби невідгідно було її видавати. Це й буде державне регулювання в ринкових умовах.

– Видавництво «Веселка» і за складних економічних умов, гострої кризи книговидавництва, витримало тяжкі удари, зберегло авторський та власний творчий потенціал, розвиває і збагачує кращі видавничі традиції, наповнює тематику видань живим духом часу.

– Ми не полегшили собі долю, не переключилися лише на перевидання раніше випущених книжок, а продовжуємо підтримувати сучасний літературно-художній процес. Майже половина назв видань останніх років – це твори сучасних авторів. Ми не замикаємося у національних межах. Постійно збагачуємо світогляд дітей України здобутками світової культури. Тут хочеться сказати ще й таке, що надаємо велику шефську допомогу окремим школам, дитсадкам, школам-інтернатам, сирітським будинкам, бібліотекам, проводимо благодійні акції й заходи в Криму, на кораблях Військово-Морського флоту України. Життя триває, робота продовжується.

До 50-річчя перших книжок...

У 1949 році в тому самому видавництві під тим самим «№ 1» в Пряшеві було видано перші дві книги поезій українських письменників Чехословаччини: українську – «Слово гнаних і голодних» Федора Лазорика та російську – «Белые облака» Івана Мацинського.

В обидвох книжках були надруковані як твори довоєнні, так і післявоєнні, проте обидві книги були видані так, як видавалися довоєнні книги.

Ще досить довго в Пряшеві писалися й видавалися художні твори як російською, так і українською мовою. Навіть журнал «Дукля», (який довгі роки називав себе альманахом, хоч від початку 1953 року виходить регулярно), представляв себе як «орган українской секции Союза словацких писателей», (хоча був офіційним органом української секції (чи філії) Спілки словацьких письменників).

Такі уяви про художню літературу характеризували наші перші післявоєнні літературні проби.

За 50 років в українських редакціях (чи відділеннях) різних словацьких видавництв було видано біля 500 книг художньої та іншої літератури 1) та понад 1500 титулів підручників 2).

Мало – чи багато?

Будь-яка відповідь – позитивна чи негативна, ствердна чи заперечна – на це питання не має суттєвого значення, бо не містить в собі оцінки книжкової продукції за 50 років.

Зрозуміло, серед такої кількості книжок неважко знайти книги, які зовсім не мусили вийти, напр. такі «шедеври», як «Поддубенские частушки», «Пером та словом » та немало інших.

А чи є серед виданих майже 500 книг такі (чи така), без якої ми собі не можемо представити наш післявоєнний літературний чи науковий розвиток і яку, – якби ми були змушені кудись втікати і мали б можливість взяти з собою лише одну «нашу» книжку, – взяло б її – ту саму – бодай пару десятків людей? Щось на зразок «Кобзаря» нашого Тараса, «Вабіську» Божени Немцовой, «Онєгіна» Пушкіна чи, приміром, Гвіздослава.

Відповідь на це питання значно важливіша, та одночасно значно складніша.

Тому ми детальніше зупинимось над нею.

Відомо, літературний процес завжди і повсюди складний, і тому завжди і повсюди поруч з доброю книгою появляються також книги-одноденки, які можуть викликати величезне захоплення собою, придбати вели-

чезну популярність чи навіть славу, можуть одержати найвищу партійну чи державну нагороду, та пройде їх час, – помре «геній», якого вони вихваляли, забудеться «історичний» ювілей, з нагоди якого вони виникали, почорніють чи витратяться «золоті» букви, якими вони мали увійти в історію – і – такої книги ніби ніколи й не було. Такий процес повсюдний, – і добре, що він таки існує! – і той процес уже поглинув, ще поглине та мав би чи мусить поглинути також значну частину нашої книжкової продукції.

І тут знову постає важливе питання: «Яка частина книг і котрі наші книги забудуться заслугою такого процесу?»

Відповідь на це питання і відповідальність за забуття та збереження тих чи інших книжок лежить на плечах перш за все літературознавчої науки – літературних критиків та істориків літератури, – але й від майбутніх видавців книг, упорядників та редакторів різних хрестоматій, підручників, вибраних творів окремих авторів, меценатів та спонзорів, але також – не слід забувати також на цей чинник – від вартості та улюбленості окремих творів, книжок чи авторів серед читачів літератури.

А саме тут в нас справи не найкращі, хоча б тому, що, як бачимо, вони залежать від багатьох чинників, а вирішальна роль нашої науки в цих справах не гарантована.

Чи книга вийде, це залежить від автора, рецензента, редактора, видавця, але й від різних «відповідальних» працівників відповідних ідеологічних відділень відповідних рай-край-об- чи цека- к мів.

Після виходу книги найближча її доля мала б залежати від справжніх її художніх вартостей та об'єктивної її наукової оцінки, яку мала б подати об'єктивна літературна критика. Проте найчастіше доля не одної книги, бодай на короткий час, знову залежна від бейдів та хамраків або (в наш час) навіть від того, які багаті хрестини справить автор своїй книжці-дитині.

А тут наша літературна критика має немалі прогалини – бо після виходу книг вона найчастіше прислужувала різним тогочасним бейдам, хамракам та благим чиновникам від політики та літератури і не подавала об'єктивної оцінки справжньої художньої вартості нової книги. Натомість «величезні» «заслуги» в необ'єктивній дотеперішній оцінці нашої літератури мають саме оті різні поза літературні чинники.

Тому вибрати з майже 500 книг якихось найкращих 50 буде справою нелегкою, бо необ'єктивними були вже перші оцінки виданих книжок. Ані за процентною оцінкою продукції не можемо робити вибір найкращих книг, бо як хто видав десять чи більше книг, то це ще не значить, що до найкращого вибраного мала б потрапити бодай одна книга такого автора.

(Коли б упорядником вибраного найкращих творів мав бути, наприклад, я, то у таке вибране від Зоэуляка, наприклад, я не взяв би майже

нічого, а від Бобака, наприклад, – майже все. Від Мацинського чи Гостиняка – переважну більшість, наприклад. Від Пителя, взяв би одне з його оповідань «Про попа, ковбасу і велику п'ятницю», як зразок і такого типу літератури, бо всі інші його твори подібні до себе як яйце до яйця. Від Шмайди, на жаль, довелося б брати переважно його твори доніжнореволюційного періоду. Від Боролича та Бісової – їхні твори з психологічними характеристиками героїв. Від Шелєпця – його кафківські ремінісценції – «В дорозі», «Ніч» тощо. Від Галайди – перш за все його «Буханку хліба» (та й то – відредаговану)...

Проте працювати над уявним вибраним найкращих наших творів, які б увійшли в історію нашої художньої літератури хоча б на дальших 50 років, – а тоді подальше життя зредукує наш вибір на якихось, може, десяти творів чи книжок, бо і наш вибір був би лише тимчасовим та позначеним сьогоднішніми теж лише тимчасовими критеріями – необхідно і то з кількох міркувань:

Історія завжди робить вибір найкращого з існуючого.

50 років – це достатньо довга доба, щоб в ній варто було остаточно розібратися, навести порядок, поставити певні речі на свої місця.

500 книг – це досить значна кількість, – і одна людина не спроможна – і чи мало б це якесь значення? – охопити всю ту продукцію.

Сучасному читачеві – якщо такий існує – треба подати лише те найкраще, якщо хочемо, щоб він взагалі щось читав та знав про наше післявоєнне життя та «величезний» розвиток.

Сучасного читача – якого треба створювати! – можна зацікавити лише тим найкращим, що вдалося створити нашим попередникам чи нам, сучасникам.

Крім того, сучасна складна економічна та й нерозумна політична ситуація обмежила наші можливості до тої міри, що утримувати весь той літературний багаж, який ми створили і весь час несемо з собою, не спостерігши, що більшість з нього вже не представляє жодної художньої вартості, ми просто не спроможні.

І, нарешті, сучасна доба живе іншими уявами, в сучасних людей – інші потреби. І навіть, хоч і не визнавати всього того ліквідаторського модернізму чи постмодернізму, який хоче оволодіти світом, необхідно визнати, що наша доба «іншого просить слова».

Є ще й інші причини які змушують нас робити вибір і залишати на завтра лише найкраще:

Минуле – це те, що ми пережили. Проте історія – це те, що ми засвоїли, усвідомили собі з пережитого. (Ми можемо бути надміру багатими, проте, коли ми не знаємо про наші багатства, ми можемо померти від голоду.) Ми не спроможні понести у завтра все наше минуле, (та воно й не вартє того). Проте нашу історію ми не сміємо забути. Історія

значно менша, проте значно якісніша від минулого. А історію творити і знати – конче необхідно, бо без знання історії нема майбутнього.

Отже, перед нами – дві важливі проблеми по відношенню до нашої літературної продукції: вибрати найкраще і знайти спосіб, як його довести до читача.

Щодо першої проблеми: необхідно посилити наукову оцінку всього нами створеного. Це буде надзвичайно тяжко зробити, бо на сьогодні наші літературознавчі сили ще менші, ще більш розбиті і безвідповідальні ніж були в роках, про які ми так критично висловлюємось. А знайти способи довести до читача все найкраще (та ще перед тим знайти чи сформулювати такого читача), буде устократ тяжче, бо, як ми наводили вище, економічна та політична ситуація найбільш катастрофальна майже за весь відомий період нашого культурно-національного життя. Держава вогнем і мечем веде свою ліквідаторську політику по відношенню до нашої української національної меншини; церква, як одне з джерел, яке постійно підсилювало наше культурне життя і тримало його укупі, слідом за державою також перетинає всі традиційні зв'язки з нашою народною культурою і веде до повної ліквідації нашого релігійного життя; антиукраїнські сили – закордонні і створені ними домашні – маючи всебічну підтримку, все більше розпинаються у створюванні своєї правди на основі сто разів повтореної неправди, а ми, які нарешті побачили смертельну небезпеку...???

Пройшло нелегких 50 років!

Скільки було затрачено сил...!

Немало було зроблено – красивого й потрібного...!

То після нас – потоп і кінець???

1) Остання книжка цього ряду – Іван Яцканин: «Як збиті пси».

2) Від 1945 до 1950 діяло книжкове видавництво при Українській Народній Раді Пряшівщини у Пряшеві. Саме там і були видані згадувані книжки Лазорика та Мацинського.

Від початку 1952 року при Словацькому педагогічному видавництві у Братиславі виникла Українська редакція підручників, яка до вересня 1958 року працювала у Братиславі, а з того часу – у Пряшеві.

Українські книжки художньої літератури, культурно-освітні та науково-популярні видання завжди видавалися в українських редакціях у Пряшеві, які були складовою частиною різних словацьких видавництв, що знаходилися завжди у Братиславі. До кінця 1959 року це було Словацьке видавництво художньої літератури (СВХЛ), а від 1 січня 1960 року до його приватизації у 1996 році – Словацьке педагогічне видавництво (СПВ). Від приватизації СПВ кілька українських книжок було видано в Українській редакції Слов'янського прогресивного видавництва.

РЕЦЕНЗІЇ

Українська література в підручнику світового письменства

(*Viera Žembrová a kol.: Rukovät literatúry. – (Підручник з літератури) Košice, 1998. – 384 стор.*)

Це – колективний підручник тих літератур, які входять у програму навчання недавно створеного Пряшівського університету (Словаччина). В його укладенні брали участь вісімнадцять викладачів цього університету під керівництвом словакістки проф. В'єри Жемберової.

В основі підручника є огляд словацької літератури (с. 13-146). В другому розділі (с. 147-178) подано нариси про літератури національних меншин Словаччини – угорців та русинів-українців. В третьому (с. 176-345) – нариси про американську, великобританську, чеську, французьку, угорську, німецьку, польську, російську, іспанську, іспансько-американську та українську літератури. Кожен нарис становить огляд літератури від найдавніших часів по сучасність. В окремий розділ виділено «Галерею носіїв Нобелівської премії за літературу від 1901 по 1997 рік» (з їх портретам).

Отже, в енциклопедичній довідці про літератури народів світу українська література представлена двома розділами. Любиця Бабота на двадцятьох сторінках подала

огляд регіональної літератури русинів-українців Словаччини від 1848 р. Підкресливши роль галицької «Руської трійці» в її виникненні, вона детальніше розглянула генерацію «будителів», яку закінчує мало відомим письменником Еміліяном Кубеком (1857-1940). В підрозділі про літературу міжвоєнного і воєнного періодів вона розглянула творчість Ірини Невицької, Зореслава, Діонізія Зубрицького та Олексія Фаранича. Основну увагу присвятила післявоєнному періоду, подавши короткі біо-бібліографічні нариси про понад п'ятдесяткох письменників, починаючи такими «бардами» літератури, як Василь Гренд-

жа-Донський, Іван Мадинський та Іван Гриць-Дуда і кінчаючи Юлієм Паньком, Богданом Копчаком і Тарасом Мурашком. В підрозділі про літературознавство Л. Бабота зупинилася на літературно-критичних працях Олени Рудловчак, Ореста Зілинського, Андрія Шлепцького, Михайла Мольнара, Йосифа Сірки та ряду інших дослідників.

Розділ Михайла Романа про загальноукраїнську літературу становить лише десять сторінок. В цей невеличкий простір автор зумів втиснути огляд літератури від XI століття («Слово о законі і благодаті») до творчості представників «Руху». З найновішої літератури окремі портрети він присвятив Олесю Гончару, Дмитру Павличкові, Ліні Костенко, Івану Драчу, Миколі Вінграновському, Романові Лубківському, Євгенові Гуцалу, Юрію Щербаку, Валерію Шевчуку та Іванові Чендею. На жаль, у своєму огляді автор майже зовсім обминув літературу «розстріляного відродження» та української політичної еміграції.

Оцінюючи літературу міжвоєнного періоду за межами України, М. Роман пише: «Українська література за кордоном досягла найбільших успіхів на Закарпатті та Східній Словаччині, де жило первісне українське населення ще до приходу угорців у Дунайську котловину» (с. 341). Таке твердження зовсім не відповідає дійсності, бо і на Закарпатській Україні і на Пряшівщині української літератури в той час зовсім не було, а були лише «літературні стремління» (В. Бірчак). Натомість у Польщі (Львів, Краків, Варшава), Чехії (Прага, Подебради), Австрії, Німеччині, Франції, США, Канаді та інших країнах – українська література розцвітала буйним цвітом.

Незважаючи на прогалини, нарис Любиці Баботи та Михайла Романа про українську літературу в словацькому підручникові світової літератури треба привітати як добру форму пропаганди українського друкованого слова за межами України.

Микола Мушинка

Поетові відчинили ворота

(Ігор Трач: *Поезії. Редактор та упорядник* *Анатолій Мойсієнко. В-во Українські технології. – Львів, 1999.*)

І на чужині Ігор Трач (якому нещодавно сповнилось сорок років) залишився галичанином. Та це «галичанство» в нього проявляється не в зовнішній позі, а в неймовірній працьовитості та нефальшованому українському патріотизмі. Вигнаний із Львова «за

націоналізм та антирадянську пропаганду», він 1989 р. у німецькому м. Цвікау заснував приватне видавництво, в якому на власні кошти видає літературно-мистецький альманах «Зерна» (появилось вже п'ять випусків) та по кілька збірок української поезії і прози в рік, в основному, молодих українських авторів з цілого світу.

Сам він (за професією лікар-психотерапевт) видав у різних видавництвах Львова, Варшави, Стрия, Парижа та Цвікау вже дев'ять поетичних збірок.

Останньою є невеличка книжечка під простою назвою «*Поезії*». Це – поетичні мініатюри надзвичайно експресивного змісту. Кожен вірш – несподівана перлина і щодо форми, і щодо блискучості витонченого стилю, і щодо лапідарності вислову. І Трач в одному поетичному реченні здібний передати свої найінтимніші почуття на фоні загальноукраїнської теми. Ось наприклад:

*Живу прострелений наскрізь
лишень одним пекельним словом...
Пощо мені не мій Париж,
коли пишаюсь рідним Львовом!...*

Або ще:

*Всміхалась калина за вікном...
На жаль, то мій пекельний сон.*

В його поезії домінує метафора, а рядки часто – однослівні. *Ніч / бере / мене / за / руку / і штовхає / нас / у / нашу / ніч / *** під периною / ночі / спрагло / ловлю / кожен / подих / твій.*

Часом силу його поетичного вислову підсилює алітерація:

Дощ дрібний / видрібнює / по дрібній душі, / сніг брудний / висріблює / на твоїм чолі... / Все мізерне, / мізер ти / на чужій землі... / Україно / , подих твій / на моїм веслі!

Поезія І. Трача синхронно перегукується з поезією сучасного світового модернізму. Разом с тим, вона крізь-наскрізь українська. Так і відчуваєш з неї пульс сучасного українського життя.

ІГОР ТРАЧ

Поезії

Ліричний герой наперекір молодості й адаптабельності не знайшов на чужині очікуваного спокою, задоволення і щастя. Його душа мріє про Україну, про рідний Львів, який він окреслює епітетами «*правичний*», «*далекий*», «*величний*». До Львова він звертається як до оази вічної туги. На жаль,

*Величний Львів мовчить,
і на лиці – скорбота...
Вогонь не згас – горить!...
То ж відчинить ворота!...*

Заклик автора, на щастя, не залишився голосом вопіючого в пустелі: Львів відчинив ворота для поезії Ігоря Трача, видавши найкращі вірші з його немалою літературного доробку.

—ММ—

УКРАЇНА ВИДАЄ

В минулому році Україна і її світова діаспора відзначили 100-річчя від дня народження українського письменника, активного учасника дисидентського Руху опору, духовного лідера і наставника «шістдесятників», людини трагічної долі Бориса Антоненка-Давидовича. Він належав до тих людей, для яких національна ідея, за його ж зізнанням, «була понад усе, навіть понад власне життя», і який усього себе, до останнього подиху, віддав безкомпромісній боротьбі з тоталітарною системою.

Видавничий дім «KM Academia» у Києві до сторіччя від дня народження письменника випустив видання «Нащадки прадідів». Видання здійснене за фінансового сприяння Фондації ім. Івана Багряного (США). До книги ввійшли невідомий роман «Нащадки прадідів» – перша частина задуманої, але не завершеної трилогії «Січ-Мати», повість-есе «Що живе й по смерті». У книзі знаходиться багато публіцистичних творів, листування.

Київське видавництво «Смолоскип» видало спогади та невідомі твори Бориса Антоненка-Давидовича під назвою «На шляхах і роздоріжжях». У спогадах видатного майстра слова, лауреата Шевченківської премії йдеться про революційні й національно-визвольні змагання 1917-1919 років в Україні та збройну боротьбу за Українську Народну Республіку, активним учасником якої був майбутній письменник. Спогади та невідомі твори, які склали цю книжку, вважалися навіки втраченими. Але вони, мов загадковий фенікс, воскресли із небуття...

Життєва і творча долі письменнику Володимирі Винниченку (1880-1951) випали надзвичайно круті й бурхливі. Київське видавництво «Наукова думка» видало книгу, в якій знаходяться твори Володимира Винниченка: оповідання – «Суд», «Солдатики!», «Малорос-європеєць», «Студент», «Кумедія з Костем», «Федько-халамидник», «Зіна», роман «Слово за тобою, Сталіне!», п'єса «Чорна Пантера і Білий Медвідь».

Понад шість десятиліть, від кінця 1920-х років, проза В. Домонтовича (Віктора Петрова, 1894-1969) у підрадянській Україні не друкувалася. Видавниче об'єднання, яке діє при київському часописі «Критика», запропонувало читачам два рома-

ни В. Домонтовича – «Доктор Серафікус» та «Без ґрунту». Соломія Павличко у передмові «Роман як інтелектуальна провокація» написала: «Петрон залишається загадкою, ребусом, своєрідним сфінксом чи навіть Мефістофелем української культури. Те ж саме можна сказати про Домонтовича – його літературну креатуру. Мало не кожен Домонтовичів рядок містить парадокс, виклик, провокацію. Це письменник, який в уста героя першого ж свого роману вкладає слова про те, що «мораль є справою звички» і якого в архетипальному сюжеті про Ісуса та апостолів найбільше приваблює механізм зради (оповідання «Апостоли»). Він – науковець – оголошує: «Кожен учений – труп» і довго насміхається над безплідним накопичуванням приміток і бібліографій, що називається наукою. Він, який мав би з дитинства засвоїти любов до «вишневих садків» і «річок раставиць», пише: «Я не люблю природи, якою вона є... Краєвид повинен розкриватися з тераси ресторану. Природа повинна бути подана при столикові кав'ярні...» Нарешті він, який мав би сумувати над долею Катерини, милується своєю героїнею Зиною, котра говорить: «... кохання є спосіб звільнитись од шлюбу, одруження, родини, – всього, що зв'язує й може зв'язати мене і волю...»

«Процес» є одним з найпомітніших творів у творчому доробку Франца Кафки (1883-1924). Київське видавництво «Юніверс» видало цей роман та декілька дальших оповідань автора («Перше горе», «Жіночка», «Голодомайстер», «Співачка Жозефіна, або Мишачий народ») у перекладі Петра Тарашука. У передмові до цього видання Дмитро Затонський написав: «Для Кафки людина завжди була мірою всіх речей, і людська недосконалість не відігравала жодної ролі. Просто Кафка дивився на світ з позиції недосконалої людини, котра становить міру всіх речей.»

Київське в-во «АСТ-ПРЕС-ДІК-СІ» видало книгу Василя Шкляра «Ключ» (гран-прі Першого всеукраїнського конкурсу гостросюжетного українського роману «Золотий Бабай»). Одні назвуть цей роман трилером, другі добачать у ньому твір еротичний, треті вважатимуть його окультизм або магічним. Проте філософія «Ключа» сягає далеко за межі цих звабливих означень.

Українського кінорежисера Леоніда Осипу добре знає і читач «Дуклі», адже на її сторінках го-

В. Домонтович

ДОКТОР СЕРАФІКУС

БЕЗ ГРУНТУ

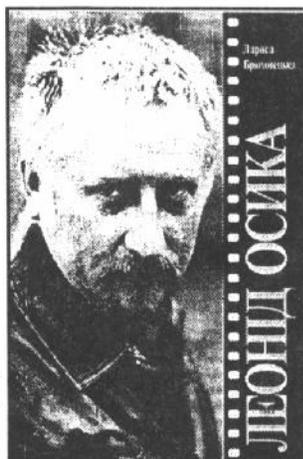
ворилось про його перебування на Пришівщині у зв'язку з Днями українського кіно, коли він привіз до нас свій фільм «Гетьманські клейноди».

Бібліотека журналу «Кіно-Театр» та Видавничий дім «Академія» у Києві видали книгу кінокритика Лариси Брюховецької «Леонід Осика». До книги увійшов творчий портрет відомого українського кінорежисера, народного артиста України, лауреата Державної премії імені Т. Г. Шевченка Леоніда Осика. Розділ «Леонід Осика про Леоніда Осика» містить різні матеріали, пов'язані з творчістю режисера, зокрема низку інтерв'ю, в яких ідеться про роботу над тим чи іншим фільмом, про його творчі засади, думки про режисуру. В окремому розділі – розповіді Леоніда Осика про колеги: Сергія Параджанова, Івана Миколайчука, Борислава Брондукова. Завершується книга фільмографією та спогадами сестри режисера Ніни Осики про дитинство. У книзі є багато ілюстративного матеріалу.

Поет, перекладач, літературознавець – Рауль Чілачави. Понад 30 років працює в Україні й пише віршовані твори грузинською, російською, українською мовами. Рауль Чілачави і Грузія. Рауль Чілачави й Україна. «Це вже давно нероздільні поняття. Його по праву вважають сином обох держав. Він давно є добре відомим і таким же загадково недосяжним, як і сама його поезія, подарована таїною великого серця. Зустрічаючись з такою людиною, читаючи його твори, відчуваєш причетність відразу до кількох епох, в кожній з яких автор переймається болями й печалами обох братніх народів», – пише Кирило Гашицький у виданні «Шляхи Рауля Чілачави» (видано київським видавничим, інформаційним та рекламним агентством «Такі справи»).

Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України (Київ-1999 р.) видала віршовані твори Рауля Чілачави «Свет одинокой звезды» у перекладі на російську мову. До збірки увійшли поезії різних літ Рауля Чілачави. Більшість з них написані формою сонета, який у творчості поета посідає значне місце.

Український поет Анатолій Кичинський у херсонському видавництві «Айлант» видав нову збірку поезії – «Жива і скошена тече в мені трава». Анатолій Кичинський народився 4 квітня 1950 року в селі Преображенці Чаплинського району на

Херсонщині. Закінчив філологічний факультет Херсонського педагогічного інституту та Вищі літературні курси при Лігінституті ім. О. М. Горького. Автор поетичних книг: «Вулиця закоханих дерев»(1976), «Світло трави»(1979), «Средь белого дня»(1980, в перекладі російською мовою), «Землі зелена кров»(1982), «Листоноша – Земля»(1985), «Дорога завдовжки в любов»(1988), «Сотвори свет»(1988, в перекладі російською мовою), «Повторення непройденого»(1990), «В гості до мами»(1991).

Анатолій Кичинський

Розкаяння блудного сина

*О легковажені перелітні птиці,
чи вам дано збагнути
до пуття, що вороття
нема без каяття,
як не буває грому без грімниці?*

*Така гірка розгадка таємниці
облудного солодкого пиття
жде всіх, у кого віра в вороття
висить останнім гудзиком на нитці.*

*Засилена у голку патериці,
ця нить дороги – довга,
як життя: все тягнеться,
мов кара за шиття –*

*шиття у дурні. Більшої
дурниці життя не зна.*

*Мої вам співчуття,
о нерозумні перелітні птиці!*

«Етнічне відродження в Україні, поява на європейському просторі молоді української держави очистили наше уявлення щодо національного, його сутності, вагомості та неповторності. Перед нами постав світ нації, розмаїття етнічного, величі, краси та складності. Старі підходи, старе бачення національного поза політичним, поза державницьким виявилися недостатніми, щоб з'ясувати сучасний хід подій. Вкрай необхідно виробити сучасні підходи, категорії, що сприяли б створенню нового концептуального, теоретично-методологічного простору», говорить у підручнику «Основи етнодержавства», який вийшов у київському видавництві «Либідь». У підручнику висвітлюються основні проблеми етнодержавства, його термінологічний інструментарій, питання взаємодії національного розвитку та національно-державного будівництва. Розглядається українське державотворення, етнодержавницькі процеси в сучасній Україні, співвідношення етнічного, національного та державницького, зміст національного питання в Україні.

Прокіп Колісник

кольорія

+

...кажуть, колись людина мала здатність, потребу і вміння спілкуватися з аурую квітки, з символом праобразу... - це відновлювало її енергію, давало відчуття безсмертя, радості..., але знехтувала людина таким даром в гордості своїй і звернула свою потребу лише на задоволення...

розгнівався Творець на творіння своє і забрав в людини вміння, здатність - залишив по доброті своїй безмежній, а також на розсуд людини можливість направляти потребу не лише на пошук тілесного задоволення, але й на пошук духовної наповненості...

в тих пір, лише у хвилини найвищої щирості, тільки у хвилини творчого акту - рівноваги здатності, потреби, вміння - гармонії тіла, душі і духу відкривається людині мить радості, щастя...

+

+ **кольорія**, колірея, кольора- кольорея, можна казати кольогра, кольорогра,

коліра, корілля, кореля, кольореля, а також вживати у значенні назви

музичного інструменту, але мистецтво володіння таким явищем

не є лише грою, а синтезатором його вважати можна тільки умовно.

- це поняття означає:

кольорія - акт живописання, під час якого і в результаті - звучить музика кольорів (але тільки для того, хто здатний, має потребу і вміє творити, й сприймати...).

...дивна, незабгненна, невловима відбувається річ: людина наносить фарби на полотно, намагається **втілити** кольори природи, при допомозі фарби втілити реальний колір предметів, людей, явищ... в усій його зумовленості, в той же час намагається показати специфічну красу фарби, живописець-колорист змінює фізико-оптичні властивості фарби, наносячи її то тонким шаром, то пастозним мазком, корпусно, то розтираючи на поверхні, то мішаючи фарбу з фарбою пензлем, мастихіном, валиком, пучками, ... то розпилює при допомозі якогось пристрою, то співставляючи фарби одну з одною ... і в результаті фарба перетворюється в - колір; поряд з втіленням в картині має відбуватися і "розвтілення": перетворення отриманого при допомозі фарби кольору знову в фарбу, тому що фарба втілююча реальний колір природи є ілюзія, і лише "преображена" фарба - є живописний колір - дійсна мова живописця, фарба переvтілюється з просто речовини для фарбування в кольорову поверхню, яка має в собі естетичні, навіть етичні якос-

ті... виражальні засоби самі по собі ще не мають естетичної цінності, якщо вони відповідним чином не пов'язані між собою, не організовані, не підпорядковані вищій ідеї, свою повну естетичну змістовність вони отримують лише в системі зображення; ...взаємопроникнення кольорів, гра рефлексів, півтонів, вальорів, нюансів... переносять нас в імперію гармонії, мелодію почуттів... з профанум в сакрум...

+

...мене вбалили холодні дощі

в личні, але най-

біль-

ше не ...

не те, що

не люблять мене,

але те, що

я втрачаю вичня любови

+

1

...малій мені тако ...чашій мені тако,буди паска.

...звичайно, це жарт, що чай - це єдине, що гріє і тіло, і душу, але в кожному жарті, відомо, є частка гіперболи, правди, цвітинка тепла; гіпотетично, гіпотатамам бай-ду-же...дуже-ду-ж-е, дуже вже ми раділи, валячи "берлінський" мур, волаючи, надіючи...сь на, на..., а на що ми сподівалися? - що нам хтось хотів добра? - та аж так, щоб був здатний знехтувати своєю власною корисливістю? - раніше я любив..., (не перелий)...любив робити салат; привіз навіть з теплих країв насіння, адже треба добре насіння для доброго врожаю, (...чай, справжній, тут не росте, тому - не брав) ... редиска, помідори, огірки /про огірки - окрема мова, до "гіркого полину" вони родили тут мішками, і мішки були натуральні з коноплі, місцевого виробництва, тепер синтетичні.../, навіть перець можна виростити, правда, під целофаном, все під целофаном; так ніби загинути від радіоактивних бомб /"гуманного" / альянсу набагато цивілізованіше, зручніше, ліпше і навіть миліше ніж від якоїсь там /"мирної" / радіації, до того ж, ніякого патріотизму, supertan-ства, ... а от, ... землі, ... землі я не взяв ... і як її візьмеш? - (хіба що грудочку), ...для того, щоб, щоб виростити, принаймні терсіо¹ компонентів до салату треба мати хоча б грядочку - (без знаку оклику), ...(і соняшник? - чому на могилах не садять соняшники? - адже це так красиво, а ще помідори, редьку ... я не проти; але ж...) треба мати грядочку незбомбардованої землі, ... салат з олією, звичайно, смачніший аніж з оцтом, ну але, prigodzene², в кожного свій смак, а ще, наприклад, багатьом подобається з майонезом, /в цьому тубільці одностудніші ніж на виборах/, чомусь його, майонез, називають "tatarsky"³, невже його справжній рецепт завезли сюди на низькорослих, швидких конях, справжні татари, адже їх, здається, зупинили в Карпатах, колись, /історія вчить/? - ...можливо, саме через ці гори тут випадає стільки дощу, трохи більше ніж треба, а ранкові приземні, уїдливі /підлі/ заморозки, в травні так заціплюють світ на горісі, що восени він ледва вродить жменю ; ...на пустирі я знайшов

...ять до мутної хвилі/ - шубовість у воду, певне, було щось в ньому від вдачі сапрана /кажуть, в Римі якийсь лютий був/, цей теж, як тільки весна, так по курях; воно й не дивно що й сильні імперії від а-мор-алі розпадаються, розгниваються, розкладаються....

... а може він був,

за спиною, а я не зміг повернутися? - і як я міг? -
адже... я кохав...?

я з жінкою був один на один ...

подумаєш, тепер бурчить, а хто тепер не вурчить? - хто тепер задоволений? -
... "Розпни!", репетували, а потім: "То је опо"¹³, ... що ж: "Ще так не було, щоб
якось не було." - думаєте це сказав Макиавелі?, - Сократ, Платон, Арістотель? -
гадаєте, що лише Леонардо /та я про нього, уважайте, наразі іва (лем) з мультфільму, люблю телевізор, почув/ сидів над річкою, чи лишень Сідгарта? ...в
кожного в житті є своя річечка, ...

...оце, бува, сиджу, зв'язую віник /в пі...-в-ниці, надворі душно/,
міркую:

/переважно це буває в третій декаді місяця ... /уровень воды подымається
hladina /, треба ж людям; екс-треме..., екс-трими..., екс-пере...-
н...-ти, простіше ка-жучилайно, відходи замітати/;... маленька річечка, Св-
инка називається /поросятко, можна сказати/, а скільки лиха людям інколи
приносить - "свиня" /хай вибачать "зелені" партійці/,

... про корабель мріяв, ... правда, в моїх байраках корабельної роши
не було, та й як поміститися великому кораблю, хоча б вітрильнику, в такій
маленькій річці? -

... піду нап'юсь чаю,

... і хіба то чай був, все життя якийсь суп липовий, тобто зварений липовий цвіт;
та хіба так робили наші предки, до відкриття нового світу? - /кажуть, справжній
чай -... до нас /старого світу/ завезли якісь підприємливі корсари; добре, що
вони його захватили, ну а що гидоту - тютюн, краще б вони її були забули, або
той вітрильник був потонув, так ні ж, з п'яти, адається повернувся лише один
/чи два? / і якраз з махоркою, та це, кажуть, з французькою бацилою /чому
з французькою? /, ...ото потягну пару разів і додушує, і нащо воно мені? -

... та чай треба запарювати, лише заливши окропом, а не варити; і пи-
ти свіжий, ... про каву вони розуміють, це вже так втовкмачили в голови і
шлунок, що сприймається як своє, забувши про своє, /маю на увазі "чай" з
малини, шипшини, каїни, тобто з того, що росте вдома.../ ну а чай, що десь
там називається це теа, що привезли в одному трюмі з кавою, /чи ні? -, а в-
тім .../ теж треба вміло готувати, ...

що робити, що робити в селі? - корчма, махра, сварка, робота без кінця
і краю - надокучило! -...

...ех, якби мене були не зловили тоді під мостом, на кордоні, хіба б я
оце сидів зараз біля Свинки? - може десь на березі Місісіпі, в білих шта-
нях, ... гавана в зубах, і ніхто б мені пенсію не крамсав, може, / жінці з дітьми,
а їх вже було як в жиди кашкетів, довелось би самій газдувати, і так моє слово
ніколи нічого не важило/ може й вислав би якусь копійчину, коли б заробив,
там кажуть теж не всім лафа ...

якийсь час я працював в шахті, світа білого не бачив, а мріяв про ...Ат-

лан-ти-ду /думаю, фікція якась наукообразна, але ж треба людям якось означати свої туж-би/, а до дому прийдеш - як у пісні ... "бери шапку ..." -

не пам'ятаю про любов

...і по-правді кажучи, (а може не в усіх, ...напевне), чи це воно лише на перших порах? - жінка, законна дружина, ставиться до тебе з повагою, ну, не як до ..., поки нема дітей, а як тільки появиться - ти вже на другому плані; на третьому ... п'ятому, сьомому ... над---цятому, - мудро, природний захистний рефлекс; чоловік, законний муж, заварнякається в корчмі, а дітей хто годуватиме? - ...але ж ... це наштовхнуло мене на думку, вірніше, навіть не думку - лен відчуття якесь /не йдеться про наукове відкриття, щоб якісь "фрейдисти" - "юнгісти" - "феміністи" не вп'ялися мені в барки, - невіглас, а й собі.../: жінка в своїх поступках керується (передовсім) інстинктами і почуттями, а чоловік - (передовсім) почуттями і розумом; навмисне поки що не кажу про... про духовність; і в жодному разі це не означає, що якась стать розумніша а рїогі, /хоч вчені щось там кажуть про різну кількість клітин мозку, їм же треба з чогось жити; либонь це в кожному конкретному екземплярі по-різному; не кажучи також про статеві розбіжності, це здається ясно, ... хоча бувають всякі перверзії; кажучи про сімейно-соціальну площину, не-зро-зу-міло чому це питання віками вирішувалося якось однобоко; все ж дивують мене напучування з Книги книг, - легенда "про ребро", наприклад, невже люди не могли придумати інакшу легенду про першопочаток, або хоча б навпаки, скажімо; щось в цьому та є; в житті буває по-різному, але чомусь, коли жінка в своїх діях керується більше розумом і почуттями, - то вона може досягти значних успіхів в суспільно-політичних іграх, в різних сферах життя, - але без сім'ї; або ж, коли чоловік залишається лише в площині інстинктів і почуттів, - він може бути добрим сім'янином, - але мало коли може досягти більш-менш виразних успіхів в інших сферах життя, бувають щасливі винятки, ...хіба я так собі уявляв сімейне життя, я думав сімейне життя - це коли просипаєшся від поцілунків дружини, від бажання її ласкати...

...два-д-цять-сім днів ані краплі /не без винятків/, а три дні - піке! - хто дослідив? - скільки всіляких статистичних інституцій на світі? - ніхто не зафіксував, не з'ясу-вав, ... їм тільки скандали подавай, з душком ... "моніки", "долі-ки" ... і що воно таке: клонування? - може й правду кажуть про непорочне зачаття? - ну, а що ж порочного в нашому народженні, раз нам так дано ре-продукуватися? ...

...а кореспондентам - сенсації, як Тузику /ще один пес був у мене/ згори за камінцем бігти: лементує, гарчить, кусає ... думає *етимо*¹⁴ вхопив, хе-е ... нам про що йдеться? - про рів-но-вагу /наразі маю на увазі соціальну/; гадаєте, соціально-економічну, політичну рівновагу знайти між сотнею вчених легше ніж між сотнею, м'якко кажучи не вчених? - /а скільки безкебетних? /- безперечно, освіта - це архі-важливо, ... хто дає наказ: "Вбий!" ... з трибун, перед виборами, кричать, майже всі, "війна нікому не подобається", а хтось же підписує наказ? - ... до цієї пори, від згадки, ключицю тисне ремінь від кулемета; а хто мені його начепив? - ... нам давали кожний десятий патрон бойовий, ... і ми стріляли, /умовного ворога/ невимовно, один в одного, ... за що? - кому потрібні такі ігри? - виявляється, ми були (відсотково) потенційні мерці ... канцеляристам залишалося лише заповнити місце, в заздалегідь заготовленому

бланку, прізвищем будького з нас ... а коли нас викинули в зону - фальшивих набоїв вже не було, ...кобра, ... як знак питання стоїть в очах, ... - в її очах не було страху, було запитання: "що ти тут робиш?" ...звичайно, можливо, я міг би ... протестувати, огризатись, воювати..., проти чогось, проти когось ..., але вже не кашляв би, ... там, / за городом, де "камарат" стеріг мою твінку¹⁵, тому що вона пахла моїм потом і боговіскою¹⁶, вже нікто не кашляє ... а я ж був молодий, хотів на острів снів, ...мене тоді не попали, я теж, мабуть не попав, але нащо садити півонії і кидати на них бомби!¹⁷

...так, не "енштейн", але ж і атомну бомбу я не зплодив ... бува, -ло, може, сму-т-но пам'ятаю, "в гречку", не злюби, зінтересу, пізнання ради /гріх?¹⁸-так, а судді хто?¹⁹-.../, але ж я не гвалтую пів планети своїми походеньками. ... звісно, навчені ліквідують одне одного цивілізованіше, ...

...хто на терезах глобальної рівноваги зважить і мою душу?²⁰-... і кому про це сказати, з ким заспівати?²¹-... та з такою сім'єю, можна було б такий ансамбль, що там - хор /змішаний/створити, вистачило б басів, баритонів, тенорів, альтів, сопрано, а дискантів ...; не всі, звичайно, мають абсолютний слух, але відносний ... я до цієї пори не збагну як акорд побудований, коли падає затула, ...терція, квінта?²² -коли мені... сказати, мажорно, а коли мінорно?²³ ... на перших порах мабуть і модуляція була б недосконала ... гетерофонно²⁴, антифонно²⁵, за канонам, ба, навіть алеаторично²⁶ аби з душею;... знаменний²⁷, демественний²⁸ спів і навіть акафіст²⁹, а народну ... я не знаю як звався *пропостта*³⁰ нашого роду, всі ми *риспостами*³¹ і тільки мить нам дано заспівувати і як важливо її не проминути ... наразі, застольної (*бриндізі*) не почувеш ... лише *монодія*³², *а-детонація* (фальшивий?³³- нефальшивий?³⁴- спів ... ;

...ну а з псами - кумедія: той - Радко, був метикуватий, але вже старий та кволий, а той - Тузик, молодий та безтолковий, мені треба було дати команду мудрішому, але вже повільнішому, той розбігався... в потрібному напрямку і таким робом давав команду дурнішому, але ще швидконогому... череда була під пильним доглядом, стадо перетворювалося в моножуйців, можна сказати: майже в скотоацію, /якщо так можна сказати/, дехто каже: - тоталітаризм, а як інакше? - як тільки попустиш - порозбігаються по кукурудзах, понажираються без тям, аж поздуваються... ну а я їм за такий непослух..., особливо дванадцятого ... як притисниш - мучать: "свободи нем-у-у-у-а!" - як їх організувати? ... поки розставляю все на місця - аж гульк - десяте ... приходжу через три дні - суцільна анархія, навіть стражі валяються /Радко - ні, той за гаду в вогонь і в воду, в пекло і в корчму/, ну і доводиться показувати хто тут господар... раз одна тільна навіть образилася, втекла; кілька днів по байраках шукали, аж вона спокійно - корова, виходить собі з тирників, а за нею телятко - просто диво, та ще більше було наше здивування, коли мої "камарати" знайшли в кущах ще одне теля, також живе й здорове, вся трійка була, можна сказати, щаслива - ідіалія, але як збагнути нам коров'яче щастя?³⁵ - коли ми не можемо зрозуміти суть людського.

...я не дуже схильний прислуховуватись до всяких сектансько-сепаратисько-волюнтарисько-екстремисько-... гасел, всіляких: "пророків", "ворожбитів", "спасителів"...; про "кінець світу", "знаки зодіака", "економічні чуда", "карнації - реінкарнації, етсітера, етсітера ...а все ж інколи мені здається, що щось та вже було (і зі мною): ...

"він" сидів, як самотній в пустелі ...

..сиджу на баштані (а тут кавуни не ростуть), не знаю коли це було, в якому житті, і не як турист, а так, ніби в себе вдома, на своїй землі..., в буді, солома пахне, сонце в zenіті - благодать - (мене здається туди посадили після стички з коброю в чужій пустині...), і який з мене сторож? - я вирощуючи й дарувати хотів; то діти прийдуть, то вдова ... і де вони могли інакше взяти, за трудовень, за облігацію... / нам (вони) завжди за нашу працю якісь папірці підсовували/, не купиш, як за індульгенцію щастя, -

я не хочу царства небесного за індульгенцію, а воно ж на наших (де-експропрійованих) полях росло, ...частував, атож, ... звісно, посіпаки могли причепитися, посадити, і посадили були, і молоду дружину, (дружину за сніп), правда ненадовго, але ж за що нарута така? - "розкрадання державного маєтку!", "§", зрозуміло, ті, що годуються із спедкорита, а то за будь-яких режимів, не потребують носити вузаликом, щоб з голоду не вмерти, не потребують дозволів, візів, ліцензій ... недаром кажуть: "нема гірших ворогів держави, як політики", а нашу, селянську працю хто коли по правді оцінив? - ...не втямлю, як же ж воно так? - Бог дав нам таку родючу землю: поля, сади, багаті надра ...пшениці, кавуни, соняшники - символи сонця, а ми ледва-ледва кінці з кінцями зводимо. ... хто її тільки не толочив, цю нашу землю? - і нас на ній гвалтував, але, здається мені, перш за все і найбільше - свої. ...ніби всілякі реформи були, знаходились всякі "спасителі", "новатори", "перестройщики" ... - а бідний завжди залишався найбідніший; - воістину: чого бідне? - бо дурне, чого дурне? - бо бідне.

...роблю, було, вряди-годи, "козячу ніжку" /не в буді соломняній, звичайно/, самокрутка така із самосаду: розітреш в руках висушене листя тююну, насипеш на газетку, чи якийсь гинший папір, бажано без картинок, скрутиш, поплаюєш, щоб зліпилося і зігнеш у вигляді коліна; вистачить смалити й бухикати до вечора, решту газети позгинаєш, пружок нігтем великого пальця притиснеш і порозриваєш на стрічки відповідної величини, про запас, а між тим і загляну - що ж там воно пише? - інформація тендеційна, звичайно, в залежності від режиму; читача з мене був не вельми (ще б пак - віковичний екзиль; нам дозволяли вчитися стільки і в такій мірі, щоб ми могли обслуговувати їхні потреби й забаганки, зрозуміло, з тотальним анальфабетом - важко), а все ж ...виявляється: все, що було на поверхні - давно зібрано, як дині на городі...

...давно канули літа, коли виснажену землю землянин (селянин), (а такими напевне були мої пращури, за законом карми інакше і не могло бути, а мо'...) міг просто кинути і перейти на інший участок, (місця було доста, і поживних речовин в природі, і самок, і якого чорта вони воювали? - не розумію) викорчувати ділянку в лісі, а чи зайняти вільну в степу ... було де господарювати екстенсивно, але суспільно-економічні обставини швидко притисли нас, та так, що клаптик землі (власної) став марою, сновидінням..., обмеження земельних угідь (збільшення населення) примушували приймати нові й нові правово-нормативні кодекси користування землею, природними ресурсами, ... двопілля перейшло в трипілля, використання тяглової сили тварин, підживлення ґрунту, оволодіння орними знаряддями ...кроки поступу (не кажу про війни та лихоліття), але мало що змінилося за тисячоліття хліборобства на наших землях (маю на увазі у ставленні до нас, і нас до землі), хіба що ми опи-

нялися то по цю сторону гір, рік... то по ту, то в рамках однієї соціально-політичної, державної структури то іншої..., але завжди нам треба було важко працювати;...

...весною, восени - сверблять руки до плуга (це ще до сторожування), я був їздовий; тому привези, тому відвези ..., подобалась мені всяка сільськогосподарська робота, але найбільше я любив орати землю ... часи були післявоєнні, голодні... натрудишся, до хати зайдеш, а на столі - горілка та цибуля..., про яку вже там *кольорою*? -

...ми чомусь завжди жили в стані війни - гарячої, холодної, але майже ніколи не в злагоді, майже ніколи в щасті ... інколи, коли, ще тоді маленькі діти, приносили мені (на баштан) обід, старанно приготовлений дружиною, і я знав, що вона мене чекає ...господиня вона добра; яка сучасна феміністка-емансипантка пече кожную неділю пироги? - діти завжди були доглянуті; а ще коли в хаті звучала пісня ... а пісня, ... в пісні, в справжній пісні є щось таке, що реінкарнує, що воскрешає нас ще в цім житті, відкриває нам царство небесне ще в дану мить... - я відчував Едем, на землі... можливо, тоді й прийшла мені в голову думка про *райдужну півонію*...

...звичайно, жнива, хто не любить жнива? - пора врожаю, результату, але я люблю ораніщу - тому що в ній є надія...

"...на початку було Слово, ..." - для мене це було - "рілля" ... я знаю, що без землі не було б оранки, а без Слова не було б землі ..., але Слово я пізнавав, воно відкривалось мені в скибі, в ралі, в релі, в лемеші, в череслі, в пантеїстичній думі, в літургії кольору, звуку, запаху, в онтології землі ... я лягав на свіжозорану землю і відчував клекіт..., коли наставав час гармонії відносно космічної рівноваги - ми лягали на землю з жінкою, земля приймала нас як єдине ціле ; відбувався незбагнений акт зачаття...(образно, символічно йому подібний лише творчий акт, - *кольорія*), ... цього разу я прийшов у цей світ коли люди вже мали плуга, вчені ніяк не з'ясують хто і де його придумав, я ж думаю... згідно легенді - нам кинули його боги, разом з ярмом та стрілами ...і де це могло статися як не на найродючіших землях?... плуг добре перевертає землю, чи "в розвал", чи "в склад", потім драпаком і боронами треба порозбивати скиби, розгромидити грудки так , щоб насіння впало в добре підготовлену ниву, бо лише те насіння зросте, що впаде в добрий ґрунт ... а ралом було пореш, пореш ту землю і вздовж і впоперек, /безполозовим, полозовим, з полицею, з двома полицями , соха у нас була не дуже розповсюджена - чорнозем, то на піщаних ґрунтах.../, намордуєшся, а врожай низький...

ой, а ще до того: виберемо було ділянку, що ще первісним лісом заросла, кам'яною (згодом, мідною, залізною) сокирою кору на кожному дереві, на визначеній ділянці, на рівні росту поздираємо ..., а самі на полювання ..., коли дерева посохнуть - підпалимо їх смолоскипами із священного капища; дуже мені подобався при цьому - спів... одягнутися не було в що, дівчата лише у вінках та травах..., але пісня була ... потім шпортаємо палицею-копалкою, (мотикою, лопатою...), спочатку лише на городах біля житла, згодом - далі, екстенсивно далі, місця було доста... поки навчилися врівноважувати всі первні хліборобсько-скотарського циклу: відповідність пори, способу, технічні засоби, тяглова сила; заки, клімат ...пройшли тисячоліття, а робити доводилося завжди

багато і важко ... на перших порах все більше на богів сподівалися, але чомусь, навіть коли інтенсивний спосіб обробітку землі приносив краді, багатші результати - жити було чомусь всерівно важко, часом навіть нестерпно ... чи тому, що ми забули про рідний ритуал? - чи тому, що часті зміни суспільних відносин ділили людей на бідних і маєтних ... чомусь навіть розумніші серед нас придумували такі правила гри, що порядна людина не могла бути багатою - не знаю, я завжди був ближче до землі (тобто, на найнижчому щаблі суспільної драбини), ближче до карію, (до ядра) ...

але коли був змушений працювати носієм меблів в місті - контакт з землею обірвався ... то вже була не творчість, відчужена від основи людина - не творець; спорадичний, окрім зарплати, калим все частіше приводив до корчми, з таким капіталом і так нічого не почнеш, ...лише зрідка з'являлася мрія, десь глибоко жевріла згадка про лабораторію ... не давала (інколи) спати печаль, (алкоголь не помагав) ... навіть коли повернувся на поле, вже в іншому місті, (а може навіть в другому житті) вже в якості пастуха ... (чужої череди) ...

...ну, якщо вже не версальський ..., то хоч би не великий, де можна було б душу відвести ... ви думаєте чого люди п'ють? - (є мабуть і хворі, то інша капітала, але) - художники не п'ють від скупості - митці п'ють від туги, художники не п'ють ...

...кажуть, є такі люди, які чують мелодію кольорів: - вона звучить під час малювання, під час акту живописання, який називається "кольорія" - це коли фарба в процесі нанесення її на полотно, чи інакшу основу, на якомусь незбагненному рівні перетворюється в колір, - з фізичної речовини в спиритичну еманацию; ...кажуть, вона, мелодія кольорів, чутна і глядачам (якщо митець зумів її зіграти гармонійно, відповідно ідеї, осмисленню і переживанню, то і глядач може піднятися на рівень її сприйняття), але для цього треба добре чути, бачити і відчувати, це також залежить від його, глядача, етично-естетичних якостей: я не дальтонік, проте мушу признатися - нічого такого не бачу, чи власне, не чую, тепер й не знаю як сказати ... /навіть коли мені доводилося щось фарбувати/, ...кажуть, що найбільш підходящий по духу (аналогічно музичному твору) стиль живописання, для такого акту творення - є експресію, імпресію, не заперечуючи, навпаки - використовуючи і виражальні можливості й інакших стилей, тим більше, що під кінець 20-го століття в образотворчому мистецтві, конкретно в малярстві, стали відсутні якісь однозначно виражені стилі (і майже відсутній (на офіційних виставках) живопис в тзв. позитивно-класично-традиційному смислі, художники стали використовувати широкий діапазон можливостей різних стилів, різні способи нанесення фарби, а також нові технології і нові фарби заради індивідуальних форм виразності, заради власної манери письма ... і стається так, що фарба використовується не як компонент кольорії, матеріал з якого живописець творить літургію кольорів, а як доповнення до проєкту /перформенсу, інсталяції .../, без сумніву, це також суттєва мистецька площина з широким полем діяльності, можливостями активнішого впливу на глядача, от лише майстрам інтимного живопису

очевидно залишається сподіватися, що "дирижаблі інсталяцій", монстри дорогих реклам, проектів, (мистецтво перетворилося в забаву для багатих) не затулять небосхил мистецтва тотально; а кажучи про кольорею, гадаю, що є ще десь така, процес творення якої є сповідь і одкровення, а сприйняття - причастя і відкриття. ...адже, кажучи узагальнено, кольорією можна назвати будь-який процес маніпуляції з фарбами, сучасні графіті, наприклад, /це також кольорея, буває навіть цікава, з точки зору ремесла/ однак такий прояв геттного самоствердження не можна назвати інтимною кольореєю, позаяк воно завдалегідь ігнорує почуття потенційного /не добровільного/ глядача, деструктивно діє на його психіку, намагається узалежнити його від екстремних амбіцій тих, хто їх робить, /вульгарна зверхність - це не щирість/; воно і не дивно, адже живописець, подібно іншим членам суспільства, із келійного образотворця перетворився в "арт-шоумена", що десь, на офіційних виставках, намагається шокувати глядача, вчепитися йому в п'єси, протягнути по лабиринтах своїх амбіцій, а на периферіях це мавпують (не диво, адже справжній живопис не циниться), (власне, яка сумлінна праця адекватно оцінена? - якщо вартість житла така, що людина наперед знає, що таку суму неможливо заробити навіть за три життя, то про яку сумлінність можна говорити? - думаю: - до тих пір, поки кваліфікована праця порядної людини не буде адекватно оцінена - толку не буде; не допоможуть жодні постанови, зрозуміло, що це зрозуміло і тим від кого залежать правила суспільної гри, а раз вони такі - значить, комусь це вигідно)

...і, правду кажучи, хто його знає, що є справжній живопис? - при певній можливості й нагоді і я міг би шокувати шановне снобство, скаж-ж-імо, півмільйоном кольорових віників, але ж де стільки прутиків взяти, фарби та часу... і нащо? - ...коли я сплів сонце, вірніше, символ Сонця - це виявляється нікому не потрібно... - нащо antlagedu²⁶ кольоровий віник? - ... мені також /якщо чесно/ байдуже, яка кольорова пляма висить на стіні, в шинку, ... і щось я не бачив, принаймні у нас, щоб черги стояли в музей, чи на вернісаж... все плачуть, що грошей немає, а пройдуться по ресторанах і корчмах під вечір - повно; і коли це було, щоб мистецтво на злиднях трималося? - де еліта? ..., а щодо малювання, як на мене, - хто може намалювати мою лучку так, щоб мені хотілося поборюватися з камратом? - ... можливо, задача кольореї, образотворчого мистецтва і в чомусь іншому? - раз я щось таке невловиме здається відчув: зняли /молоді газди/ мій портрет з стіни (точніше кажучи, там був лише начерк олівцем, з мене, воно не фотографія, але було подібне, я не знаю наскільки то було досконало, але думаю - щиро; здається мені байдуже, але вмерла ще одна в мені клітина, ... все думав зайду в музей /кажуть то цвинтар, герба-ра-рій минулих кольорій, кажуть, дух залишається..., правда не в усіх, тільки в тих, в котрих щирість - як аксіома; ... все не знайшов часу, навіть після того, коли ми розчісували корови, ми робили це коли-неколи і було це приємно, приємно дивитися на красиво розчісану корову, з мальвою на розі, ...до речі, про квіти:

і наді мною не раз глазували, мовляв, нащо вирощувати квіти, та ще в лабораторії, коли навколо так багато польових, диких ...дійсно, що їм відповісти? - неофарисеї цитатами жонглюють, ...я щось намагався пояснити -

повіді? - неофарисеї цитатами жонґлюють, ...я щось намагався пояснити - справа не в тому, щоб виростити оберемок руж, в лютому і скоренько продати, а вони пов'януть не доставшись адресата, - хочу випестувати таку, щоб випромінювала досконалість, / ...троянда хоч і прекрасна, але колюката, мені ближче до душі півонія/; ... я хотів виростити її не лише різнокольорову - райдужну, я хотів, щоб райдуга як аура, як веселка ясала над кожною квіточкою ...щоб їхні запахи супроводжували нас в найпогаємніші миті життя, щоб відкривала вона свою тайну тільки тим ...

...скопив грошенята / адже я не завжди і не все пропивав/, думав куплю участок, збудую собі "кришталевий палац", найкращий в світі, найрідніший ... /тут доречно пригадати, що мені як члену клубу "а-хромато - клуня"/ тобто, по статуту передбачалось, що вона буде хроматична, така, організація в якій толеруватимуться різні, не тільки грізайль - повний спектр, світоглядні позиції, зокрема мистецькі, не канібалістичні, і що кожен член "клуни" матиме можливість користуватися образотворчим реманентом, буде мати своє робоче місце, центр концентрації, медитації, матеріалізації емпіричних і духовних досліджень, творчих розуміння й відчуттів ... можливо тому, в назві такої творчої, громадської організації (а такою вона, здається, власне, мала б бути, а не додатком до політиканських структур, амбіціозних "предаторів"...), префікс "а" був позірно відділений дефісом від кореня, що ніби-то допускало можливість колористичної аберації в значенні різнобар'я, творчої конфронтації в значенні порівняння, збагачення, пізнання ..., однак, інертний, посттоталітарний менталітет периферійних "вождів", коли в мистецтві керуються не мистецькими - етично-естетичними критеріями, а диктаторсько-партійно-класовою, клановою... ідеологією, їх патологічний егоцентризм...часто приводять до соціальних, моральних порушень, а не до творчої комунікації, або хоча б до спільного захисту професійних, суспільних інтересів всіх членів спілки;.../, так от: надали /по-закону, але не без проблем/і мені місце, "куринь в клуні", де я міг якийсь час працювати над своїми задумами, композиціями ..., та це тривало недовго, лихо не спало, підстерігало ...

...я ще повертався туди, інколи, щоб на самоті почути мелодію пелюсток, трансформовану в колір, але какофонія навколишньої метушні так перешкоджала, що треба було прикладати багато зусиль, щоб почути *тріоль* ... рубці свербіли, рани хоч і загоїлися, але залишилися ранами... треба було уникати неприємлів *кольорії*, поганого клімату..., а спілкування з добрими людьми підримувало, гріло;

...тим часом, гроші зжерла інфляція - прийшла бендюжина-лахондра нежданно, ніби з-за рогу, в широкій, строкатій, з розрізом на стегні, майже до чор-н-ої ружі, сук-ні і ... абсорбувала все до гроша, як орган тіла, як банан, як все, що може проковтнути чорна дірка... обікрали не тільки мене, але мені від цього не легше, навпаки - ... кому потрібні шляхетні троянди у смутні, стихійних переворотів, часи? -... мрія про "чарівну майстерню" знову пропала безвісти, її не вбило остаточно, але вона десь зникла...

...почав садити квіти скрізь, де міг притулитися, недосконалі, але квіти; інколи продавав /гріх?/- а як інакше вижити? -(а дітям на хліб і забаву...)

...раз скрута так скрутила, що мусив продати ще лабораторний екземпляр..., либонь це було ще взимку, чи ранньої весни, коти завзято м'явкали,

... змайстрував для неї нішу з целофану /холод ж бо ще притискав/ і запалив для неї свічку - чарівне було видовище, незвичайне, не була це вже півоія незвичайна, мар'їн корінь, (раеоіпа апоіаіа), її незвичайність проявлялася, перш за все, в тому, що вона була вишукано пишна, не криваво-червона, а ніжно-рожева, колористично ніжна ..., це вже був прототип райдужної півоії, не ідеал, але над нею вже з'являлася ледь вловиме райдужна сляіво, яке можна було побачити при певному стані душі і тіла ... став я на перехресті /холод ще притискав/...аж тут заповнюється якесь не то аеро, не то автотехно чудо, а з нього виходить - вся в хутрах, під ним без...кружева, стрічки, кружева... ох і вік цей ХХ-й - віхи , ...було всякого в віках: содоми, гомори, вавілони, блудниці...але такого естетства в статевій сфері, мабуть, що не було..., адже лише на початку 20-го люди придумали родрерстнку²⁷, а трошки раніше - труси..., звичайно, такий дизайн ще не є запорукою моральності ..., в людині мало б бути все красиве й цінне (не лише спідня білизна), ... глянули вони /разом з нею - кавалер, маєтний, певно, в пару, і т.д./ на квітку - беремо; почувши ціну, почали мнятися - дорого, мовляв, ... за таку ціну можна купити кілька пластмасових, або ж півторби гуми, анти кон-... /чи ні?/- ну, але "якщо киця хоче - "поможимо" вам, купимо, щоб ви не замерзли..." ... взявши "алмужну"²⁸, я прожогом в корчму; сто грам "сталінові сльози" /теж хтось назву горілки придумав, втім, заради зиску - ні стида ні совісті/ - зігрівся трохи, а в голові фраза точить: "...поможимо", вам; - що вони мали на увазі? - цікаво, коли вони йдуть до лікаря, до попа, до ремісника ... вони теж вважають, що допомагають йому? - своїми хворобами, потребами... чому вони вважають, що те все їм потрібно, але краса, мистецтво .../кіба що лише як забава/, дивні люди ці сучасні "доброчинці"...

...лігу нап'юся гаво.

...всі квіти, які мені вдалось виростити десь на узбіччях цивілізації, були дуже недосконалі, але щирі.

...я втомився від байок про те, як важко, мовляв, жилось садівникам (тим, хто творив кольорію) у всі часи, найбільше про це розглагольствують ті, хто за годину з якоюсь шлюхою дасть 100000, а образ прообразу не купить; хто перетворив своє житло в слад споживацької апаратури, завалив його непотрібним начинням чужого виробництва; сідниці обшмалюють на заморських штучних пляжах, за рахунок соплемінників, за профспілкові, партійні, кланові ..., за проституцію тілесну і душевну ...(мені чомусь ніякі відпустки ніколи не оплачувались навіть коли надої молока були високі, корови добре доглянуті, або ж коли я працював на інших роботах /в іншому житті/ мені завжди за все треба було платити самому, ані я, ані моя родина не мали ніяких пільг, більше того, нам не платили навіть за роботу, не давали можливості працювати, забирали останнє...) ті, для кого мистецтвом є лише, те як збагатитися, не зважаючи на засоби; ... - так, ніби не було часів, коли митець був шанованою в суспільстві людиною, тому що творчість була жаданою панною, тому, мабуть, що менше було естетичних імпотентів, а-етичних "естетів", офіційних мистців-функціонерів, духовних євнухів ..., а втім, коли їх не було? - ...доводиться признати, що періодичні соціальні потрясіння, які в тк.зв. науковій літературі називають: еволюціями, революціями, переворотами, катаклізмами чи просто ...а класики революційних теорій цей момент в розвитку суспільства означають як

такій, коли "низи не можуть терпіти", а верхи позажералися ...- приносять зміни і нам, тк.зв. простим людям ... бувають періоди, коли і нам дихається легше, принаймні, мінімум маємо, от і я хату поклав, але "лабораторію"?- навіть те приміщення, в котрому я міг працювати / як член клубу "а-хроматична клуня/ - зточили терміти ...:- померла ще одна в мені клітина.

...холодні дощі в липні нищать нашу намагу, зусилля... майбутній врожай, і наше сім'я ..; - вода невмовимо виходила з берегів, затоплювала городи, сади, хати ...люди безсило стояли на мосту і чекали ...

"він" сидів..., біля мосту, як "чоловік з країни Ур ..."

і його вже не дивувала жінка, що прийшла майже гологуза..., тобто: на ній був якийсь синтетичний, прозорий халятик ...між розщипненими полами було видно як все на ній поплило, як їй байдуже ... - нещастя притуплює в людині людське ..., це один чоловік, в пару їй, прийшов з граблями, він мав їх аж троє, це викликало іронічний сміх - як можна громадити воду? - але сміх дуже швидко пройшов, коли треба було вилочувати трупи, граблі знадобилися ... стихія все ніяк не могла увійти у свої береги і ... - тут прилетіла ракета - їй, крилатій бомбі!- всерівно, хто праведний, а хто неправедний, їй головне - потрафити ціль: вона зруйнувала мости, заводи, житла ... вела себе "дивілізовано" - всіх, кого не ліквідувала - позначила: зробила в наших душах пробоїну, отвір, /невидимий/ протяг страху, непевності, злоби, байдужості ... "інопланетяни", що постійно досліджують нас як унікальний космічний феномен, не можуть надивуватися -як ми так живемо?- що ми за субстанція?- але здається"йому" - вони самі наскрізь перфоровані...

... якби у мене була оранжерейя ..., а так, щоб душу відвести, шукаю, інколи, губи, гриби, маю на увазі; ото як є такі люди, що едельвейс шукають, так я "баранячу голову", ... у нас це щось, як велику рибу в океані зловити ... не знаю, як вона називається по латині, але коли знайду - навіть шкода зрізати, часто залишаю ... через пару днів прийду - а її вже хтось зграбав ... на другий раз стаю обачніший, адже ж і я маю мати нагороду за свої пошуки ... опеньки, курчата, /лисички/, і навіть гриб білий - то не нагорода - то плата, а сирожки - я просто кидаю на тепшу, перед тим обтрусивши сміття, підсмажую, солю і ...- сатанинська страва, а мені подобається.

...раз мене лікувати заходилися, вони чомусь завжди ліпше знали що мені треба навіть те , що стосується тільки мене; такі привітні, очі як у "барбі", в уніформах, і мені видали, чомусь з занадто довгими рукавами, почали мене пілюльками начиняти; занесли мене до категорії ноторників, ... і тут їхня наука скрахувала - я виявився нетиповим, таким, до якого важко причепити заздалегідь заготовлений ярлик; думали, через пару днів почну скигати, підлизуватися, персонал психушки підплачувати... а я як верблюд: є - п'ю, нема - не п'ю; так і не зміг з'ясувати мою ахілесову , і хто його зна', в чому слабкість і сила людини? ...кажуть, монахи - такі вже святі, такі святі, а й ті, буває, бісяться, а я ж не на шпіона вчився, щоб за будь-яких обставин триматися - 27 тримаюсь, але три дні ... і сам не знаю з якого боку такий унікум проаналізувати.

...коли мої помічники-камарати, було, позавертають корови і на якийсь час знову встановиться відносний порядок, я, бувало, роблю пужално, корбачик чи сопілку й думаю: "а звук має колір?" - якого кольору, скажімо, "ля-бемоль",

"до-дієз", баркарола² - смарагдового³ - ...втім,

... і якби я навіть мав лабораторію з освітленістю в 45-50 люксів, склав би атлас ахроматичного ряду з більше ніж 30-ти градацій, а хроматичного в 2501; ... зміг удосконалити свій поріг чуття кольору так, щоб міг відтворювати найтонші ступені яскравості, і якби осягнув всі: математичне, фізичне, хімічне, фізіологічне, психологічне ...вчення про колір, міг створити класифікацію різних типів кольорової гармонії (ізохромія, хомеохромія, мерохромія, пойкилохромія - простіше кажучи: композиція в одному кольоровому тоні, композиція в межах малого інтервалу, композиція, де кольори підпорядковані одному основному кольору, композиція з великою різноманітністю кольорів, а ще - полярна, побудована на протиставленні двох основних кольорів і трохкольорова, поставлена на протиставленні трох основних...) , і якби досяг рівня чуття кольору як емоційно-естетичної категорії /відомо що відчуває колір навіть корова, сприйняття кольору зумовлено більш складними закономірностями психологічного порядку, але "чутти" колір як духовне поняття - може тільки людина, "над-людина"/...і навіть коли б надав кольору просторово-фактурних якостей і при цьому не втратив красу й гармонію чистих кольорів. збагативши їх вальорами, відтінками... зумів так організувати колір, щоб з категорії формальної він перетворився в гармонійну кольорову композицію відповідно логіці і суті образотворення... і (нарешті) збагнув в чому суть живопису, міг проникнути в душу її - колорит; і навіть коли б я міг відтворити в кольорі всі звуки, зтворити "райдужну півонію" так, щоб звучала колорія а любові немав...

... хочу вірити,

що буду лінійний, якщо буду, а якщо був? - (чимало є теорій), то хочу вірити, що був не злий (не мусульманин, не азієць, не християнин справжній і ще мільйон вселяких не і ні;

хочу вірити,

що дні,

*мої, що були і що будуть - непоражні... .. не вірились, що так житимь
пройшло - неповно, негарзд, безцудо...*

я хочу вірити ...

... мап'юсе, піду...

...я не знаю, куди летять лелеки... (щось сьогодні вночі кололо в серце, не знаю чи дочекаюсь..., камарат на могилі не сяде..., ніхто калину не посадить ...), але коли вони курличуть, так журно, журно, журно - я забуваю навіть про десять, про десяте число кожного місяця, року Божого, - піду...

Примітки:

1. **tercio** (від лат. **tercia** - третя) - три.
2. **prirrodzene** - природно, звичайно, звичайна річ.
3. **"tatársky"** - "татарський" - назва майонезу.
4. ... на кольореї - в даному випадку слово "кольорея" вживається як назва

музичного інструменту.

5. **Bosch** - назва фірми, що окрім іншого виробляє і бензопили.
6. **človečensky** - людський.
7. **СМЯК** чи **RGB** - аббревіатури з електронно-вчислювальної термінології для означення кольорової моделі.
8. **chápeš?** - розумієш?
9. **totiž** - тобто.
10. **funduš** - учасок землі.
11. **parcela** - ділянка (землі).
12. **герок** (від слов. діалект. **gerok**) - піджак, жакет.
13. **"To je ono"** - гасло, яке спонтанно, або ж спровоковано звучить під час масових зібрань, мітингів, спортивних змагань і т. п., котре у вільному перекладі звучить як: "Те, що треба!", "Дайош", "Давай"; як вираз впевненості, надії на перемогу.
14. **етимо** (від грец. - істина) - абсолютна правда.
15. **твінка** - (діалект.) піджак.
16. **borovičkou** (словац. **borovička** - ялівцівка, алкоголь) - горілка із специфічним присмаком сосни, плодів лісу.
17. **гетерофонно** - спільне виконання одноголосої мелодії з відхиленням від унісону.
18. **антифонно** - спів по черзі соліста і хору або двох частин хору, які начебто відпо-відають одна одній.
19. **алєгаторично** - спів, спонтанний, хаотичний, під час якого випадковість, імпровізація виступає головним началом творчості і виконавства.
20. **знаменний спів** - одноголосий (спочатку), хоровий, акапельний, система старовинних православних наспівів.
21. **демєстєвєний спів** - відзначався від **знаменного співу** піднесеністю, віртуозністю, урочистістю, багатством мелодичних прикрас.
22. **акафіст** - урочистий спів православних на честь Христа і святих, що виконується стоячи.
23. **пропоста** - ведучий, перший голос в імітаційно-поліфонічних творах, що викладає тему.
24. **риспоста** - другий та наступні голоси в імітаційно-поліфонічних творах (каноні, фузі та ін.), що імітують пропосту.
25. **монодія** - одноголосий спів.
26. **antlageru** (словац. говір. **antlager** - помічник на будівництві) - робітник без кваліфікації, чорноробочий, "старший куди пошляють".
27. **podprsенka** - спідній жіночий одяг (білизна, яка служить для прикриття і підтримки грудей-персів, а також виконує виняткову декоративну, естетичну, еротичну функцію), який ще називають ліфчик, і який, мабуть, треба було б називати **наперсник** (або **підперсник**).
28. **"алмужну"** (словац. **almužna** - милостиня) - пожертвування жебракові, біднякові, подаяння.

Словацькі метаморфози в Австралії

Кожну людину порадує, коли результати її праці презентуються публічно, коли за них вона отримує похвали, оцінення, хоч лишень добрим словом. Ми, учителі, це знаємо найкраще. Такий досвід у нас є з учительської практики із студентами. Їх навчальні, декламаторські, драматичні, музичні, літературні, але й образотворчі успіхи приносять радість однаково нам, так і самим студентам.

Такою радістю наповнюємося й тепер, коли при підведенні підсумків фінішуючого року, наперекір усьому негативному, що валиться на наші школи, сприймаємо позитивну звістку про те, що на XXX всесвітньому конгресі Міжнародного товариства виховання мистецтвом (InSEA) в Брісбейн в Австралії високий кредит придбала словацька частина всесвітньої виставки з головною темою «Культури та їх переміни», яка була супровідною акцією конгресу InSEA.

Виставка під назвою «Метаморфози до XXI століття (із Словацької Республіки)», якій сприяли учителі та учні Початкової школи мистецтва з Повазької Бистриці, зустрівся з позитивним відзивом. В травні 1999 відбулося п'яте загальнословацьке змагання «Образотворчі альтернативи». Воно бу-

ло дуже успішне, а задоволення від нього висловило в загальному і журі. Найвищого визнання дісталося Початковим школам мистецтва в Жиліні та Повазькій Бистриці. (Звичайно, що були оцінені й інші школи.) Ці інформації наводимо передусім тому, бо доц. д-р Антон Юско, к. н., куратор виставки на конгресі в Брісбейн, голова Словацького товариства виховання мистецтвом (SSEA – Slovak Society for Education through Art), яке є колективним членом світової організації InSEA, в інтерв'ю для часопису «Пряшівський університет» крім іншого сказав: «...образотворчі альтернативи, які вже п'ятий раз організував колектив Початкової школи в Повазькій Бистриці на чолі з директоркою...відбулися в травні 1999 року. Праця в журі цього бієннале дала мені імпульс для концепції виставки в Австралії». (Див. Метаморфози до XXI століття. Пряшівський університет, р. в. 1999, № 4, стор. 12.). Складовою частиною виставки, якою Словацька Республіка презентувалася на XXX-му всесвітньому конгресі InSEA, був і, змістовно та графічно на доброму рівні підготовлений, кольоровий каталог (автор – куратор виставки, спонсор – Музей народного мистецтва ім. Анді Варгола та Товариство ім. Анді Варгола в Меджилабірцях, яке очолює д-р М. Бицко), в якому, на нашу радість, були репродуковані переважно художні праці, вибрані з «образотворчих альтернатив».

Змістом каталогу була характеристика представленої колекції (складалася з майже 180 праць, хоч, правда, не ціле вибране експонувалося), список шкіл та учителів, які учили дітей, чиї праці потрапили до репрезентативного вибору.

Світові виставки InSEA – це репрезентаційні неконкурсні активності, якими супроводиться проведення конгресів. Вони приносять звичайні інформації відносно світового діяння в області образотворчої культури, а зі шкіл все нове, що стосується прогресивних тенденцій та експериментів в шкільній практиці.

Світова організація InSEA була заснована в 50-х роках з ініціативи міжнародної організації ЮНЕСКО, під крилами якої, наперекір багатьом труднощам, розвиває свою діяльність дотепер. Всесвітні конгреси InSEA відбуваються кожні чотири роки. (Лише у виняткових випадках буває інакше.). В 90-х роках проходив всесвітній конгрес в Монреалі (1993), в 1994 році відбувся регіональний (європейський) конгрес в Ліссабоні, в 1997 році, в результаті фінансових проблем, відмінили вже підготовлений конгрес в Лілль (Франція) і, нарешті, в 1999 році відбувся XXX-й всесвітній конгрес InSEA в австралійському місті Брісбейн. (До історії InSEA дивись студію: Юско, А., InSEA 1990. 29 років InSEA. In: Естетичне виховання, рік видання 1980, № 1, 2 і 3.).

На території бувшої Чехословаччини розвивало InSEA свою діяльність від 1964 року. Після розпаду федерації із словацької частини членів InSEA виникло на першому симпозиумі SSEA (Словацьке товариство виховання мистецтвом), яке початок своєї діяльності декларувало на своєму форумі у Воронові над Топлею в листопаді 1992 року. Його головою на основі кореспонденційних виборів став доц. д-р Антон Юско, к. н., якого у функції підтвердили і на симпозиумі в Старій Лесній в 1994 році.

В духу своєї історії InSEA (яке в 1964 році заснував проф. д-р Яромир Ужділ, д. н.) і надалі виконує свої цілі. Як пише голова SSEA, який є автором студії, в інтерв'ю для «Пряшівського університету»: «Метою організації, в згоді із статутом, є слідкувати за світовим діянням в області образотворчої культури і освіти, а також брати участь у популяризації добрих результатів наших шкіл вдома та за кордоном».

Перша частина цієї мети стає реальністю на загальнодержавних презентаціях (дотепер кожні три роки), якими були симпозиуми у Воронові над Топлею (1992), в Старій Лесній (1994) та Меджилабірцях (1997). В 2000-му році відбудеться четвертий симпозиум SSEA. Його підготовка тим більш важлива, тому що очікується організаційна реформа SSEA, омолодження членської бази і нові вибори функціонерів. Фінансовий колапс в галузі освіти не тільки у

нас, але і в інших країнах (про це свідчить відміна вже підготовленого конгресу InSEA в Лілль в 1997 році) вимагає переоцінки організаційної структури InSEA, до чого мусить пристосуватися й SSEA.

Але повернімося до останнього, XXX-го всесвітнього конгресу InSEA, про який у вже згаданому інтерв'ю його учасник, голова SSEA А. Юско пише: «Темою XXX-го всесвітнього конгресу в Брісбейн (21-26 вересня 1999 року) було: Культури та їх переміни. Це була конфронтація, а водночас і плідна компарація. Вона принесла інформації про зрілість культур та економічних стимулів окремих континентів, народів і рас. Наш внесок прозвучав у секції, яку очолював колишній президент InSEA проф. Кондоус. Він був зумовлений екзодом ромів і ніс назву: «Образотворчий прояв як засіб, зумовлюючий соціальні переміни». Одночасно був доповнений відеодокументом «Циганська палета». Зустрівся із значним відгуком та викликав багату дискусію, під час якої не бракувало навіть політично забарвлених питань».

Словацька виставка «Метаморфози для XXI століття...», на думку її куратора, що документує і вступний текст у каталозі, принесла прогресивну експериментальну творчість, носіями якої є передусім початкові художні школи, але й початкові та середні школи.

В перемінах образотворчої культури, а в тому бачимо внесок словацької колекції, домінували крім досвіду народної художньої

творчості (вибійка, батика, вишивка, чіпка, крашанка і т. п.) передусім образотворчі альтернативи, які творили основу вибраного із загальнословацької конкурсної виставки «Образотворчі альтернативи».

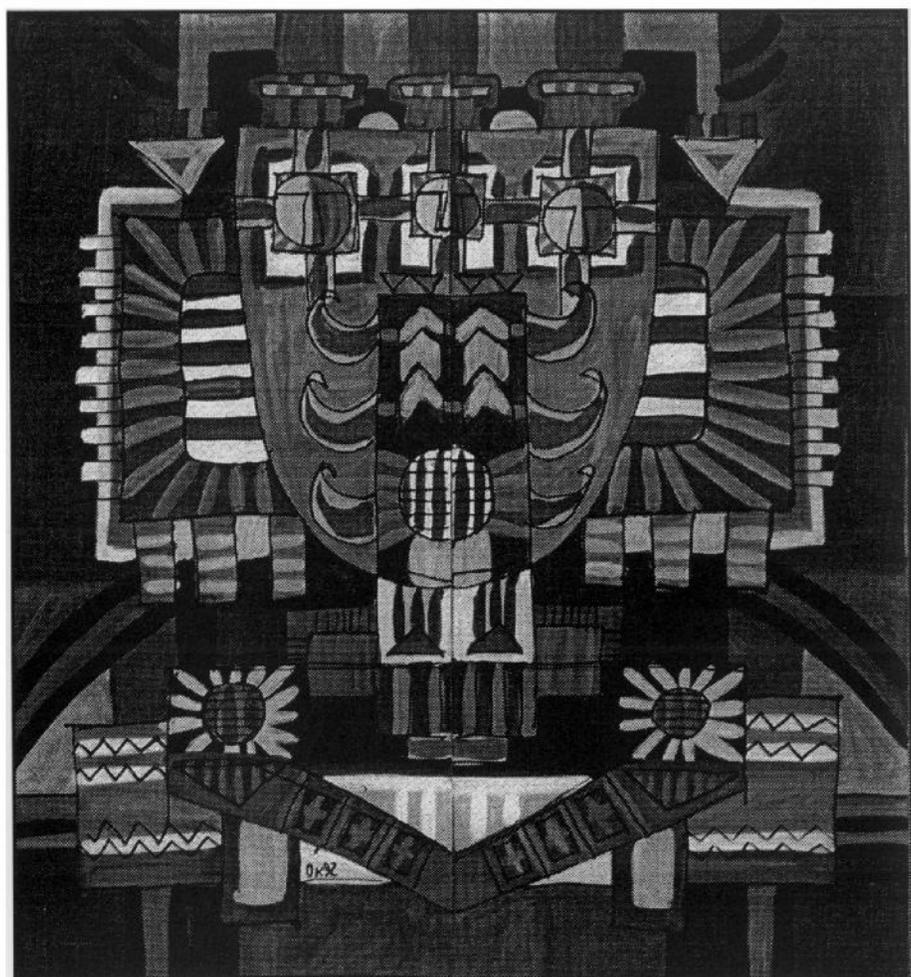
Словацька колекція, подібно як і усі попередні виставки в Монреалі (1994), Ліссабоні (1994) і Брісбейні (1999), презентували завдяки порозумінню державного фонду «Про Словакія» Міністерства культури СР, Міністерства шкільництва СР і спонсорів та завдяки співпраці з Музеєм модерного мистецтва ім. Анді Варгола і Товариства ім. Анді Варгола в Меджилабірцях. Словацька колекція належала до чотирьох найбільш успішних, в Ліссабоні була предметом захоплення, а в Брісбейні, з оглядом і на каталог до виставки, не зустрілася із конкуренцією. І тому презентувалася на початку, відразу за вступним стендом. Продемонструвала не тільки приклад прогресу у запровадженні альтернативних (замінних) матеріалів, рішенні образотворчих проблем, реалізації проектів і методичних рядів, чи акцентуванні досвіду народного мистецтва, але передусім, в згоді з темою конгресу, сповнювала найвимогливіші естетичні критерії і до світу й посередництвом інтернету вислала сприятливий сигнал про нашу культуру і про високий рівень нашої шкільної системи.

Меланія Дуленчинова

**Частотний розклад передач
всесвітньої служби радіо Україна
(з 31 жовтня 1999 р. по 26 березня 2000 р.)**

<u>Час (Київський)</u>	<u>Частота, кГц</u>	<u>Діапазон, м</u>
	На Європу	
01-03	171	1734
00-08, 09-23	6020	49
17-04	9560	31
05-12	9600	31
10-17	15520	19
	На Росію, Казахстан	
00-08	6020	49
18-09	6080	49
03-02	9610	31
	На Північну Америку	
22-08	9810	31
13-21	9870	31
	На Латинську Америку	
01-08	9785	31
	На Австралію	
09-15	21510	13

На першій сторінці обкладинки твір українського художника Миколи Стороженка «Біля яблуні», 1992 р., оригінальна техніка. На другій і третій сторінках обкладинки твори української художниці Оксани Андрущенко – «Танець», 1991, скло, теш, олія, 24x18 см; «Празник», 1992, скло, туш, темпера, 45x42 см.

Ціна 10 Ск

Індекс 49092